Edgar Demeter

Harta Conceptuală a Delincvenței Juvenile: Argumentare și Înțelegere

Presa Universitară Clujeană

Edgar Demeter

Harta Conceptuală a Delincvenței Juvenile: Argumentare și Înțelegere

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2024

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Remus Runcan
Conf. univ. dr. Dana Rad

ISBN 978-606-37-2253-0

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

Considerații generale

Delincvența la tineri constituie frecvent un subiect semnificativ de discuție la nivel global și național, fiind percepută ca o entitate conexă cu mecanismele globale ale societății. Aceasta include familie, instituțile educative, procesul educațional, credințele religioase, interacțiunile umane, standardele și regulile sociale, privarea de oportunități, lipsa resurselor, ostracizarea și dezorganizarea colectivului social (Rădulescu & Dâmboianu, 2003; Agnew, 1992; Murzea, 2015). Tendința delictuală a tinerilor a cunoscut o creștere semnificativă la scară mondială în perioada finală a secolului XX (Rutter et al., 1998), iar la stagiul domestic, comportamentul delincvent reprezintă în continuare o dificultate relevantă privind prevalența acestui fenomen. În această ordine de idei, conform datelor cu caracter statistic furnizate de Consiliul Superior al Magistraturii, compilat de magistratul Cristian Danileț, în perioada 2011–2015, în România, peste 20.000 de adolescenți au fost implicați în proceduri juridice. Aceștia au fost înregistrati cu următoarele infracțiuni: delapidări, jafuri, atacuri fizice și vătămări corporale, agresiuni sexuale, activități sexuale cu minori, omucideri, ucidere din culpă, încălcări ale normelor de circulație, consum și trafic de substanțe narcotice (Tabelul 1; Statitsică a Consiliului Superior al Magistraturii publicată în Ziarul Unirea, 2016).

Tabelul l.
Statistică a Consiliului Superior al Magistraturii în ceea ce privește faptele înregistrate în cadrul fenomenului de delincvență juvenilă în România în perioada 2011–2015 (Ziarul Unirea, 2016)

MINORI INCULPAȚI	2011	2012	2013	2014	2015
Furturi	2172	2882	2770	1850	1761
Tâlhării	478	716	726	557	710
Loviri și Vătămări	250	366	376	244	299
Violuri	67	97	96	103	110
Acte sexuale cu minori	31	40	41	24	20
Omoruri	44	99	95	73	95
Ucideri din culpă	12	16	12	8	9
Infracțiuni rutiere	130	135	143	140	162
Consum și Trafic de droguri	22	42	39	36	30
Total	3580	4964	4826	3422	3535

Statistică Consiliul Superior al Magistraturii – https://ziarulunirea.ro/romania-delicventei-juvenile-peste-15-000-de-minori-condamnati-in-ultimii-5-ani-368120/ Accesat la data de 19 decembrie 2017.

O altă analiză statisică recentă prezentată de Asociația VeDem Just (Danilet, 2019) a arătat că din anul 2014 până în anul 2019, peste 21.000 de minori au fost procesați de sistemul juridin din Romania (Tabelul 2). Față de datele statistice prezentate mai sus, datele prezentate în Tabelul 2 indică faptul că problematica delincvenței juvenile continuă să prezinte o dificultate majoră care pune la încercare specialiștii din diferite domenii, cum ar fi cele juridice, medicale, sociologice, educaționale și psihologice.

Tabelul 2.
Inculpați minori trimiși în judecată în perioada 2014–2019

	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Minori acuzați de furt	1496	1726	1633	1478	1401	1369
Minori acuzați de tâlhărie	611	696	768	700	558	616
Minori acuzați de viol	66	66	72	56	67	76
Minori arestați preventiv	371	446	445	480	473	460
Minori trimiși în judecată	**2966**	**3548**	**3883**	**3882**	**3704**	**3850**

Statistică Asociația VeDem Just – https://vedemjust.ro/2019-minori/ Accesat la data de 08 August 2023.

Pentru o analiză comprehensivă a fenomenului delincvenței juvenile, atât în sens general cât și în contextul specific al României, se recomandă o perspectivă multidimensională. Aceasta implică considerarea factorilor biologici, psihologici și sociali asociați cu delincvența, care pot funcționa ca elemente corelate, predictive sau catalizatoare ai acestui fenomen. În contextul unei problematici complexe precum delincvența juvenilă și comportamentul anti-social se presupune că nu s-a constatat un motiv singular care să furnizeze o descriere elabo-rată a complexității acestuia. Lucrările academice din literatura de specialitate menționează anumite dimensiuni biologice, psihologice și sociale care au fost examinate în profunzime din punctul de vedere al diagnosticării, prevenirii și dezvoltării unor planuri de intervenție pentru înțelegerea, combaterea și atenuarea comportamentului delincvent sau a altor manifestări comportamentale corelate (Shoemaker, 2010; Marica, 2007; Berindei, 2006; Shoemaker, 2009;).

Abordarea multidimensională a delincvenței juvenile implică un demers analitic care integrează diverse domenii ale științei. Dimensiunea biologică, de exemplu, se concentrează pe factorii genetici, neurologici și de sănătate fizică care pot influența comportamentul delincvent. Aceasta include studiul variațiilor genetice, disfuncțiile neurologice sau alte aspecte legate de sănătatea fizică care pot avea un impact asupra comportamentului individului.

Dimensiunea psihologică se referă la aspectele legate de personalitate, inteligență, emoții, abilități sociale și alte caracteristici psihologice care pot contribui la comportamentul delincvent. Un studiu aprofundat în această zonă ar putea analiza, de exemplu, influența tulburărilor de personalitate, a problemelor de autoregulare emoțională sau a deficitelor în abilitățile sociale asupra comportamentului delincvent.

În final, dimensiunea socială se axează pe impactul mediului de viață, al relațiilor sociale și al instituțiilor asupra comportamentului delincvent. Aici sunt luate în considerare aspecte precum relațiile familiale, contextul școlar, nivelul socio-economic, normele și valorile culturale.

Așadar, delincvența juvenilă și comportamentul anti-social nu pot fi reduse la un singur factor, ci sunt probleme complexe care necesită o abordare integrată. Conform acestui punct de vedere, politici eficiente de prevenire și intervenție în domeniul delincvenței juvenile ar trebui să adreseze toate aceste dimensiuni, pentru a putea gestiona în mod corespunzător fenomenul.

CAPITOLUL 1.
Adolescența și criza de identitate

Psihologia dezvoltării a subliniat semnificația crucială a etapei adolescenței, investigând evoluția tinerilor în acest interval temporal și elementele care contribuie la construirea identității și a schemelor de socializare. Aceste cunoștințe au potențialul de a sprijini adolescenții în identificarea unor strategii de adaptare durabile și a unor abordări care corespund cât mai bine cu provocările specifice pe care le întâmpină în contextul lor de viață. (Steinberg & Morris, 2001).

Adolescența este descrisă în literatura de specialitate ca fiind intervalul de timp dintre copilărie și vârsta adultă, caracterizată de o dezvoltare semnificativă în zona biologică, psihologică și socială (Mwale, 2012). Această perioadă este crucială pentru dezvoltarea și manifestarea achizițiilor cognitive, comportamentale și emoționale (Șchiopu, 1997). În majoritatea țărilor, adolescența se suprapune perioadei școlarizării mari din perspectivă educațională. Ținând cont de conținutul expus mai sus, se poate spune că vârsta adolescenței poate să reprezinte o etapă foarte sensibilă în ceea ce privește dezvoltarea corespunzătoare a ființei umane.

În ceea ce privește clasificarea etapelor adolescenței, în urma studierii literaturii de specialitate, această etapă cuprinde mai multe subetape, cum ar fi (Moldovan & Bălaș Timar, 2010):

- pre-adolescența (de la 14 la 16 ani) – această subetapă se concentrează pe stabilizarea maturizării biologice și pe evoluția conștiinței de sine; se distinge printr-o dinamică psihologică marcată de tensiuni interne, care pot fi manifestate prin stări de impulsivitate, agitație sau anxietae; apare dorința de confirmare personală și socială;
- adolescența propriu-zisă (de la 16 la 18 ani) – în această perioadă, adolescentul dobândește atutudini de independență sau autonomie, iși asumă responsabilitați diversificate și trece printr-un proces vast de socializare, articulându-și obiectivele și aspirațiile în plan educațional și ocupațional;
- adolescența prelungită (de la 18 la 20/25 ani) – această subetapă este caracterizată de definirea traiectoriei profesionale și sociale, atingerea independenței complete și consolidarea și delimitarea personalității individuale.

Considerată o perioadă de graniță aflată între perioada copilăriei și cea adultă, adolescența poate oferi un profil psihologic și comportamental care poate lua formă datorită tendinței adolescenților de a avea statutul de adult (maturitate, autonomie) și predispoziția adulților de a-i percepe ca fiind imaturi sau ca pe niște copiii (The Psychology Foundation of Canada, 2012). Fiind o perioadă plină de schimbari, identitatea adolescenților este în continuă formare, iar nevoia acestora de a experimenta diferite forme de identități poate intra în conflict cu cerințele adulților, ceea ce poate da naștere fenomenul de criză de personalitate a adolescentului sau criză de originalitate a acestuia (Mitrofan & Mitrofan, 1991). În unele cazuri, această cautare a identității poate fi asociată cu comportamente deviante sau chiar anti-sociale (The Psychology Foundation of Canada, 2012; Arnett, 2010).

Criza de identitate în adolescență poate să apară atunci când tinerii își redefinesc individualitatea, dezvoltând o conștiință motivațională orientată spre respingerea și dezaprobarea modelelor adulte în favoarea căutării unor modele proprii (Șchiopu, 2008). Din viziunea psihanalitică, unii autori consideră că această criză reprezintă o analiză intensivă și o explorare a Eului, adesea manifestată prin dorința de a experimenta lucruri noi (Erikson, 1968). În același timp, această explorare poate fi un moment fundamental în viața unui individ, fiindcă opțiunile și direcțiile de urmărit în căutarea sinelui sunt variate (Erikson, 1968). Unele comportamente asociate acestei crize pot include implicarea în activități riscante sau interzise de lege, precum utilizarea substanțelor interzise sau a băuturilor alcoolice, întemeierea unor relații intime nesigure și manifestări de tip antisocial (Steinberg & Scott, 2003).

În această perioadă de viață ființa umană are o dorință puternică de a obține confirmare din partea semenilor. Prin urmare adolescenții caută să se angajeze în diverse comportamente doar pentru a câștiga atenția și validarea dorită din partea grupurilor de care aceștia sunt atrași. Dorința de integrare socială este foarte puternică la această vârstă, prin urmare este de datoria adulților (a profesorilor și în special a parinților) să fie atenți și să ofere adolescenților acel sprijin de care aceștia au nevoie.

În adolescență, procesul de formare a identității se află în continuă schimbare. Datorită evoluției nivelului de dezvoltare cognitivă și psiho-socială a adolescenților, există posibilitatea de a modela alegerile pe care ei le fac, inclusiv opțiunea pentru un comportament deviant; din cauza autonomiei lor restrânse

și a imaturității capacității de a lua decizii, adolescenții devin vulnerabili la influențele circumstanțiale, cum ar fi provocările, constrângerile sau amenințările (Steinberg & Scott, 2003).

În perioada adolescenței, tinerii se confruntă cu o serie de sarcini și provocări la care trebui să se adapteze utilizând anumite mecanisme de coping și luând anumite decizii, așadar, printre aceste sarcini se menționează: acceptarea de sine, identificarea cu rolul social de gen masculin sau feminin, dobândirea unui comportament responsabil social, dobândirea unui set de valori corespunzătoare eticii morale, dobândirea independenței emoționale față de părinți și alți adulți, realizarea unor relații mature cu ceilalți, pregătirea pentru viitoarea carieră și pregătirea pentru căsătorie și viața de familie (Perkins, 2001).

Modul în care adolescenții gândesc și iau decizii poate fi influențat de imaturitatea psiho-socială și/sau de procesul de formare a identității (Steinberg & Scott, 2003; Arnett, 2010). Caracteristicile și particularitățile judecăților sau a luării unor decizii iraționale depind de susceptibilitatea crescută față de influențele colegilor sau a prietenilor, de perceperea eronată a situațiilor de risc, și de o insuficientă capacitate de autocontrol și de orientare spre viitor (Steinberg & Scott, 2003). În această perioadă de viață, influențele colegilor sau a persoanelor de aceeasi vârstă au un impact foarte puteric asupra adolescenților deoarece dorința de afiliere este foarte intensă în această perioadă deoarece formarea identității depinde foarte mult și de procesele sociale.

Legăturile slabe cu colegii convenționali pot să conducă la asocierea cu prieteni cu caracter deviant, fapt care poate fi responsabil pentru inițierea sau agravarea comportamentului

delincvent (Elliot et al., 1985). Cercetările lui Bandura (1977) sugerează că anumite caracteristici convenționale ale prietenii-lor și ale prietenilor pot modera influențele colegilor cu caracter deviant. De asemenea, experiențele din familie pot avea capacitatea de a diminua impactul prietenilor delincvenți și a comportamentului anti-social (Elliot et al., 1985).

Achiziționarea unui sistem de valori matur și stabil reprezintă o etapă importantă în ceea ce privește formarea identității în perioada adolescenței; prin urmare, în această perioadă adolescenții sunt predispuși să exploreze sistemele de valori ale părinților, evaluându-le și comparându-le cu alte sisteme de valori alternative, fapt care sugerează că sistemele de valori ale părinților pot juca un rol semnificativ în ceea ce privește formarea identității în adolescență (Erikson, 1968; Marcia, 1966). Dacă sistemele de valori sau modelele comportamentale ale părinților nu sunt corespunzătoare, atunci adolescenții pot să manifeste comportamente care nu sunt tocmai pozitive, cum ar fi comportamentul anti-social (Bandura, 1973). Dacă climatul în familie este unul disfuncțional, există o șansă ca adolescenții să integreze anumite comportamente negative în modul lor de funcționare.

Teoria învățării sociale a lui Bandura (1977) oferă o perspectivă explicațională în ceea ce privește socializarea adolescentului și manifestarea fenomenului delincvenței juvenile. Violența poate fi un act învățat în timpul copilăriei prin intermediul modelelor comportamentale oferite de familie (părinți, frați, surori, verișori și alte rude) și poate fi continuată în timpul perioadei adulte ca răspuns la situațiile stresante sau la rezolvarea conflictelor (Mihalic & Elliott, 1997).

Bandura et al. (1963) a demonstrat că nu doar modelele comportamentale oferite prin interacțiuni directe de către adulți sau familie pot influența comportamentul tinerilor, ci și comportamentele observate pe un ecran sub formă video. Altfel spus, dacă un copil este expus la materiale video cu conținut violent (în care se prezintă un context de socializare violent), există posibilitatea ca acesta să adopte unele din aceste comportamente și să acționeze conform acestora. Astfel, ținând cont de faptul că în societatea actuală materialele media sunt ușor accesibile, prin intermediul internetului sau a televiziunii, adolescenții pot accesa materiale cu conținut violent și poate să existe riscul ca aceștia să preia modelele negative din aceste materiale și să acționeze conform conținutului prezentat (Paik & Comstock, 1994).

Literatura de specialitate indică faptul că procesul de socializare este crucial în dezvoltarea identității individuale și sociale (Damon, 1983; Grotevant & Cooper, 1986; Hauser et al., 1991). Procesul de socializare este reprezentat de tendința de a fixa și de a menține relații stabile între indivizi, fapt care asigură integrarea și respectul indivizilor ca și membri participanți ai societății, prin manifestarea unor comportamente conform normelor sociale (Damon, 1983). În perioada adolescenței, în funcție de succesul sau insuccesul proceselor sau procesului de socializare (în familie, la școală sau în grupul de prieteni), adolescentul se poate confrunta cu o serie de dificultăți, care sunt susceptibile în a orienta comportamentul acestuia într-o altă direcție, direcție în care adolescentul va avea tentația de a nu respecta regulile adulților și va încerca să se facă remarcat prin aspectul său exterior sau prin conduite excentrice (cum ar fi

comportamentul delincvent), pentru a demonstra că este în stare să își asume statutul de adult (Găvriluț, 2013).

În contextul delincvenței la adolescenți există o serie de teorii și studii în literatura de specialitate care oferă posibile explicații referitoare la adoptarea și manifestarea din partea tinerilor a unui comportament delincvent sau a altor comportamente asociate cu acesta (Sutherland, 1947; Cohen, 1955; Bursik, 1988; Durkheim, 1933; Merton, 1957; Agnew, 1992; Tannenbaum, 1938; Steinberg, 2008; Bartol & Bartol, 2009; Andrews & Bonta, 1998; Shoemaker, 2009). Toate aceste teorii oferă o perspectivă asupra condiției umane și asupra factorilor care pot conduce la dezvoltarea unui comportament disfuncțional.

CAPITOLUL 2.
Delincvența juvenilă

Pe baza revizuirii literaturii de specialitate, se evidențiază că delincvența juvenilă reprezintă una dintre provocările fundamentale cu care se confruntă societățile contemporane. Această problemă poate fi înțeleasă în mare măsură prin prisma unei game variate de factori care pot acționa ca posibile cauze sau pot fi asociați cu acest fenomen. Acești factori includ aspecte individuale, cum ar fi cei biologici și psihologici, dar și factori sociali, precum influențele educaționale/școlare și familiale (Shoemaker, 2009; Marica, 2007; Ojo, 2012; Shoemaker, 2010).

2.1. Definiții ale delincvenței juvenile

Conform interpretărilor din literatura de specialitate, delincvența juvenilă se referă la adoptarea unui comportament ilegal sau interzis de lege de către indivizii aflați sub vârsta legală a majoratului, adică de către minori (Siegel & Welsh, 2011). Din punct de vedere psihologic, delincvența juvenilă implică manifestarea unui comportament antisocial de către indivizii minori (Bartol & Bartol, 2011). Unele comportamente considerate nepotrivite pentru minori, cum ar fi consumul de alcool sau abandonul școlar, nu sunt interzise de lege dacă persoana care le practică are vârsta de 18 ani sau mai mare (Matsumoto, 2009). Însă, dacă un individ adoptă un comportament interzis de lege

pentru toate segmentele de vârstă, cum ar fi omorul, violul sau incendierea, va fi tras la răspundere penală pentru faptele comise (Matsumoto, 2009).

Comportamentul antisocial se referă la acțiunile unei persoane care afectează negativ sau ignoră bunăstarea celorlalți (Berger, 2003). Acest termen este în special folosit în Marea Britanie, iar în „The Crime and Disorder Act 1998" (Home Office, 1999) comportamentul anti-social este descris ca un set de acțiuni care au cauzat sau au fost susceptibile de a provoaca hărțuire, distres sau suferință uneia sau mai multor persoane care nu aparțin gospodăriei din care face parte inculpatul (Millie, 2009).

Delincvența este percepută ca fiind o perturbare a relațiilor sociale ale individului, cauzată de o maturizare socială insuficientă (Preda, 1998). În acest sens, comportamentul delincvent este un efect al interacțiunii factorilor individuali (biologici și psihologici) cu cei sociali (mediul în care individul învață, se dezvoltă și interacționează cu ceilalți; Marica, 2007). Unul dintre factorii individuali poate fi coeficientul scăzut de inteligență generală care se poate asocia cu un nivel crescut de impulsivitate la persoanele de gen masculin (Koolhof et al., 2007). În această ordine de idei, un coeficient de inteligență scăzut poate să interacționeze cu factorul educațional, care are un rol foarte important în dezvoltarea adolescentului și apariția delincvenței juvenile (Millie, 2009).

2.2. Tipuri de comportament delincvent în adolescență

Cercetările efectuate în psihologia dezvoltării indică două tipuri de comportamente criminale (delincvente sau anti-sociale) care pot să se manifeste în perioada adolescenței (Moffitt, 1993).

Unul dintre acestea este *comportamentul criminal care se repetă* (repetitiv), și se referă la acele persoane care urmează un curs de viață plin de infracțiuni, aceste persoane începând să manifeste un comportament anti-social în adolescență (sau copilărie) și continuând cu acest comportament și în perioada adultă; al doilea comportament este *comportamentul criminal specific vârstei*, și acesta se referă la adolescenții care manifestă un comportament criminal doar în perioada adolescenței și nu continuă cu acest comportament în perioada adultă (Moffitt, 2006).

Infracțiunea juvenilă poate fi considerată drept un comportament tipic în perioada adolescenței, adică adolescenții au tendința de a se abate de la standardele normale (Steinberg, 2008), în mare parte, datorită fenomenului de exploarare și căutare a identității și a sinelui. O parte din adolescenți au tendința de a comite „infracțiuni" non-violente cum ar fi: consumul de tutun sau alcool, fuga de acasă, absenteismul școlar și nerespecarea regulilor din familie (Shoemaker, 2009), doar o dată sau de câteva ori și numai în timpul adolescenței.

Conform literaturii de specialitate, comiterea infracțiunilor repetate și/ sau violente poate conduce la creșterea numărului de infracțiuni viitoare și a gradului de violență a acestora. Când se întâmplă acest lucru, infractorul a manifestat frecvent un comportament anti-social chiar înainte de a ajunge la vârsta adolescenței (Moffitt, 2006). In acest sens, factorii care se asociază cu comportamentul criminal repetat pot fi specializarea în infracțiuni, seriozitatea infracțiunii, escaladarea infracțiunilor, iar debutul acestui comportament se poate observa încă de la vârstele mici și se poate manifesta excesiv în timpul adolescenței (Moffitt, 1993).

Adolescenții care utilizează un comportament criminal specific vârstei au tendința de a renunța la toate activitățile criminale odată ce intră în perioada vârstei adulte și prezintă mai puține aspecte patologice decât adolescenții cu comportament criminal repetitiv (Aguilar et al., 2000). Cercetările arată însă că, cu toate acestea, aceștia pot avea o stare de sănătate psihologică mai problematică, manifestată prin probleme de adicție sau dificultăți financiare mai serioase (atât în adolescență, cât și la vârsta adultă) comparativ cu adolescenții care nu au fost implicați în activități delincvente (Aguilar et al., 2000).

Incidentele izolate de comportament delincvent pot fi considerate tipice în dezvoltarea adolescenților (Kazdin, 1995). Comportamentul problematic ocazional, deși este adesea dificil de gestionat și uneori necesită intervenție, de obicei tinde să scadă în intensitate o dată cu trecerea timpului; când comportamentul delincvent escaladează și devine un model identificabil pe termen lung, acesta poate fi clasificat ca o tulburare de conduită, care necesită planuri de intervenție riguroase (Kazdin, 1995).

2.3. Actul delincvent sau de infracțiune

Acțiunea delincventă este reprezentată de expresia unei succesiuni de acte și conduite care dezechilibrează în mod profund structurile de conviețuire din cadrul comunităților, instituțiilor și a societății (Rădulescu & Banciu, 1996; Heilbrun, Goldstein & Redding, 2005; Shoemaker, 2010).

Un act de infracțiune poate fi privit ca fiind cauzat, în principal, de motivul individual (motivația) pentru comiterea

actului infracțional particular, care se poate manifesta în urma interacțiunii dintre predispoziția individuală înspre criminalitate și caracteristicile criminogene ale cadrului comportamental în care se află individul (Lahey, Moffitt & Caspi, 2003). Motivul individual sugerează faptul că anumite cadre comportamentale sunt mai susceptibile în a tenta individul să privească criminalitatea ca fiind o opțiune viabilă și să acționeze conform acesteia, iar predispoziția individuală sugerează faptul că posibilitatea de a vedea crima ca și o opțiune viabilă va fi diferită în funcție de persoanele diverse aflate în același cadru comportamental (Lahey, Moffitt & Caspi, 2003).

Cadrul comportamental a fost definit ca o serie de unități care apar în mod natural cu tipare solide de comportament și un mediu fizic care înconjoară sau blochează comportamentul; exemplele pot să includă: contextele dintr-un bar, contextele din timpul orelor/cursurilor, contextele în care tinerii socializează pe stradă, mesele care se țin în familie, etc. (Moss, 1976; Lahey, Moffitt & Caspi, 2003). În fiecare dintre contextele prezentate mai sus este necesar să se adopte un tipar comportamental potrivit contextului, pentru ca acesta să fie considerat corespunzător din punct de vedere social (Bernasco et al., 2013). În cazul delincvenței juvenile comportamentul adoptat în diferite contexte tinde să devieze de la standadele sociale și morale, fapt care poate caracteriza acest comportament ca fiind unul anti-social sau delincvent.

Ceea ce poate determina un cadru comportamental să prezinte mai multe caracteristici criminogene decât altul se poate datora în mare măsură gradului în care contextul comportamental tinde să producă tentații (realizarea unor dorințe

particulare prin utilizarea unor mijloace ilegale), provocări (atacuri percepute asupra propriei persoane sau integrității acesteia, care au tendința de a genera furie sau stări emoționale similare ce pot provoca răspunsuri agresive) sau un nivel scăzut al descurajării unui comportament anti-social (factorul descurajator; percepția scăzută a posibilității de depistare a faptei și a sancțiunilor subiacente, asociată cu un mod de a acționa ilegal, la tentativele sau provocările prezente în context) (Wikstrom, 1998; Lahey, Moffitt & Caspi, 2003). Este posibil ca efectele negative ale unui set de comportament specific să depindă și de înclinațiile individuale în vederea adoptării unui comportament criminal. Adică, indivizii care au un nivel de auto-control scăzut pot acționa mai impulsiv și cu mai puțină îngrijorare față de consecințele negative viitoare în contexte comportamentale în care factorul descurajator nu are un rol important în ceea ce privește alegerea acțiunii (Wikstrom, 1995; Lahey, Moffitt & Caspi, 2003).

2.4. Perspective asupra fenomenului de delincvență juvenilă

Luând la cunoștință perspectiva de abordare psiho-pedagogică a comportamentului care evaluează cauzele delincvenței juvenile din pricina erorilor educației și socializării morale, se consideră că tendința către delincvență este rezultatul manifestat al eșecului asimilării și internalizării normelor de conduită de către subiecții educației (Dragomirescu, 1976; Millie, 2009; Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). Rolul școlii este dovedit a fi important în dezvoltarea și funcționarea individuală, deoarece acesta are ca scop educarea și socializarea minorilor,

depistarea celor inadaptați și implementarea unor programe de prevenție generală (Berindei, 2006; Millie, 2009; Shoemaker, 2010). Din această perspectivă, în Statele Unite școlile și-au utilizat resursele în vederea reducerii și prevenirii consumului de substanțe ilegale (D.A.R.E. – Drug Abuse Resistance Education), asocierii cu grupuri anti-sociale (G.R.E.A.T. – Gang Resistance Education and Training) și delincvenței în ansamblu (Shoemaker, 2009). În această direcție, prin elaborarea de programe de intervenție (cu scopul de a preveni și de a reduce consumul de substanțe ilegale, dezechilibrele mentale și delincvența la adolescenți) implementate în școli și validate empiric, se pot îmbunătăți abilitățile cognitive, sociale, comportamentale și emoționale la adolescenți, în vederea adoptării și menținerii unui comportament pro-social (Botvin, Griffin & Nichols, 2006; Catalano et al., 2004; Kam, Greenberg, & Walls, 2003; Gottfredson et al., 2005).

Pe lângă aceste programe de intervenție menționate mai sus, au existat și eforturi de prevenție a delincvenței juvenile sau a altor forme de deviații la adolescenți, prin introducerea programelor de prevenție la nivel pre-școlar, cu scopul de a stimula dezvoltarea abilităților academice și sociale la copii, abilități care, în timp, ar putea conduce la reducerea crimei și a delincvenței, și la creșterea ratelor de absolvire și a obținerii unui loc de muncă corespunzător (Shoemaker, 2009).

Dintr-o perspectivă psiho-socială, atitudinea delincvenților față de mediu este constituită din non-conformismul acestora cu privire la modelul social din care fac parte, ei încercând să-și realizeze nevoile prin mijloace neacceptate de către societate, astfel manifestând un comportament care se abate (comportament deviant) de la valorile și regulile sociale și morale (Berindei,

2006). Comportamentul deviant reprezintă o opunere față de un comportament convențional sau formal, prin abaterea de la anumite reguli sau norme, scrise sau nescrise, ale comunității și societății (Marica, 2007; Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005; Millie, 2009). Prin urmare, acest comportament deviant poate fi reprezentat de acțiuni umane care se manifestă în contradicție cu normele sociale prezente într-o cultură sau sub-cultură (Dragomirescu, 1976; Millie, 2009).

Merton (1957) afirmă că devianța se naște dintr-o tensiune structurală, iar clivajul poate să apară atunci când societatea pune accentul pe scopuri dezirabile și aprobate social dar oferă oportunități inadecvate pentru atingerea acestor obiective (Wiatrowski, 1978). Altfel spus, membrii societății care se găsesc pe o poziție de tensiune financiară și doresc să obțină succesul material, pot să recurgă la acte anti-sociale pentru a atinge obiectivele valorizate social (Merton, 1957).

Agnew (1992) susține această asumpție dar, în același timp, autorul consideră că, în raport cu adolescenții, există și alți factori care încurajează un comportament criminal. Pe lângă tensiunile induse financiar, un asemenea factor sunt experiențele negative care pot conduce la stres (Agnew, 1992). Autorul identifică trei forme posibile de tensiune cu care se confruntă indivizii, după cum urmează: incapacitatea de a atinge obiective evaluate în mod pozitiv de către societate, prezentarea unui stimul nociv și îndepărtarea unui stimul valorizat în mod pozitiv (Agnew, 1992). Aceste tensiuni sunt susceptibile în a provoca o serie de reacții emoționale negative (furie, frică, depresie, mânie), care la rândul lor pot declanșa diferite strategii negative de adaptare atunci când indivizii încearcă să rezolve evenimentul

sau evenimentele stresante și să descarce sau să controleze reacțiile emoționale care se dezvoltă din aceste evenimente. Aceste forme de adaptare se pot îndrepta spre devianță sau diferite comportamente dezadaptative. Agnew (1997) susține că agresiunea și apartenența la clasele sociale inferioare au fost esențiale pentru înțelegerea acelor persoane care urmează un curs de viață deviant, iar relațiile negative au fost cheia pentru înțelegerea celor care continuă să aibă un comportament delincvent și criminal la vârstele adulte.

2.5. Factori și comportamente de risc asociați cu delincvența juvenilă

Pe baza studierii literaturii de specialitate, se constată că există o serie de factori de risc care pot fi posibili predictori sau pot avea o legătură semnificativă cu comportamentele de risc crescut (cum ar fi comportamentul anti-social), după cum urmează: asocierea cu grupuri anti-sociale, statutul socio-economic scăzut, marginalizarea, mediul disfuncțional din interiorul familiei și performanțele școlare scăzute (Maccoby, 2000; Steinberg, 2008; Mendel, 2000; Zimring, 1981; Patterson et al., 1998; McConnell, Breitkreuz & Savage, 2011). De obicei, lipsa interesului pentru școală și performanțele academice slabe au fost corelate cu adoptarea unui comportament de risc (cum ar fi cel anti-social) și asocierea cu grupuri delincvente la adolescenți (Maguin & Loeber, 1996).

Comportamentele de risc sunt descrise ca fiind susceptibile în a expune un individ în dificultate sau un risc semnificativ de grav, care poate să-i împiedice atingerea potențialul (Daniels

& Pharaoh, 2021). Comportamentele de risc efectuate de către tineri sunt adesea stabilite în timpul copilăriei, cu posibilitatea de a persista până la maturitate (Centers for Disease Control and Prevention, 2023). Aceste tipuri de comportamente sunt în genreral caracterizate ca fiind aduto-distructive și cuprind următoarele acțiuni comportamentale: abuzul de substanțe, exercitarea violenței sau a comportamentului care se abate de la normele sociale și morale, angajamentul în relații sexuale neprotejate și lipsa interesului pentru școală sau educație (Weiner et al., 2003; Botvin, Griffin & Nichols, 2006; Maxwell, 2002).

Angajamentul față de comportamentele de risc din partea tinerilor pot să pună în pericol sau dificultate mai multe arii ale dezvoltării ființei umane, după cum urmează: sănătatea și dezvoltarea fizică; realizarea sarcinilor necesare etapei de dezvoltare; îndeplinirea rolurilor sociale care nu se abat de la normele morale; dobândirea aptidudinilor și deprinderilor corespunzătoare dezvoltării; achiziționarea unui sentiment de bunăstare; și pregătirea adecvată pentru următorul pas al dezvoltării, în cazul adolescenților acest pas este vârsta adultă (Weiner et al., 2003).

Conform literaturii de specialitate exercitarea comportamentelor de risc poate să rezulte în consecințe negative, cum ar fi: șomajul, dependență de substanțe, încarcerare și durată de viață scăzută (Weiner et al., 2003). Unul din factorii protectori împotriva comportamentelor de risc ar putea fi prietenii sau colegii care exercită un comportament pro-social. De exemplu, un studiu a demonstrat că prietenii sau colegii pot avea o influență în protejarea adolescenților de la activitățile care implică comportamente de risc (Maxwell, 2002).

Factorii de risc psihologici individuali susceptibili pentru comiterea actului delincvent pot să cuprindă: impulsivitate crescută, coeficient scăzut de inteligență generală, întârzieri în dezvoltarea limbajului, agresivitate, neliniște, absența empatiei și cruzime față de animale (Steinberg, 2008; Bartol & Bartol, 2009). Copiii cu un coeficient de inteligență generală scăzut sunt mai susceptibili în a eșua la școală, iar performanțele școlare scăzute, aspirațiile educaționale slabe și absenteismul sunt posibili factori de risc și, în același timp, acte deviante în sine (Walklate, 2007).

Un factor de risc reprezintă orice condiție sau variabilă care poate să expună un individ la pericol, iar în contextul tinerilor implicați sau cu risc de implicare în sistemul de justiție juvenilă, factorii de risc pot fi considerați acele condiții sau variabile care pot fi asociate sau pot influența o probabilitate mai mare către delincvență (Jessor, Turbin & Costa, 1998; Lahey, Moffitt & Caspi, 2003). Complexitatea acestui fenomen (delincvența juvenilă) cuprinde o mulțime de factori de risc (Marica, 2007; Shoemaker, 2009; Berindei, 2006; Shoemaker, 2010; Millie, 2009), de la cei individuali, la cei sociali sau contextuali. Prin urmare, pentru a înțelege mai bine manifestarea acestui fenomeni, se vor explica câțiva factori și comportamente importante care pot avea o influență semnificativă asupra delincvenței la adolescenți, după cum urmează:

a. Abuzul de substanțe

Un factor de risc în ceea ce privește emergența comportamentului anti-social poate fi reprezentat de abuzul de substanțe. Acest abuz reprezintă utilizarea repetată a unueia sau mai multor

substanțe, condiție care poate conduce la o afectare semnificativă clinic pentru individul consumator (American Psychiatric Association, 2013). Adică, această condiție poate să afecteze buna funcționare la locul de muncă, sau în cazul adolescenților, la școală, poate să afecteze într-un sens negativ relațiile sociale ale consumatorului, poate să conducă la un comportament adictiv față de substanța consumată (American Psychiatric Association, 2013) și în anumite cazuri poate să conducă la un comportament anti-social sau criminal (Hart & Ksir, 2012).

Abuzul de substanțe poate să se manifeste consumând următoarele substanțe: alcool, cofeină, canabis, sedative, substanțe halucinogene, hipnotice, opioide, anxiolitice, psiho-stimulente, tutun și multe alte compoziții (American Psychiatric Association, 2013). Abuzul substanțelor prezentate mai sus poate să ducă la consecințe relativ grave pentru consumator, iar utilizarea repetată a acestor substanțe poate să ducă la dependență sau adicție (Volkow, Koob & McLellan, 2016; American Psychiatric Association, 2013). În ceea ce peivește adoclescența (perioadă vulnerabilă în ceea ce privește dezvoltarea unui individ), abuzul de substanțe poate altera într-un sens negativ dezvoltarea (din punct de vedere fiziologic și psihologic) tinerilor afectați de acest fenomen, ceea ce poate duce la un comportament distructiv și adictiv pentru cei care consună și poate să afecteze într-un sens negativ relațiile cu cei apropiați (Tanner-Smith et al., 2013; Squeglia et al., 2009; American Psychiatric Association, 2013).

Adolescenții care recurg la abuzul de substanțe, de obicei experimentează senzații emoționale negative, cum ar fi anxietatea, impulsivitatea și accesele de furie (Comeau et al., 2001; Nower et al., 2004; Eftekhari et al., 2004). De asemenea, utilizarea

substanțelor ilegale este reprezentată de un risc foarte important în ceea ce privește delincvența juvenilă, deoarece acest lucru poate încuraja adolescenții șă interacționeze cu gupuri obscure ceea ce poate îndemna acești adolescenți să recurgă la infracțiuni mai serioase, cum ar fi comportamentul violent sau infracțiuni legate de droguri (Shoemaker, 2009; Hart & Ksir, 2012; Welte et al., 2001; Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). Studiile recente din literatura de specialitate au indicat faptul că influențele pozitive al stilului parental (cum ar fi monitorizarea, comunicarea deschisă și o relație de calitate părinte-copil) pot diminua posibilitatea anngajamentului față de comportamentele de risc din partea adolescenților, în special abuzul de substanțe (DeVore & Ginsburg, 2005; Demeter & Rusu, 2018a).

b. Frustrarea

Un alt factor de risc care ar putea fi un predictor pentru fenomenul delincvenței juvenile este frustrarea sau toleranța scăzută la frustrare. În literatura de specialitate se postulează că rezistența scăzută la frustrare poate conduce la delincvență sau comportamente asociate cu aceasta (İçli & Çoban, 2012; Shoemaker, 2010; Shoemaker, 2009).

În literatura de specialitate din domeniul psihologiei, frustrarea este definită ca fiind un răspuns emoțional comun la opoziție și poate avea o legătură semnificativă cu furia sau dezamăgirea (Jeronimus & Laceulle, 2017; Matsumoto, 2009). Frustrarea este considerată o trăsătură de temperament și poate rezulta din rezistența percepută față de împlinirea voinței sau a scopului unui individ, cu posibilitatea de a crește în intensitate atunci când voința sau obiectivul este respins sau blocat

(Jeronimus & Laceulle, 2017; Matsumoto, 2009; Veenstra et al., 2006). Un răspuns direct și comun la frustrare este, de obicei, agresiv (Miller, 1941). Cu alte cuvinte, copiii cu un nivel crescut de frustrare pot reacționa puternic și ostil la obstacole care le împiedică voința (Veenstra et al., 2006). În acest context, un nivel crescut al frusrării poate să afecteze pozitiv comportamentul anti-social și un nivel scăzut de frustrare poate fi un bun protector împotriva sentimentelor negative, ceea ce poate duce la elasticitate și rezistență (Veenstra et al., 2006).

Agnew (2001) ia în consideră frustrarea ca fiind un element important în manifestarea comportamentelor care deviază de la normele sociale. Astfel, autorul susține că prezența factorilor de stres poate să predispună un individ la sentimente negative cum ar fi furia sau frustrarea (Agnew, 2001).

c. Psihopatologia

Un alt factor de risc individual în raport cu delincvența ar putea fi prezența psihopatologiei la o vârstă tânără. În acest context, există studii care au coreleat pozitiv prezența elementelor psihopatologice la adolescenții care sunt încadrați ca fiind delincvenți juvenili (Grisso, Vincent & Seagrave, 2005; Ruchkin et al., 2003; Vermeiren, 2003; Barriga et al., 2001). Psihopatologia este știința care se ocupă cu studierea și descrierea bolilor, disfuncțiilor sau tulburărilor care apar la nivel psihologic (American Psychiatric Association, 2013).

Cele mai comune tulburări care se întâlesc la adolescenți, în special la cei delincvenți, sunt: tulburările de dispoziție, cum ar fi depresia, distimia, tulburarea bipolară și alte tulburări depresive sau bipolare; tulburările de anxietate, cum ar fi

tulburarea obsesiv-compulsivă și tulburarea de stres post-traumatic; tulburările legate de abuzul de substanțe, care implică abuz și dependență în ceea ce privește utilizarea cronică și gravă a consumului de droguri sau alcool; tulburările comportamentale disruptive, cum ar fi opozițiuonismul provocator sau tulburarea de conduită; și tulburări ale gândirii, cum ar fi schizofrenia sau alte elemente de tulburări psihotice în adolescență (Grisso, Vincent & Seagrave, 2005). În acest context este important să se ia în calcul aspectul psihopatologic atunci când se abordează problematica delincvenței juvenile, deoarece constatările din literatura de specialitate (Grisso, Vincent & Seagrave, 2005; Ruchkin et al., 2003; Vermeiren, 2003; Barriga et al., 2001) subliniază necesitatea dezvoltării serviciilor și intervențiilor de sănătate psihologică pentru adolescenții delincvenți (Vermeiren, 2003).

d. Statutul socio-econimic scăzut

Statutul socio-economic scăzut este deseori menționat ca un factor de risc în cercetările privind delincvența juvenilă (Berindei, 2006; Marica, 2007; Shoemaker, 2009; Shoemaker, 2010). Desigur, declanșarea unui comportament anti-social nu se poate baza doar pe un singur factor și nu toți indivizii care dispun de un statut socio-econmic scăzut recurg la acte anti-sociale. În acest context, literatura de specialitate expune anumite motive pentru care statutul socio-economic poate fi asociat cu rate mai mari de delincvență în rândul tinerilor.

De exemplu, accesul limitat la resurse poate împiedica familiile cu venituri mai mici să investească în educație, activități extracurriculare și alte oportunități care pot ajuta la dezvoltarea socială și intelectuală a tinerilor (Ladd, 2012; Kiernan & Mensah,

2011). Indivizii care se dezvoltă în familii cu dificultăți financiare pot experimenta mai mult stres la domiciliu, cum ar fi conflicte familiale, instabilitate rezidențială sau chiar foamete; acest tip de stres poate duce la comportamente de risc sau delincvente ca o modalitate de a gestiona sau de a scăpa de situații dificile (Agnew, 2001; Marica, 2007). Dacă părinții lucrează multe ore sau au mai multe locuri de muncă pentru a face față cheltuielilor pot lăsa copiii nesupravegheați, ceea ce poate duce la oportunități mai mari pentru implicarea în comportamente de risc (Eckenrode & Gore, 1990). Nu în ultimul rând, tinerii care dispun de un statut socio-economic scăzut pot experimenta marginalizare, ceea ce poate crea o percepție că nu au oportunități egale în societate și acești tineri pot fi mai predispuși să se revolte împotriva normelor sociale sau să adopte comportamente delincvente ca formă de protest sau rezistență (Ojo, 2012; Agnew, 2001; Shoemaker, 2010).

Este esențial să înțelegem că delincvența juvenilă nu este determinată exclusiv de factori economici. Există mulți tineri care provin din familii cu un statut socio-economic scăzut și care nu devin delincvenți (Comanor & Phillips, 2002). Cu toate acestea, recunoașterea legăturii dintre statutul socio-economic și delincvență poate ajuta la dezvoltarea de programe și politici care să abordeze cauzele profunde ale delincvenței și să promoveze dezvoltarea pozitivă a tinerilor.

e. Acces limitat sau lipsa educației

Atunci când se vorbește despre factori de risc pentru delincvență, lipsa sau întreruperea educației este adesea menționată în literatura de specialitate (Berindei, 2006; Lochner & Moretti, 2004). Adolescenții care părăsesc școala înainte de a termina

studiile secundare au un risc crescut de a se implica în activități delincvente. Lipsa unei educații formale poate limita oportunitățile de angajare, ceea ce poate conduce la un ciclu de sărăcie și infracționalitate (Merton, 1957). De asemenea, elevii care manifestă comportamente problematice în școală (cum ar fi absenteismul, conflictele cu colegii sau cu profesorii, și rezultatele academice scăzute) pot fi mai susceptibili să se implice în comportamente delincvente în afara școlii (Shoemaker, 2009; Marica, 2007).

Școlile din zonele defavorizate sau cele care nu dispun de resurse adecvate pot avea dificultăți în a oferi elevilor o educație de calitate sau în a aborda problemele comportamentale (Marica, 2007; Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). Aceasta poate contribui la un sentiment de alienare sau de nemulțumire față de sistemul educațional, crescând astfel riscul de delincvență.

Programele educaționale care se axează pe dezvoltarea personală, consilierea și mentoratul pot juca un rol crucial în prevenirea comportamentului delincvent (Botvin, Griffin & Nichols, 2006; Flores, 2003; Kam, Greenberg, & Walls, 2003). Absența acestor programe în școli poate crește riscul. Educația nu se referă doar la acumularea de cunoștințe academice, ci și la formarea caracterului. Absența educației morale și etice poate influența negativ deciziile și comportamentul tinerilor. O investiție corectă în educație poate fi, de fapt, unul dintre cele mai eficiente moduri de a preveni delincvența în rândul tinerilor.

f. Internetul și alte surse media

Influența internetului și a altor surse media asupra delincvenței este un subiect amplu și complex, cu multiple dimensiuni și perspective, după cum urmează:

- *Acces la Informații*: Internetul oferă un acces facil și rapid la o multitudine de informații. Aceste informații pot include, din nefericire, și instrucțiuni privind modul de a comite anumite infracțiuni sau modalități de a sfida legea (Brewer et al., 2018). Tinerii pot fi expuși la astfel de informații fără ca acestea să fie căutate în mod direct, fiind ghidați de simpla curiozitate.
- *Anonimitatea*: Unul dintre aspectele cele mai valoroase și, totodată, problematice ale internetului este capacitatea de a oferi anonimitate utilizatorilor (Zimmerman & Ybarra, 2016). Aceasta poate încuraja anumiți indivizi să comită infracțiuni în mediul digital, cum ar fi fraudele, hacking-ul sau hărțuirea, crezând că nu vor fi depistați.
- *Efectul de Desensibilizare*: Expunerea repetată la violență și la alte comportamente negative în sursele media poate duce la fenomenul de desensibilizare (Zulfiqar, 2021). Acest lucru poate însemna că, pentru anumiți indivizi, actele de violență sau de delincvență pot deveni mai acceptabile sau mai puțin șocante în viața reală.
- *Comunitățile online*: Internetul permite dezvoltarea și susținerea comunităților virtuale. Unele dintre acestea pot promova comportamente negative sau criminale (Patton et al., 2014). Persoanele care simt că nu aparțin sau nu sunt acceptate în comunitățile offline pot fi atrase de aceste grupuri online.
- *Radicalizarea:* Există preocupări legate de modul în care anumite grupuri folosesc internetul pentru a radicaliza și/sau a recruta membri (O'Hara & Stevens, 2015; Scrivens et al., 2023). Prin intermediul videoclipurilor, mesajelor și

forumurilor online, aceste grupuri pot influența indivizii vulnerabili să adopte anumite viziuni extreme sau să comită acte de violență în viața reală.

– *Jocurile Video:* Deși multe studii au analizat legătura dintre jocurile video violente și comportamentul agresiv, rezultatele sunt mixte (Saleem et al., 2012; Zumbach & Bluemke, 2018; Greitemeyer et al., 2010). Unii cercetători susțin că aceste jocuri pot contribui la un comportament agresiv, în timp ce alții consideră că efectul este minim sau inexistent.
– *Pornografia și Exploatarea Sexuală*: Accesul facil la materiale pornografice, inclusiv la cele care implică minori, poate avea un impact negativ asupra comportamentului indivizilor și poate încuraja exploatarea sexuală (Quayle, 2020; Ly et al., 2016).

Într-un studiu recent, care a investigat legătura dintre preferințele pentru conținut violent și comportamente negative (precum cele anti-sociale) s-a identificat faptul că urmărirea de conținut violent (sub forma video, audio sau text) s-a asociat pozitiv cu aspecte psihologice și comportamentale negative, cum ar fi comportamentul anti-social și o senzație de bucurie experimentată la mărturia necazului altei persoane (Demeter et al., 2021). Este important să conștientizeze faptul că, deși media și internetul pot influența comportamentul, delincvența este adesea rezultatul unui conglomerat de factori, incluzând contextul socio-economic, educația, mediul familial și multe altele.

g. Expunerea la traume și/ sau abuz în timpul copilăriei

Există numeroase studii și cercetări care au analizat legătura dintre expunerea la traume și/sau abuz în timpul copilăriei

și dezvoltarea delincvenței în adolescență sau maturitate (Ford, 2008; Hay & Evans, 2006; Hoskins, 2014; Shorey et al., 2013).

Copiii care au fost expuși la traume sau abuzuri au o probabilitate mai mare de a dezvolta tulburări emoționale și comportamentale, manifestate prin agresivitate, impulsivitate și dificultăți în relaționare (Ford, 2008). În plus, indivizii la vârsta copilăriei învață prin modelare comportamentală (Bandura 1977; Sutherland, 1947). Dacă sunt expuși la comportamente violente sau abuzive, aceștia pot ajunge să considere comportamentele respective ca fiind normale sau acceptabile, adoptându-le în propriul lor set de comportamente și forme de gândire.

Abuzul și neglijența pot afecta capacitatea copilului de a forma legături de atașament sănătoase și sigure cu adulții (Bowlby, 1952; Rutter, 1972, 1979). Acest lucru poate duce la dificultăți în stabilirea de relații sănătoase mai târziu în viață și poate crește riscul de a se implica în comportamente disfuncționale.

Studiile din literatura de specialitate mai sugerează faptul că traumele și abuzurile pot avea efecte negative asupra dezvoltării cerebrale a copilului, afectând regiuni legate de autocontrol, reglare emoțională și luare a deciziilor (Nemeroff, 2004; Cross et al., 2017). Acest lucru poate face ca individul să fie mai predispus la comportamente impulsive sau agresive. Un alt fenomen care poate influența neurochimia creierului uman este abuzul de substanțe sau de alcool. Mulți adolescenți și adulți care au suferit traume sau abuzuri în timpul copilărie pot recurge la alcool sau alte substanțe ca mijloc de a face față durerii emoționale sau a anxietății (Wu et al., 2010; Setién-Suero et al., 2020). Consumul de substanțe ilegale este un factor de risc în sine și acesta poate crește riscul dezvoltării comportamentului anti-social.

Un alt element important este faptul că adesea, copiii care sunt abuzați sau expuși la traume trăiesc în medii caracterizate de sărăcie, instabilitate și acces limitat la resurse (Pressley & Smith, 2017). Aceste condiții pot, de asemenea, contribui la dezvoltarea comportamentelor delincvente.

Este important să subliniem că, deși există o corelație între traumele din copilărie și delincvență, nu toți copiii care suferă traume sau abuzuri vor deveni delincvenți. Mulți indivizi reușesc să depășească aceste circumstanțe și să ducă vieți productive și sănătoase, în special cu ajutorul unui sprijin adecvat și terapie (Terr, 2013).

2.6. Diferențele de gen în relație cu delincvența juvenilă

În ceea ce privește explicarea diferențelor de gen în asociere cu delincvența juvenilă, la înceeprutul anilor 1900, există foarte puține raportări ale cazurilor de criminalitate juvenilă efectuată de către persoanele de gen feminin, dar rata criminalității juvenile feminine (inclusiv a criminalității violente) a avut o creștere substanțială din 1980 până în prezent (Snyder, 2001). Din perspectiva biologică a dimorfismului sexual, sexul feminin este asociat cu o minimalizare a înclinațiilor pe care persoanele de gen feminin le au în spre a comite acte criminale (Chesney-Lind & Shelden, 2004). Compoziția biologică a persoanelor de gen feminin le predispune pe acestea la comportamente de internalizare (cum ar fi anxietatea sau depresia), pe când compoziția biologică a persoanelor de gen masculin îi predispune pe aceștia la comportamente de externalizare, cum ar fi manifestările

delincvente (Hicks et al., 2007; Leadbeater et al., 1999; Maschi et al., 2008).

Dacă ne referim la tipul de agrsivitate exprimat de fiecare gen în parte, studiile din literatura de specialitate indică faptul că femeile exprimă forme diferite de agresivitate față de genul masculin (Nivette et al., 2019; Fagan & Lindsey, 2014). Agresiunea feminină poate fi mai indirectă comparativ cu cea a bărbaților și este adesea caracterizată prin agresiune relațională, care implică excluderea socială, răspândirea zvonurilor sau bârfelor și alte forme subtile de agresiune care afectează relațiile și reputațiile (Björkqvist, 2018; Vaillancourt & Sharma, 2011). În ceea ce privește agresivitatea exprimată de persoanele de gen masculin, aceasta tinde să fie manifestată într-un mod mult mai direct prin comportamente de agresivitate fizică sau verbală și alte comportamente care derivă din acestea.

Așadar, studiile privind comportamentul anti-social indică faptul că persoanele de sex feminin au o înclinație mai scăzută de agresivitate directă spre deosebire de indivizii de sex masculin (Moffitt, et al., 2001; Quinsey et al., 2004). În plus, persoanele de sex masculin sunt mai predispuse în a repeta actele delincvente în comparație cu persoanele de sex feminin (Kalb & Williams, 2003). Referitor la factorii de risc ai delincvenței, studiile sugerează că aceleași categorii de factori de risc se aplică și la genul feminin și la cel masculin (Rowe, Vazsonyi, & Flannery, 1995). În acord cu aceste afirmații, Quinsey et al. (2004) a ajuns la concluzia că teoriile delincvenței ar trebui să țină cont de faptul că diferențele de gen, în ceea ce privește prezența factorilor de risc, sunt relevante doar pentru infracțiunile cele mai grave și mai agresive.

CAPITOLUL 3.
Teorii ale criminalității

Următoarea secțiune va examina diverse teorii și perspective asupra delincvenței juvenile, cu scopul de a oferi o înțelegere mai profundă a acestui fenomen.

Andrews & Bonta (1998) au oferit patru accepțiuni ale comportamentului criminal, după cum urmează:

1. comportamentul criminal juridic – este interzis prin lege și pedepsit de către stat;
2. comportamentul criminal imoral – este reprezentat de acțiuni prin care se încalcă codul moral sau religios și se crede a fi pedepsit de către o ființă spirituală supremă (de exemplu la creștini, Dumnezeu);
3. comportamentul criminal social – este reprezentat de acțiuni prin care se încalcă normele societății sau tradițiile și este considerat a fi pedepsit de către comunitate;
4. comportamentul criminal psihologic – este reprezentat de acțiuni care cauzează daune psihice sau stres psihologic serios unei victime, acțiuni prin care agresorul găsește satisfacție (este reprezentat de comportamentul anti-social).

Pentru a sumariza, comportamentul criminal este reprezentat de acțiuni anti-sociale, care atrag cel mai des atenția specialiștilor din domeniul juridic (Andrews & Bonta, 1998). Cu alte cuvinte, criminalitatea poate fi reprezentată de unul sau

mai multe acte umane, exprimate printr-una sau mai multe fapte anti-sociale, cu un nivel relativ crescut de periculozitate socială care pune în dificultate valorile acceptate moral și social, generând o serie de consecințe juridice (Vasile, 2010).

Explicațiile clasice ale criminalității subliniază faptul că actele criminale pot fi cauzate de motivația individuală, adică infractorii sunt adesea motivați de interesul personal, ținând cont de importanța voinței libere și a responsabilității personale (Eadie & Morley, 2003).

3.1. Teoriile pozitiviste ale criminalității

Teoriile pozitiviste ale criminalității se referă la presupunerile care sugerează că, un comportament criminal este cauzat în principal de factori interni sau externi, în afara puterii de control al individului. Acestea pot fi împărțite în trei segmente, care includ teoriile biologice, psihologice și sociale (Shoemaker, 2009).

a. Teoriile biologice

Lombroso (1876) a fost unul din principalii fondatori ai explicațiilor biologice asupra fenomenului delincvenței și susține că anumite caracteristici fizionomice corespund unei forme evolutive anterioare (aspecte fizionomice care fac referință la omul Neanderthal), iar aceste degenerări pot fi asociate cu criminalitatea (Fitzgerald et al., 1980). Goring (1913) nu a reușit să asocieze aceste caracteristici criminalilor, dar a descoperit că aceștia sunt mai scunzi și mai puțin inteligenți; în mare, rezultatele lui susțin că criminalii prezintă mai degrabă caracteristici „normale" decât „patologice".

Sheldon (1949) a identificat trei categorii fizionomice (ectomorf, endomorf și mezomorf), indroducând o scală prin care pot fi măsurate. Cercetătorul a studiat aceste caracteristici pe delincvenții de la institutul Hayden Goodwill Inn. din Boston și a ajuns la concluzia că delincvenții aparțin categoriei fizionomice de mezomorf. În literatura de specialitate, mezomorful a fost caracterizat din punct de vedere fizionomic ca fiind mai robust, triunghiular, cu un construct atletic, cu masă musculară bine dezvoltată, cu pielea mai groasă și o postură bine defită; iar din punct de vedere psihologic, mezomorful a fost descris ca fiind cu un nivel ridicat de energie, curaj, competitivitate și asertivitate, cu tendințe de a domina și înclinații spre aventură fizică și activități care au un grad ridicat de risc (Kenneth & Matthew, 2013).

Cu toate acestea, teoriile lui Sheldon au fost ulterior criticate de mulți cercetători și specialiști din domeniul psihologiei și al antropologiei fizice (Rafter, 2007; Maddan et al., 2008). Mai multe studii ulterioare nu au reușit să confirme corelația dintre tipul de constituție fizică și tendințele comportamentale specifice. De exemplu, Maddan et al. (2008) au afirmat că relația dintre tipul de constituție fizică și tiparele crimogene prezintă un predictor foarte slab pentru criminalitate.

O altă perspectivă biologică care explică influența genetică asupra comportamentului poate fi privită prin studiile care compară gemenii identici (monozygoți) cu gemenii non-identici, adică gemenii dizigoți (Brennan & Mednick, 1993; Lyons, 2007; Rhee & Waldman, 2002; Walters, 1992). Unele dintre aceste studii au constatat că gemenii identici tind să prezinte mai multe similarități în ceea ce privește comportamentul deviant comparativ

cu gemenii non-identici, sugestie că genetica ar putea juca un rol. Totuși, este important de reținut că gemenii identici împărtășesc și multe experiențe de mediu.

În această ordine de idei, există și studii realizate pe familiile adoptive, iar aceste studii au comparat comportamentul delincvent al copiilor adoptați cu comportamentul părinților biologici și adoptivi (Brennan et al., 2007; Hjalmarsson & Lindquist, 2013; Kendler et al., 2016). Unele rezultate au indicat faptul că dacă părinții biologici au un istoric de comportament delincvent, copilul ar putea avea un risc crescut de delincvență, chiar dacă este crescut de părinți adoptivi fără astfel de istoric.

Este esențial să se ia în considerare faptul că genetica nu determină comportamentul în mod izolat. Interacțiunea dintre gene și mediu este crucială. De exemplu, un individ cu o predispoziție genetică spre impulsivitate ar putea deveni delincvent dacă trăiește într-un mediu disfuncțional, în timp ce același profil genetic într-un mediu de susținere (mediu în care primește suport, educație și îngrijire) poate să nu conducă la comportament delincvent.

b. Teoriile psihologice

Una dintre explicațiile psihologice ale fenomenului studiat în această lucrare (delincvența juvenilă) este oferită de Bowlby (1952), care spune că deprivarea maternală poate fi un factor care ar fi capabil să cauzeze delincvența. Rutter (1972, 1979) argumentează că problemele nu apar doar din cauza lipsei de atașament față de o figură maternală, ci anumiți factori, cum ar fi lipsa stimulării intelectuale și sociale, pot fi susceptibili pentru declanșarea inabilității de a respecta regulile, inabilității de a simți vinovăție,

manifestării unui comportament anti-social, și manifestării unui comportament dependent; absența sau neglijența părinților pot produce comportamente nedorite ce se manifestă la copii.

Eysenck (1977) afirmă că anumite structuri de personalitate sunt mai predispuse să acționeze la factorii de mediu cu un comportament criminal sau anti-social, prin urmare el a propus trei dimensiuni ale personalității (introversie/extroversie, nevrotism și psihotism) și susține că persoanele cu un comportament anti-social vor avea scoruri mai înalte la toate cele trei dimensiuni.

O altă perspectivă psihologică modernă care poate să ofere explicații asupra fenomenului de delincvență este perspectiva triadei întunecate (Paulhus & Williams, 2002). Această perspectivă descrie trei fațete ale personalității cu caracter malefic, după cum urmeză: machiavelism (această fațetă este reprezentată de comportamente cu caracter manipulativ), narcisism (caracterizat de o atenție deosebită acordată propriei persoane, fără a ține cont de nevoile altor persoane) și psihopatie, reprezentată de comportamente cu caracter anti-social, imulsivitate, absența vinovăției și a empatiei (Paulhus & Williams, 2002). Studiile din literatura de specialitate au indicat o asociere puternică a triadei întunecate cu comportamentul criminal (Wright et al., 2017; Alsheikh & Ahmad, 2020).

c. Teoriile sociale

Pozitivismul social sugerează faptul că factorii sociali cum ar fi lipsa resurselor financiare, afilierea cu anumite subculturi sau nivelul scăzut al educației pot determina aumiți indivizi să recurgă la infracțiune (Beirne, 1987). În analiza efectuată de

Adolphe Quetelet, în perioada 1796–1874, în care a investigat relația dintre infracțiune și factorii sociali, s-a arătat că vârsta, genul, tensiunile financiare, educația și consumul de alcool au fost factori importanți în ceea ce privește crimiminalitatea (Beirne, 1987). Lochner & Moretti (2004) afirmă că educația poate juca un rol important în reducerea nivelului criminalității. Literatura de specialitate mai sugerează faptul că există o legătură semnificatvă între rata criminalității și densitatea populației, fapt ce poate să sugereaza că în orașele mari și aglomerate se crează un mediu propice pentru infracțiuni (Hayward, 2004).

3.2. Teoria asocierii diferențiale

Teoria asocierii diferențiale sugerează că delincvența poate fi un comportament învățat prin asocierea cu alte persoane care practică sau susțin astfel de acțiuni (Sutherland, 1947). Interacțiunea cu indivizi care manifestă comportamente antisociale poate fi privită ca fiind o consecință profundă în declanșarea comportamentului criminal. Existența grupărilor criminale poate facilita învățarea prin asociere a săvârșirii faptelor interzise de lege, astfel încât ratele de criminalitate pot crește în zonele în care aceste grupuri sunt prezente, deoarece oferă modele pentru comportamente delincvente (Shoemaker, 2009).

Din alt punct de vedere asocierea diferențială poate fi un proces de interacțiune prin care individul primește un răspuns pozitiv sau negativ cu privire la comportamentul pe care îl prezintă. (Payne & Salotti, 2007). Dacă individul care se află în curs de dezvoltare interacționează cu persoane care prezintă un comportament deviant, există riscul ca acesta să fie încurajat să

manifeste un comportament care se abate de la normele sociale (İçli & Çoban, 2012). În acest context, asocierea diferențială poate varia în funcție de frecvență, durată (cât de frecvent este comportamentul și cât durează un episod de manifestare a acestuia), prioritate (este reprezentată de asociații delincvente sau nedelincvente din copilăria timpurie și poate avea prioritate în influența asociațiilor ulterioare) și intensitate (se referă la prestigiul unei asociații sau la puterea de influență a unei persoane sau a unui grup asupra individului care se află în curs de dezvoltare), termeni care pot reprezenta un efort de a clarifica explicațiile privind manifestarea unui comportament (Shoemaker, 2010).

Dacă ne referim la definițiile din literatura de specialitate oferite asupra comportamentului anti-social sau delincvent (Siegel & Welsh, 2011; Bartol & Bartol, 2011; Matsumoto, 2009; Millie, 2009; Barriga et al., 2001), prin asocierea diferențială se poate înțelege că comportamentul care deviază de la normele sociale și legale se poate identifica în funcție de frecvența și durata acestuia, prioritatea asociaților disfuncționale și puterea de influență pe care un grup sau o persoană a avut-o asupra individului care manifestă acest tip de comportament (delincvent sau anti-social).

Teoria asocierii diferențiale oferă explicații rezonabile în ceea ce privește delincvența individuală în contextul de mediu, dar din punct de vedere empiric, teoria este dificil de testat (Shoemaker, 2010). Impactul relaționării cu ceilalți și asocierea diferențală pot fi înțelese prin intermediul factorilor culturali și sociali, adică importanța și sensul prieteniei poate să varieze, în funcție de cadrul socio-cultural (Shoemaker, 2010).

3.3. Teoria socio-culturală a lui Vygotsky (1929)

O abordare alternativă față de *teoria asocierii diferențiale* poate fi găsită în *teoria socio-culturală* propusă de Vygotsky (1929), care susține că ființa umană este plasată într-o rețea socială și culturală și că comportamentul omului nu poate fi explicat în afara acestei rețele, care este continuu prezentă. Vygotsky subliniază faptul că influențele culturii oferă o inspirație semnificativă pentru învățarea și îmbunătățirea abilităților și cunoștințelor pe care indivizii trebuie să le manifeste, furnizându-le instrumente precum codul lingvistic, tehnologia și tehnicile necesare pentru a se integra în societate și cultură (Miller, 2011). Teoria lui Vygotsky își pune accentul pe activitatea copilului în contextul cultural din care face parte, zona proximei dezvoltări, originea socio-culturală a funcționării mentale și medierea funcționării intelectuale prin utilizarea instrumentelor oferite de cultură și metodologia socio-culturală (instrumentele psihologice, cum ar fi scrisul și cititul; și instrumente tehnice, cum ar fi lingura sau paharul) (Miller, 2011).

Activitatea copilului în contextul cultural din care face parte se referă la fuziunea copilului și contextul acestuia (Weiner et al., 2003; Miller, 2011). Contextul se referă la macro-cultura în care copilul crește și se dezvoltă, și expresia acestieia în situația imediată (Miller, 2011). Orice cultură are o serie de subculturi, care creează diversitate în contextul din cadrul culturii principale (Miller, 2011). În lumina teoriei socio-culturale a lui Vygotsky (1929), delincvența poate fi privită ca fiind legată de funcționarea societății în ansamblul său, incluzând diverse aspecte precum familia, școala, educația, religia, relațiile interumane, valorile și normele societății, lipsa de oportunități, aceesul limitat la

resurse, marginalizarea și subculturile deviante (Murzea, 2015; Rădulescu & Dâmboianu, 2003; Shoemaker, 2009).

Originea socio-culturală a funcționării mentale se referă la interacțiunea pe plan inter-mental dintre un copil care se află în stagiu de dezvoltare și un adult sau un individ mai în vârstă, interacțiune care devine internalizată în mintea copilului pe plan intra-mental; în alte cuvinte, interacțiunea externă devine una internă, iar în acest sens, gândirea poate fi una socială, care reflectă cultura societății (Miller, 2011).

Zona proximei dezvoltări face referire la distanța dintre stagiul actual de evoluție al copilului determinat de rezolvarea de probleme într-un mod independent și nivelul potențial de dezvoltare al copilului determinat de rezolvarea de probleme într-un mod ghidat de adulți sau prin colaborarea cu alți colegi mai capabili (Miller, 2011). Ținând cont de delincvență, se poate presupune că acest comportament poate fi un act învățat prin asociere, iar un aspect care s-ar putea lua în considerare ar fi cel legat de educație, fiincă lipsa interesului pentru școală și performanțele academice slabe au fost corelate cu adoptarea unui comportament anti-social și asocierea cu grupuri delincvente (Maguin & Loeber, 1996; Millie, 2009). În acest context, se poate presupune că adolescenții delincvenți pot învăța să comită infracțiuni de la indivizii care sunt mai capabili pe această latură.

3.4. Teoria învățării sociale

Teoria asocierii diferențiale poate fi abordată și prin prisma *teoriei învățării sociale* propusă de Albert Bandura (1977), care indică faptul că însușirea unei conduite sociale are loc într-un cadru social, prin procesul de observație, copiere și condiționare

comportamentală. Comportamentul uman poate fi condiționat prin consolidare pozitivă sau negativă; adică, dacă un anumit tip de comportament este recompensat în mod regulat, cel mai probabil va persista, dar dacă un anumit comportament nu este susținut și este în mod regulat sancționat, există posibilitatea ca acesta să nu se mai manifeste (Baumrind, 1996; MacPherson et al., 2010). Potrivit lui Bandura, învățarea se bazează pe interacțiuni constante cu mediul familial și social, mediu în care reprezentările comportamentale și cognitive sunt construite într-un context socio-cultural (Schaeffer, 1996). Dacă ne referim la delincvență, legătura dintre observarea comportamentului violent și manifestarea efectivă a violenței a fost documentată în experimentul lui Bandura et al. (1963; „Bobo Dol"), unde s-a observat că copiii care au văzut adulți care comit acte de violență au fost mai predispuși să comită ei înșiși asemenea acte de violență.

În contextul acestei teorii, socializarea joacă un rol foarte important, deoarece oamenii în general utilizează socializarea prin modelare, imitare, încurajare și recompensarea anumitor comportamente (Weiner et al., 2003). În cărțile de specialitate, socializarea este descrisă ca fiind procesul de internalizare a normelor și ideologiilor societății (Clausen, 1968). Socializarea cuprinde și procesul de asimilare și procesul de educare, procese prin care se realizează continuitatea socială și culturală (Clausen, 1968; Macionis, 2013). În cazul delincvenței juvenile, comportamentul care este modelat și recompensat este cel violent și anti-social, comportamente care resping normele culturale și sociale (Millie, 2009; İçli & Çoban, 2012).

3.5. Teoria cognitiv socială

Teoria cognitiv socială a fost elaborată de Bandura (1986), ca o extensie a teoriei învățării sociale. Această teorie afirmă că în momentul în care un individ observă un alt individ (model) realizând un anumit tip de comportament și consecințele acestuia (pozitive și/ sau negative), își va aminti succesiunea evenimentelor și va folosi aceste informații pentru a ghida comportamentele sale ulterioare (Bandura, 1986). Mediul de dezvoltare al individului poate contribui la întărirea anumitor comportamente, dar prin perspectiva teoriei cognitiv sociale este important să se ia în considerare și influențele individuale (cognitive, afective și biologice) în ceea ce privește dezvoltarea și manifestarea anumitor comportamente (Bandura, 1986). Orice comportament observat poate influența modul de gândire al unui individ într-un fel sau altul (în special în perioadele critice de dezvoltare, cum ar fi stagiile copilărilei, pubertatea și adolescența), dar și mediul în care individul se dezvoltă poate influența comportamentul acestuia. De exemplu, mediul creat de părinți și de comunitate poate influența modul de gândire și de comportament în care copiii acestora se dezvoltă. Astfel, interacțiunea dintre factorii cognitivi individuali și mediul în care o persoană se dezvoltă și își desfășoară existența este esențială în modelarea comportamentelor sale. Această perspectivă pune un accent deosebit pe rolul mediului social în dezvoltarea comportamentelor unui individ, fără a neglija importanța factorilor intrinseci.

Un alt element central al teoriei cognitive sociale este conceptul de auto-eficacitate, care se referă la convingerea unui individ în capacitatea sa de a realiza anumite comportamente

sau sarcini (Bandura, 1993). Aceasta influențează modul în care individul își setează obiectivele, eforturile pe care le depune și perseverența sa în fața obstacolelor (Bandura, 1993). Convingerile legate de auto-eficacitate pot fi modelate de experiențele anterioare, observarea altor persoane și feedback-ul primit din mediul înconjurător (Bandura, 1993; Pajares, 1997). În plus, teoria cognitiv socială subliniază și importanța proceselor verbale în învățarea prin observație (Pajares, 1997). Bandura (1986) sugerează că individul poate învăța prin intermediul instrucțiunilor verbale, chiar fără a observa direct comportamentul respectiv. Acest tip de învățare necesită abilități cognitive avansate și poate fi mai evident în rândul copiilor mai mari și al adulților.

Pe parcursul dezvoltării, factorii externi, cum ar fi recompensele și pedepsele, pot interacționa cu factorii interni, cum ar fi credințele personale, pentru a influența deciziile și acțiunile unui individ (Bandura, 1977, 1986, 1993). De exemplu, un adolescent care vede un coleg fiind lăudat pentru un anumit comportament poate fi motivat să adopte acel comportament, mai ales dacă are și o convingere puternică de auto-eficacitate în legătură cu acea acțiune.

În concluzie, teoria cognitiv socială oferă o perspectivă complexă asupra modului în care indivizii învață și se comportă în funcție de interacțiunea dintre factorii personali și mediul social. Este esențială pentru a înțelege nu doar mecanismele de bază ale învățării, ci și complexitatea factorilor care influențează dezvoltarea și manifestarea comportamentului uman, în special dezvoltarea și manifestarea comportamentelor disfuncționale (cum ar fi comportamentul anti-social sau delincvent).

3.6. Modelul ecologic al comportamentului uman

Având în vedere teoriile prezentate anterior, *modelul ecologic al comportamentului uman* indică faptul că dezvoltarea individului este profund condiționată de factori precum familia, școala, grupul social, comunitatea și societatea (Bronfenbrenner, 1979). Această clasificare evidențiază cinci sisteme (microsistem, mesosistem, exosistem, macrosistem și cronosistem) din contextul în care ființa umană se dezvoltă și interacționează. Acest cadru oferă psihologilor o platformă pentru a studia relațiile individului în diverse contexte, atât în interiorul comunităților, cât și în cadrul societății în ansamblu (Bronfenbrenner, 1994). Aceste sisteme sunt descrise de cercetător în felul următor, după cum urmează (Bronfenbrenner, 1994; Bronfenbrenner, 1979; Neal & Neal, 2013):

1. Microsistem-ul se referă la instituțiile și grupurile care au un impact direct asupra dezvoltării copilului și asupra comportamentului acestuia, incluzând: familia, școala, instituțiile religioase, vecinii și colegii.
2. Mesosistem-ul se referă la interconectarea dintre microsisteme, adică interacțiunile dintre familie și profesori sau școală, sau interacțiunea dintre colegii sau prietenii copilului și familie. Aceste interacțiuni pot să influențeze într-un mod indirect dezvoltarea individului.
3. Exosistem-ul implică legăturile și procesele dintre două sau mai multe sisteme, în care individul care se află în curs de dezvoltare nu este implicat în cel puțin unul din sistemele care interacționează, dar procesele și evenimentele care au loc influențează într-un mod indirect cadrul în care individul care se află în curs de dezvoltare trăiește. De exemplu,

experiența unui părinte poate fi influențată de experiențele celorlalți părinți la locul de muncă; unul dintre părinți ar putea primi o promovare la locul de muncă care necesită mai multă călătorie din partea acestuia, ceea ce ar putea crește conflictul în familie; pierderea locului de muncă din partea unuia sau ambilor părinți poate influența ambianța din interiorul familiei; agenții de stres din cadrul profesional al părinților; venitul care părinții îl primesc la locul de muncă (Eckenrode & Gore, 1990).

4. Macrosistem-ul se referă la cultura în care trăiesc indivizii în curs de dezvoltare, care poate să includă: statutul socio-economic, etnia, religia, sistemul politic, valorile sociale etc. Macrosistem-ul evoluează de-a lungul timpului, deoarece fiecare generație succesivă poate aduce schimbări culturii din care fac parte, ducând astfel la o dezvoltare unică a macrosistem-ului în care trăiesc (Kail & Cavanaugh, 2010).
5. Cronosistem-ul implică modelarea evenimentelor din mediu și a tranzițiilor pe parcursul vieții unui individ, precum și circumstanțele socio-istorice care au loc în viața acestuia. Evenimentele care pot avea un impact asupra crono-sistem-ului pot fi nașterea unui nou membru în familie, intrarea în pubertate, înscrierea într-o școală, divorțul sau decesul în familie, sau apariția unei boli cronice în familie sau chiar la individul care se află în curs de dezvoltare (Bronfenbrenner, 2005).

Prin urmare, modelul lui Bronfenbrenner (1979, 2005) sugerează că orice comportament este determinat de interacțiunea dintre individ și mediul acestuia (mediu în care pot interveni schimbări), unde copilul se dezvoltă și se adaptează interacționând

cu părinții, frații, profesorii, colegii și mulți alții, iar în funcție de rezultatele acestor interacțiuni și schimbări, efectele dezvoltării copilului pot să fie pozitive sau negative. Unul din efectele negative poate să fie chiar delincvența juvenilă sau comportamentul anti-social. De exemplu, prezența grupurilor deviante în comunitățile defavorizate poate să ofere disponibilitate negativă zonei proximei dezvoltări copiiilor care se nasc și se dezvoltă în acele zone. Copiii care se dezvoltă în comunitățile în care rata criminalității este crescută, prezintă șanse mai mari de a prelua anumite caracteristici comportamentale de la modelele negative din ambianță (Marica, 2007; Kort-Butler, 2010). Un alt exemplu poate fi o situație economică și socială scăzută, care poate condiționa părinții să aibă un grad mai crescut al stresului, ceea ce poate influența mediul de acasă, fapt care poate avea un impact negativ asupra dezvoltării copilului (McConnell, Breitkreuz & Savage, 2011).

3.7. Teoria dezorganizării sociale

O altă teorie care poate oferi explicații privind dezvoltarea comportamentului antisocial este *teoria dezorganizării sociale* (Bursik, 1988), care se referă la zonele caracterizate de sărăcie și lipsă de resurse economice, conducând la neputința persoanelor din comunitate de a împărtăși valori comune sau de a gestiona dificultățile colective. În astfel de situații, structura socială informală, în cele mai multe cazuri, nu poate să evolueze, iar acest fapt face să fie complicată susținerea disciplinei sociale într-o comunitate (Bursik, 1988), ceea ce poate să crească șansele dezvoltării delincvenței. În zonele defavorizate financiar,

delincvența poate fi privită și ca o „tradiție socială, inseparabilă de viața comunității” (Marica, 2007, pag. 78).

Statutul socio-economic poate să ofere aumite explicații în ceea ce privește delincvența juvenilă la adolescenții defavorizați, în sensul că, de obicei, copiii care se nasc în medii defavorizate sunt mai predispuși să se dezvolte în structuri sociale lipsite de caracteristicile convenționale familiale, sociale și educaționale (Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). În acest context, suportul social necorespunzător, instabilitatea financiară și absența unor figuri parentale consecvente pot conduce la legături slabe în familie, în societate sau la școală care, la rândul lor pot avea efecte negative asupra dezvoltării copilului (Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). De asemenea, percepția unei comunități sau a unui cartier nesigur poate conduce la delincvență sau diferite manifestări anti-sociale (Kort-Butler, 2010).

3.8. Teoria anomiei sociale

Anomia socială (Durkheim, 1933) poate să se manifeste atunci când există o discrepanță între normele individuale sau de grup și cele sociale extinse (sau când lipsește o etică socială coerentă, care poate conduce la dezorientare morală și lipsa unor obiective legitime). În acest sens, explicațiile pentru fenomenul delincvenței juvenile și a criminalității pot fi atribuite faptului că persoanele aflațe într-o situație defavorizată față de ocupațile economice formale și legale sunt adesea motivate să se implice în activități delincvente (Shoemaker, 2010). În altă ordine de idei, acești indivizi pot să manifeste dorința de a fi membri productivi în societate, dar datorită indisponibilității locurilor de muncă sau

a oportunităților educative corespunzătoare, ei pot recurge la criminalitate (Shoemaker, 2010).

Cu alte cuvinte, *anomia socială* poate fi percepută ca o situație în care societatea oferă un nivel insuficient de orientare morală pentru indivizi (Gerber & Macionis, 2010), iar indivizii care se află într-o asfel de situație pot fi predispuși la adoptarea unui comportament neadecvat, cum ar fi cel delincvent sau anti-social.

3.9. Teoria tensiunii sociale

O altă interpretare a anomiei sociale este prezentată de Merton (1957), care propune *teoria tensiunii sociale*. Conform acestei perspective, infractionalitatea apare datorită dificultății persoanelor din medii defavorizate de a atinge obiectivele valorizate la scară socială prin mijloace legitime și acceptate de către societate. Persoanele care primesc o educație slabă, vor avea o dificultate mai mare în vederea obținerii unei siguranțe financiare potrivite și a unui statut social dezirabil prin asigurarea unui loc de muncă plătit corespunzător (Merton, 1957; Wiatrowski, 1978). Așadar, aceste persoane pot fi mai susceptibile în a recurge la acte criminale pentru a atinge aceste obiective. Agnew (1992) dezvoltă această teorie, afirmând că pe lângă tensiunile induse financiar, un alt factor care poate influența dezvoltarea comportamentului delincvent sunt experiențele negative care pot conduce la stres. Conform acestei teorii, sursa devianței se întâlnește mai degrabă în structura socio-culturală decât în individ. De exemplu devianța apare cu o frecvență mai ridicată în zonele claselor de jos, zone în care sursele de stes sunt mai numeroase și mijloacele pentru a atinge obiectivele aprobate social sunt mai greu de obținut (Marica, 2007).

Este important să se sublinieze faptul că individul nu este un agent pasiv în fața structurilor socio-culturale. În timp ce condițiile socio-economice pot influența comportamentele și perspectivele unui individ, reacțiile la aceste condiții pot varia în funcție de o serie de factori individuali și comunitari.

3.10. Teoria subculturilor

În lumina *teoriei subculturilor* (Cohen, 1955), actele criminale se pot dezvolta atunci când tinerii adoptă normele asociate subculturilor deviante. Conform lui Cohen (1955), delincvența printre tinerii din straturile sociale defavorizate reprezintă o reacție la normele sociale ale claselor de mijloc. Acest lucru poate înseamna faptul că tinerii proveniți din medii financiare precare, în care opțiunile sunt limitate, pot fi predispuși să adopte normele specifice acelor medii. Datorită tensiunilor sociale, subculturile delincvente pot să ofere uneori o alternativă în care atingerea obiectivelor aprobate social poate fi realizabilă. Prin urmare, aceste tensiuni sociale pot fi produse ca o consecință a dezorganizării sociale (Walklate, 2007). Prezența grupurilor delincvente în zonele defavorizate poate să evoce posibilitatea faptului că rata criminalității în acele zone poate să fie mai crescută, iar literatura de specialitate sugerează că, de obicei, tinerii comit acte de infracțiune în grupuri, așadar asocierea cu colegii delincvenți și grupurile anti-sociale poate fi unul dintre cei mai buni predictori ai fenomenului delincvenței juvenile (Shoemaker, 2009; Patterson et al., 1998; Zimring, 1981).

Cloward & Ohlin (1960) susțin că există mai multe mijloace prin care un individ poate ajunge la succes. Autorii argumentează că pot exista mijloace legitime și ilegitime în vederea

atingerii obiectivelor oferite de societate, adică clasele de sus și clasele de mijloc au un nivel mai ridicat de acces la structura oportunităților legitime, pe când clasele de jos dispun de un nivel mai ridicat de acces la structura oportunităților ilegitime (Cloward & Ohlin 1960). Cloward & Ohlin (2013) descriu o serie de subculturi care se asociază cu delincvența, cum ar fi subculturile de crimă organizată, subculturile conflictuale și subculturile de refugiu:

- Subculturile de crimă organizată – în aceste subculturi există modele de la care tinerii pot să învețe cum să comită infracțiuni; în astfel de subculturi adolescenții pot să își înceapă o carieră bazată pe crimă organizată, iar în această categorie accentul se pune pe câștigul financiar.
- Subculturile conflictuale – apar în acele zone în care nu există oportunități de crimă organizată, iar acestă categorie își pune accentul pe violența între bande sau diferite grupuri delincvente.
- Subculturile de refugiu – în aceste subculturi sunt incluși adolescenții care nu au reușit să se integreze în structurile legitime sau ilegitime, iar acentul principal al acestei categorii se pune pe refugiu, prin utilizarea alcoolului sau a diferitelor substanțe.

Fiecare din aceste subculturi are propria sa dinamică și se referă la diferite contexte și moduri de a se raporta la societatea largă. Alegerea de către un adolescent a unei anumite subculturi depinde în mare măsură de contextul său social, oportunitățile percepute și presiunile pe care le simte.

Miller (1958) adaugă o altă perspectivă asupra teoriei subculturilor, susținând că tinerii din clasele de jos au propria lor

setare de valori care se opune valorilor dominante ale societății. Astfel, aceste valori, care pot include loialitate față de grup, opoziție față de autoritate și valoarea atribuită actelor de îndrăzneală, pot contribui la delincvența juvenilă.

Un alt aspect semnificativ este impactul tehnologiei și media în contextul modern. Tinerii sunt acum mai conectați ca niciodată, iar subculturile se pot extinde și pot influența indivizii dincolo de comunitățile lor fizice (Patton et al., 2014; O'Hara & Stevens, 2015; Scrivens et al., 2023). Astfel, media și rețelele de socializare pot amplifica, difuza sau chiar crea noi subculturi, care pot avea o influență pozitivă sau negativă asupra comportamentului tinerilor.

Pentru a aborda în mod eficient delincvența juvenilă, este esențial să se înțeleagă diferitele subculturi și modul în care acestea funcționează. Intervențiile care vizează sprijinirea tinerilor și oferirea de alternative pozitive la subculturi deviante pot fi eficiente în reducerea ratei delincvenței. De asemenea, e important să se asigure că tinerii au acces la educație de calitate și oportunități economice, pentru a reduce atracția pe care o pot avea subculturile ilegitime.

3.11. Teoria controlului social

O altă abordare teoretică care poate să aducă o viziune distinctă asupra delincvenței juvenile este *teoria controlului social* (Hirschi, 1969). Această teorie se concentrează pe existența unor legături puternice cu anumite instituții sociale și cu cercurile sociale semnificative ale individului, legături care își propun să descurajeze comportamentul delincvent și să promoveze respectarea normelor morale și sociale. În contextul delincvenței

juvenile, aceasta poate fi influențată de lipsa unei socializări adecvate, care poate apărea ca o consecință al eșecului familiei, școlii și comunității de a adapta tinerii la normele etice și morale actuale și de a promova aderarea la aceste norme (Marica, 2007). Predicțiile făcute pe baza acestei teorii susțin că cu cât sunt mai puternice atașamentele, credințele, angajamentele, și implicările individului în societatea din care face parte, cu atât există șanse mai slabe ca acesta să manifeste un comportament delincvent (Shoemaker, 2010).

Controlul social se mai poate referi și la modul în care societatea se confruntă cu indivizii care exercită un comportament anti-social, problematic, amenințător sau nedorit, prin intermediul aplicării controlului social formal (cum ar fi centrele de detenție și de reabilitare) sau informal (acesta este mai puțin organizat și se aplică prin intermediul familiei sau a comunității din care face parte persoana care a manifestat un comportament anti-social) (Millie, 2009). Nu toate actele de delincvență necesită încarcerare, anumite comportamente pot fi reabilitate prin intermediul școlii sau familiei (Millie, 2009; Shoemaker, 2009; Simons & Conger, 2007).

Controlul social informal este de obicei aplicat și oferit de comunitate sau de familia din care face parte individul care se află în curs de dezvoltare și se referă la măsura în care membri unei comunități se ajută reciproc pentru a reglementa comportamentul tinerilor (Millie, 2009; Chung & Steinberg, 2006). În acest context, dacă într-o comunitate instituțiile sociale funcționează ineficient și dacă există o lipsă comună de valori în rândul membrilor din comunitate, acest lucru poate să ducă la un control social informal necorespunzător și la o socializare defectuoasă,

fapt care poate să genereaze rate ridicate de infracțiuni în comunitatea respectivă (Lahey, Moffitt & Caspi, 2003; Chung & Steinberg, 2006).

Controlul social formal este de obicei resprezentat de sistemul juridic și este aplicat de poliție sau alți agenți ai justiției (Millie, 2009). Oberschall (1995) a identifict trei elemente estențiale al controlului social formal, după cum urmează: (1) controlul confruntărilor, cum ar fi controlul revoltelor publice și controlul mulțimii; (2) măsuri preventive, care sunt reprezentate de o legislație care conturează limitele așteptate ale comportamentului, cu scopul de a descuraja comportamentele disfuncționale; și (3) măsurile complementare măsurilor preventive, care reprezintă aplicarea legislației de către agenții justiției prin pedepsirea infracțiunilor. În cazul delincvenților, dacă controlul social informal eșuează, atuci aceștia vor fi sancționați conform legii, în care ultima forma de control social este încarcerarea, unde existența zilnică a unui individ este aproape în totalitate controlată de stat (Millie, 2009).

Abordarea controlului social presupune organizarea conduitelor individuale și a raporturilor sociale, societatea formând astfel indivizi care să fie motivați în respectarea și asimilarea normelor sociale dezirabile, oferind recompense celor care respectă modelul etico-juridic și sacționând pe cei care se abat de la acest model (Găvriluț, 2013; Millie, 2009). Acest lucru se poate realiza utilizând controlul social pozitiv și controlul social negativ. Prin urmare controlul social pozitiv motivează indivizii în respectarea de bună voie a valorilor, normelor și regulilor sociale prin învățarea și asimilarea acestora de către indivizi, iar controlul social negativ se fundamentează pe sancțiu-

nile aplicate în cazul nerespectării sau încălcării regulilor sociale, astfel indivizii se vor teme de sancțiunile care se vor efectua asupra lor daca nu respectă aceste norme (Găvriluț, 2013).

3.12. Teoria etichetării

Pe baza studierii *teoriei etichetării* (Tannenbaum, 1938), se sugerează faptul că fenomenul infracțional poate să se dezvolte atunci când tinerii sunt marcați ca fiind infractori sau delincvenți. Acest lucru înseamnă că atunci când o persoană este catalogată de către sistemul legal sau de către societate ca fiind delincventă, aceasta poate adopta această etichetă și poate să se identifice cu imaginea respectivă. De exemplu, persoanele care provin din medii cu resurse financiare limitate sunt mai susceptibile să primească o etichetă cu un constrast negativ, ceea ce poate crește probabilitatea de a se identifica cu această etichetă. Acest lucru ar putea explica numărul mare de tineri delincvenți care provin din comunități defavorizate (Ojo, 2012). Referitor la manifestarea în mod repetat a actelor delincvente, aceasta se poate datora faptului că indivizii care repetă comiterea acestor acte au avut deja eticheta de infractor, etichetă care poate altera imaginea personală până în punctul în care individul se va identifica cu eticheta primită și se va manifesta conform acesteia (Shoemaker, 2010).

Se poate observa, deci, că fenomenul de etichetare negativă poate altera sentimentul de identitate, provocând astfel o deteriorare de statut individual și social, fapt care poate provoca schimbări majore în ceea ce privește identitatatea interpersonală și socială (Marica, 2007).

Etichetarea nu doar că alterează percepția individului despre sine, dar poate și limita accesul acestuia la oportunitățile tipice de viață. O etichetă negativă, precum aceea de „infractor", poate închide uși în fața tinerilor în domenii precum educația, ocuparea forței de muncă și chiar relațiile interpersonale (Marica, 2007; Shoemaker, 2010; Walklate, 2007). Atunci când societatea respinge un individ pe baza etichetei sale, acesta poate găsi solidaritate și acceptare în grupuri cu viziuni similare sau comportamente deviante, accentuând astfel probabilitatea de a comite infracțiuni.

Este esențial să subliniem că etichetarea, în contextul delincvenței juvenile, poate avea și un caracter auto-realizabil (Wellford, 1987). Odată ce un tânăr este etichetat ca delincvent, atât așteptările individului cât și cele ale societății pot fi atât de puternice, încât pot conduce la realizarea efectivă a comportamentului delincvent anticipat.

În plus, se pot produce distorsiuni în modul în care profesioniștii din domeniul juridic, precum poliția sau sistemul judiciar, interacționează cu indivizii etichetați. Un tânăr cu o etichetă de delincvent poate fi supravegheat mai îndeaproape, abordat cu suspiciune sau chiar tratat cu mai puțină indulgență în instanță. Efectul „halo" negativ, termen introdus de psihologi, se referă la tendința de a interpreta toate acțiunile unui individ în lumina unei impresii negative preexistente (Dunbar & Kubrin, 2018). Acest fenomen poate contribui la un cerc vicios al etichetării, în care tânărul se simte prins într-o imagine preconcepută, având puține căi de ieșire sau reabilitare.

Pentru a combate efectele negative ale etichetării, este vital ca societatea să adopte o abordare mai inclusivă și comprensivă.

Programele de reabilitare, mentorat și suport comunitar pot ajuta tinerii să își depășească etichetele și să își construiască un viitor mai pozitiv. Sensibilizarea și educația pot juca, de asemenea, un rol esențial în schimbarea percepțiilor și atitudinilor față de tinerii etichetați ca infractori.

3.13. Sumarizare a teoriile prezentate în relație cu delincvența juvenilă

În majoritatea teoriilor prezentate mai sus, care se referă la factorii susceptibili de declanșarea comportamentului delincvent, sunt menționate fie tensiunile induse financiar, fie problemele din interiorul familiei și al comunităților defavorizate sau fie afilierea cu grupuri care manifestă comportamente anti-sociale. Acești factori ar putea rezulta datorită unei dezorganizări la nivel social sau de comunitate, unde controlul social (formal sau informal) este la nivel minim sau chiar absent. Toate aceste aspecte pot reduce șansele la educație și la accesul la procese de socializare corespunzătoare. Educația și socializarea sunt procese esențiale în creșterea șanselor adoptării unui comportament adecvat cu normele sociale și morale și, implicit, în îmbunătățirea posibilităților de a obține un loc de muncă decent remunerat, care să scadă semnificativ tensiunile induse financiar. Aceste lucruri pot imbunătăți atașamentele și angajamentele la nivel individual și social, ceea ce poate ține la îndepărtare tendiințele de a distruge aceste atașamente și angajamente (prin manifestarea unui comportament delincvent sau anti-social).

Toți factorii de stres menționați în subcapitolele precedente pot avea o contribuție în reducerea șanselor de integrare socială

dezirabilă și adecvată a minorilor și adolescenților și permit sporirea situațiilor de asociere cu subculturi anti-sociale și delincvente. Ca urmare, se poate realiza o întărire a fenomenului de etichetare și marginalizare și, consecutiv acestuia, un acces scăzut la oportunitățile dezirabile oferite de societate. Persoanele aflate în aceste situații prezintă o probabilitate crescută de a recurge la comportamente deviante deoarece, conform literaturii din domeniu, marginalizarea, etichetarea și accesul scăzut la șansele oferite de societate duc la frustrare și sentimente de stres. Ca urmare, vor exista mai multe șanse de a adopta mecanisme de adaptare greșite, cu coloratură dezadaptativă pentru a depăși situațiile defavorizate cu care se confruntă.

Lipsa unor modele de dezvoltare și de socializare corespunzătoare în mediul în care minorul sau adolescentul evoluează, se poate asocia cu abateri comportamentale și atitudini cu consecințe negative pe termen lung asupra bunăstării individului și comunității. În acest context, menționăm că în România există cu o necesitate ridicată a unor servicii eficiente de protecție socială și de prevenire a comportamentului delincvent, deoarece ne confruntăm cu lipsa modelelor care să influențeze pozitiv adolescentul și care să ajute la crearea și adoptarea unor comportamente prosociale (Murzea, 2015; Rădulescu & Dâmboianu, 2003; Dragomirescu, 1976).

Un aspect vital în prevenirea comportamentului delincvent este înțelegerea complexității și multifactorialității cauzelor acestui fenomen. Pe lângă factorii menționați anterior, mai există și alți factori care pot influența comportamentul adolescentului, cum ar fi influențele chimice (cum ar fi abuzul de substanțe) sau genetice, precum și expunerea la traume și abuz în timpul copilăriei.

Capitolul 4.

Minorul din perspectivă juridică în legislația românească

În explicarea și definirea fenomenului delincvenței juvenile, un rol semnificativ se acordă vârstei cronologice, care servește ca funcție de separare a criminalității adulților de delincvența minorilor și a tinerilor (Murzea, 2015). Un minor care comite o infracțiune conform legii și este supus răspunderii penale pentru acțiunea respectivă este catalogat drept infractor minor (Stănișor, 2003). Din acest punct de vedere, infractorul este o persoană care a săvârșit (cu intenție) un act considerat ca fiind un pericol social și reglementat de legea penală (Walklate, 2007; Millie, 2009; Berindei, 2006).

Pe baza investigării Codului Penal al României, s-a observat că minorii care au vârsta mai mică de 14 ani nu vor fi supuși răspunderii penale pentru acțiunile lor, minorii cu varsta încadrată intre 14 si 16 ani vor fi supuși răspunderii penale doar dacă se demonstrează ca acțiunea lor a fost realizată cu discernământ, iar tinerii care au trecut de vârsta de 16 ani vor fi responsabili penal conform prevederilor legale (Parlamentul României, 2009).

În cazul în care minorul are între 14 și 18 ani în momentul săvârșirii infracțiunii, va fi aplicată o măsură educativă care nu implică privarea de libertate (Parlamentul României, 2009). Privarea de libertate va fi dispusă numai în cazul în care: minorul

a comis deja o altă infracțiune pentru care a primit o măsură educativă, executată înainte de săvârșirea infracțiunii pentru care este acuzat, sau în cazul în care sancțiunea dispusă de sistemul legal pentru fapta comisă este încarcerare de 7 ani sau mai mult sau detenție permanentă (Parlamentul României, 2009).

Măsurile educative care nu implică privarea de libertate includ: participarea la un stagiu de pregătire civică, monitorizarea, raportarea la final de săptămână sau asistarea zilnică, în timp ce prevederile educative care implică încarcerarea constau în instituționalizarea într-un centru educativ sau într-un penitenciar (Parlamentul României, 2009).

În alte țări europene, vârsat de răspundere penală începe de la 10 ani în Elveția și Regatul Unit; de la 12 ani în Andora, Irlanda, Olanda, San Marino și Turcia; de la 13 ani în Monaco; de la 14 ani în Albania, Armenia, Belarus, Austria, Bulgaria, Bosnia și Herțegovina, Croația, Cipru, Estonia, Germania, Georgia, Italia, Ungaria, Liechtenstein, Letonia, Malta, Moldova, Montenegro, Federația Rusă, Slovacia, Serbia, Slovenia și Spania, de la 15 ani în Cehia, Danemarca, Finlanda, Grecia, Islanda, Norvegia și Suedia; de la 16 ani în Lituania, Portugalia și Ucraina; de la 17 ani în Polonia; de la 18 ani în Belgia, Franța și Luxemburg (Child Rights International Network, n.d.; European Health Information Gateway, 2016).

În alte proțiuni ale lumii, de exemplu Statele Unite, minimul de vârsta în ceea ce privește răspundea penală variază de la vârsta de 6 ani în Carolina de Nord până la vârsta de 10 ani în Arkansas și Colorado (Flores, 2003). În 45 de state din SUA, vârsta maximă a jurisdicției instanței pentru minori este de 17 ani (Teigen, 2017). În schimb, în cinci state, cum ar fi Georgia,

Michigan, Missouri, Texas și Wisconsin vârsta maximă a jurisdicției instanței pentru minori este de 16 ani (Teigen, 2017). Cu toate acestea, toate statele din SUA au legi de transfer care permit sau cer ca infractorii tineri să fie judecați ca și adulți pentru infracțiunile mai grave, indiferent de vârsta lor (Teigen, 2017).

În literatura de specialitate se evidențiază faptul că la adolescenții care pășesc pentru prima oară în sistemul penitenciar prezintă diverse schimbări la nivel somatic, incluzând pierderi în greutate, dificultăți de somn, confuzie în ceea ce privește timpul, dureri în membrele inferioare și reacții emoționale precum plâns și sentimente de tristețe (Steiner et al., 1997; Gheorghe, 1996). În acest context, se consideră că este esențial să se examineze modul în care adolescenții utilizează strategiile de adaptare în direcția îmbunătățirii stării lor psihologice și emoționale în timpul încarcerării, în special în primele etape de încarcerare, care pot să fi foarte stresante pentru tânăr (Shulman & Cauffman, 2011). Una dintre principalele provocări pentru adolescenții care intră în sistemul de detenție este adaptarea la un mediu drastic diferit de cel cu care sunt familiarizați. Acest mediu nou, adesea privativ de libertate, poate genera sentimente de alienare, singurătate și stres intens (Gostisha et al., 2014; Rokach, 1997). Copingul, sau capacitatea unui individ de a gestiona stresul și presiunea, devine astfel crucial pentru bunăstarea adolescentului în acest context. Intervenții psihoterapeutice, precum terapia cognitiv-comportamentală sau terapia prin artă, pot ajuta adolescenții să dezvolte și să utilizeze strategii adaptative de coping. Aceste terapii pot fi oferite ca parte a programelor de reabilitare din cadrul instituției penitenciare.

Un studiu (Shulman & Cauffman, 2011) care a avut loc în Statele Unite a investigat asocierea dintre eforturile de coping și adaptarea comportamentală și psihologică (de internalizare și externalizare) pe 373 de delincvenți juvenili (14–17 ani) în timpul primei luni de încarcerare. Rezultatele au relevat faptul că, în general, căutarea suportului social a fost asociată cu un declin rapid al simptomelor de internalizare (anxietate, depresie) și un nivel scăzut al simptomelor de externalizare (comportament anti-social). Acceptarea a fost găsită ca având un rol de tampon la stress în ceea ce privește simptomele de internalizare în timp ce negarea a fost un predictor pentru nivelele înalte ale acestora. Strategia de coping care a avut o legătură semnificativă cu comportamentul agresiv a fost coping-ul activ, care s-a asociat cu o rată scăzută a delictelor violente la tineri (Shulman & Cauffman, 2011).

De preferat sau ideal ar fi dacă s-ar putea preveni adoptarea unui comportament delincvent fără a se ajunge la încarcerare. Dacă se previne din timp delincvența, se poate elimina posibilitatea procesării de către sistemul juridic, fapt care poate preveni urmarea unui curs de viață anti-social. O implicare mai mare a părinților și a altor membri ai comunității în viața tinerilor poate preveni aderarea acestora la comportamente de risc. Părinții, profesorii și alți adulți influenți pot juca un rol esențial în a oferi suport și îndrumare tinerilor, ajutându-i să facă alegeri informate și pozitive pentru viitorul lor.

În această direcție, există un întreg sistem de cercetători ale căror eforturi investigative sunt devotate în întregime identificării cauzelor și condițiilor care duc la dezvoltarea delincvenței juvenile și care propun elaborarea unor programe de

prevenire și reabilitare a comportamentului delincvent (Banciu, 2007; Botvin, Griffin & Nichols, 2006; Gibbs, Potter, & Goldstein, 1995). În acest sens, menționăm studiul efectuat de Botvin, Griffin & Nichols (2006), care prezintă rezultatele obținute de autori în abordarea complexă a unor programe de prevenție în vederea ameliorării comportamentului delincvent. Aceste programe de prevenție au fost utilizate anterior, cu succes, în prevenția dependenței de substanțe toxice (tutun, alcool, droguri). Prin urmare, programul de intervenție „Life Skills Training" (LST) a fost elaborat și introdus în școli pentru testarea validității acestuia în vederea ameliorării comportamentului delincvent la adolescenți. Rezultatele obținute au arătat reduceri semnificative ale violenței și al comportamentului delincvent la persoanele care au participat la acest program (Botvin, Griffin & Nichols, 2006).

4.1. Minorul în contextul privării de libertate în România

Delincvența juvenilă este considerată o problemă care suscită interesul juriștilor, sociologilor, asistenților sociali și psihologilor, cu privire la factorii implicați în domeniul aplicării legilor și al sancționării sau resocializării minorilor delincvenți (Stănișor, 2003; Walklate, 2007; Heilbrun, Goldstein, & Redding, 2005). Prin urmare este necesar să se examineze modul în care adolescenții care se află în stare de privare de libertate își desfășoară activitățile în timpul încarcerării, și cum aceste activități pot avea o influență asupra comportamentelor acestora.

În această direcție, pe baza Ordinului nr. 1322/C/2017 publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 432 din 12

iunie 2017, minorii care sunt privați de libertate vor parcurge planurile educative, de asistență psihologică și asistență socială realizate în penitenciarul în care se sunt încarcerați (Monitorul Juridic, 2017). Programele respective au rolul de a re-abilita minorii condamnați, prin eliminarea comportamentului antisocial și prevenirea revenirii la acest tip de comportament, cu ajutorul participării la activități educative, de consiliere psihologică și asistență socială. Aceste activități sunt etapizate și semistructurate, orientate către cunoaștere de sine, dezvoltare personală, stimulare a aptitudinilor, orientare vocațională, petrecere a timpului liber și exprimare creativă (Monitorul Juridic, 2017).

Domeniul educațional poate include programe și activități care acoperă învățarea, instruirea, dezvoltarea abilităților, orientarea vocatională, educația moral-religioasă, exprimarea creativă, activitățile sportive și recreative. Acestea își propun să promoveze și să accentueze comportamentele prosociale, având ca obiectiv facilitarea reintegrării sociale a indivizilor care se află în detenție (Monitorul Juridic, 2017). Conținuturile acestor programe pot fi încadrate în diverse domenii, cum ar fi: alfabetizare, educație civică, viața familială, sănătate, cultură generală, educație moral-religioasă, activități fizice și sportive, exprimare creativă, dezvoltare personală și hobby-uri (Monitorul Juridic, 2017). Exercițiile cu conținut educativ sunt îndreptate spre:

- încurajarea acumulării de cunoștiințe și stimularea creativității;
- îmbunătățirea și practicarea abilităților practice, literare, artistice, muzicale, plastice și tehnice;
- întreținerea condiției fizice și psihice potrivite.

Programele educative pot să includă: activități ocupaționale, cultural-artistice, sportive, moral-religioase și activitățile

care se desfășoară sub formă de concursuri (Monitorul Juridic, 2017).

Factorul educațional poate facilita posibilitatea de integrare într-un sistem social, iar acest fenomen de integrare poate fi reprezentat de procesul prin care orice persoană se dezvoltă și se adaptează într-un sistem de relații și norme sociale, asimilând și exercitând benevolență și comportamente esențiale demersului corespunzător a structurii sociale din care aceștia fac parte (Pașca, 2005; Mwale, 2012; Arnett, 2010). Prin urmare, educația poate juca un rol important în reabilitarea minorilor delincvenți.

În literatura de specialitate, un nivel scăzut al educației poate să se asocieze cu un comportament anti-social (Millie, 2009), iar alte surse spun că indivizii care au o atracție ridicată față de educație sunt mai puțin predispuși în a se angaja în comportamente delincvente (Walklate, 2007). O educație corespunzătoare poate să ofere perspective de viitor pozitive, adică deschiderea posibilității de a urma un ciclu de studii superioare, care la rândul lor pot să ofere posibilitatea obținerii unui loc de muncă adecvat, toate acestea formând un individ care respectă normele morale și valorifică comportamentul pro-social (Catalano et al., 2004; Shoemaker, 2010; Berindei, 2006).

Pe baza Ordinului nr. 1322/C/2017 publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 432 din 12 iunie 2017, adolescenții care sunt încarcerați pot să dispună de consilierea educațională, care este reprezentată de un proces semistructurat, distinctiv prin natura sa proactivă, care îndrumă și facilitează învățarea persoanelor aflate în detenție. Acest proces este motivat de dorința de a sublinia capacitatea de a promova responsabilitatea

și dezvoltarea personală a individului, și de a stabili valori morale clare cu care aceștia să se poată identifica mai târziu fără dificultăți (Monitorul Juridic, 2017). Consilierea educațională poate să aibă în vedere identificarea resurselor individuale și comprehensiunea șanselor educaționale (adică oportunități școlare, profesionale și vocaționale), care stau la dispoziția adolescenților care se află în stare de privare de libertate (Monitorul Juridic, 2017).

Domeniul asistenței psihologice și asistenței sociale, pe baza Ordinului nr. 1322/C/2017 publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 432 din 12 iunie 2017, acestea pot să cuprindă totalitatea pașilor sepecifici, care au ca obiectiv furnizarea de susținere specializată pentru abordarea dificultăților de natură psihologică și socială a indivizilor aflați în detenție în timpul executării pedepsei, în scopul pregătirii lor pentru reintegrarea în societate (Monitorul Juridic, 2017). Demersurile de asistența psihologică și asistență socială vizează (Monitorul Juridic, 2017):

- descoperirea necesităților;
- identificarea pericolului de a dezvolta manifestări comportamentale negative;
- individualizarea intervențiilor specializate în funcție de particularitatea fiecărui profil de indivizi aflați în stare de privare de libertate.

Activitățile circumscrise domeniului asistenței psihologice pot să cuprindă (Monitorul Juridic, 2017):

- evaluarea psihologică – asigură derularea oricărui demers psihologic și vizează descoperirea celor mai importante riscuri și nevoi psihologice, cu scopul aplicării intervenției specifice corespunzătoare;

- programele de asistență psihologică – reprezintă procesul structurat care are în vedere dezvoltarea deprinderilor și atitudinilor pro-sociale, precum și dezvoltarea abilităților de rezolvare a problemelor. Aceste programe pot, de asemenea, să vizeze consolidarea comportamentelor învățate în cadrul programelor de asistență psihologică specializată. Aceste programe implică un proces structurat care utilizează diverse metode și tehnici psihologice pentru a răspunde nevoilor și riscurilor identificate (în urma evaluării psihologice), cu scopul de a diminua conduitele dezadaptative (de exemplu: antecedente adictive; dificultăți de gestionare a agresivității; risc de suicid) ale adolescenților aflați în stare de privare de libertate (Monitorul Juridic, 2017);
- consilierea psihologică și psihoterapia – reprezintă procesul semistructurat cu trăsătiri particulare, realizat în vederea ameliorării și prevenției dificultăților de natură afectivă, cognitivă și comportamentală, precum și pentru asistarea tinerilor care se află în stare de privatre de libertate în procesul de identificare a soluțiilor necesare pentru a trece peste obstacolele cu care se aceștia se confruntă.

Luând în considerare aceste elemente, credem că abordarea psihologică a delincvenței juvenile este esențială. Pentru ca adolescenții cu tendințe anti-sociale să se reintegreze eficient în societate și să nu mai adopte un astfel de comportament, este esențial să dezvolte comportamente pro-sociale. Acest lucru se poate realiza prin consolidarea abilităților lor cognitive, sociale, comportamentale și emoționale. Îmbunătățirea în aceste arii poate reduce efectele negative, precum comportamentul delincvent sau anti-social, care pot rezulta din deficiențe în aceste

domenii (Nas et al., 2005; Gibbs, Potter, & Goldstein, 1995; Catalano et al., 2004; Millie, 2009).

În domeniul de asistență socială, pe baza Ordinului nr. 1322/C/2017 publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 432 din 12 iunie 2017, activitățile circumscrise vor fi cuprinse din (Monitorul Juridic, 2017):

- evaluare socială – reprezintă fundamentarea proiectării oricărui demers de asistență socială și vizează descoperirea celor mai esențiale riscuri și nevoi sociale, în scopul direcționării intervenției specifice;
- programele de asistență socială – sunt reprezentate de procesele structurate cu trăsături particulare ce conțin totalitatea tehnicilor și metodelor din domeniu, care se orientează necesităților și pericolelor sociale descoperite în urma evaluării sociale, cu scopul de a forma și de a dezvolta deprinderile sociale, precum și de a îmbunătăți relațiile persoanelor încarcerate cu mediul de susținere;
- consilierea socială – este demersul semi-structurat cu trăsături particulare prin care se oferă suport specializat adolescenților aflați în detenție, cu scopul ameliorării sau rezolvării dificultăților sociale cu care acești tineri au de a face și de a-i pregăti pe aceștia pentru reintegrarea corespunzătoare în familie și comunitate după eliberarea din Centrul de Reeducare.

Acțiunile de prevenție socială pot să presupună: sensibilizarea copiiilor, a părinților, comunității și a opiniei publice în vederea ameliorării problemelor sociale care pot să apară într-o Goldstein comunitate (Gavrilă-Ardelean & Gavrilă-Ardelean, 2016; Heilbrun,, & Redding, 2005; Henggeler & Sheidow, 2013). Suportul

social poate fi un bun ameliorator al comportamentului anti-social și poate preveni atribuirea unui astfel de comportament, deoarece suportul social perceput poate fi o formă corespunzătoare de protecție împotriva factorilor de stres, prin oferirea unui suport de siguranță individului aflat în situația stresantă (Smith & Carlson, 1997; Kort-Butler, 2010; Thoits, 1995; Cullen, 1994).

4.2. Minorul în contextul neprivării de libertate în România

În cazul minorilor penalizați cu o dispoziție educațională care nu vizează detenția, aceștia vor fi trimiși către sistemul de probațiune, care are următoarele scopuri (Portal Legislativ, n.d.a):

1. reintegrarea socială a persoanelor care au încălcat legea
2. scăderea riscului de recidivă pentru a asigura securitatea comunității;
3. reducerea cheltuielilor sociale asociate cu executarea pedepselor și măsurilor penale prin diminuarea numărului de deținuți în instituțiile penitenciare;
4. identificarea și fructificarea potențialului social și economic tâmărului condamnat.

În acest context, minorii sancționați cu o măsură educativă neprivativă de libertate, în baza legii Legii nr. 252/2013 în ceea ce privește gestionarea și derularea modelului de probațiune (Portal Legislativ, n.d.a), pot beneficia de procesul de supraveghere oferit de serviciul de probațiune, care, în funcție de specificul cazului, poate să aibă în vedere urmatoarele aspecte:

- desemnarea unui consilier de probațiune sau a unui manager de caz corespunzator pentru minorul care beneficiază de acest servicu;
- analiza inițială a necesităților cu probabilitate criminogenă în vederea determinării pericolului de săvârșire a unor infracțiuni viitoare;
- stabilirea metodei de monitorizare și pregătirea îndeplinirii obligațiilor destinate tânărului (evaluarea se axează pe următoarele componente: contextul familial, social și financiar; eventualele antecedente penale; o analiză detaliată a comportamentului infracțional, inclusiv atitudinea față de fapta realizată; structura zilnică, incluzând activitățile școlare, extrașcolare sau profesionale; domenii de interes, competențe și aptitudini; eventuale tendințe adictive; starea generală de sănătate; precum și obiectivele pe termen scurt și mediu, însoțite de strategiile prin care persoana evaluată intenționează să le îndeplinească);
- în funcție de specificul cazului și rezultatele evaluarii, individul aflat în cauză poate participa la un plan de restabilire socială fie ca un efect al unei ordonanțe a instanței care include această obligație ca parte a măsurii educative, fie ca urmare a deciziei luate de managerul de caz;
- pe baza evaluării aspectelor relevante, consilierul răspunzător de caz decide, în conformitate cu metodologia programului-cadru, admisă prin ordin comun al ministrului justiției și al ministrului educației naționale și cercetării științifice, natura programului de educație civică ajustat persoanei aflate în cauză. În baza legii nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor

măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, programul de educație civică are scopul de a ajuta minorul să înțeleagă consecințele legale și sociale negative ale săvârșirii infracțiunilor și să conștientizeze responsabilitatea pentru comportamentul său (Lege 5, 2014);

- în funcție de rezultatele evaluării, se va întocmi un plan al programului zilnic necesar procesului de reintegrare, care se referă la programul de zi cu zi și la activitățile organizate în vederea atingerii obiectivelor care s-au propus în urma evaluării inițiale. Acest program poate să aibă în vedere dezvoltarea corespunzătoare a personalității individului aflat în cauză, prin angajarea acestuia în activități care au în vedere socializarea, gestionarea activităților de recreere și valorificarea talentelor individuale (Lege5, 2014);
- în funcție de particularitățile cazului, se poate propune îndeplinirea cerinței de a participa la un program școlar sau de pregătire profesională, stabilit în cadrul măsurii educative a monitorizării; dacă individul aflat în cauză este deja înscris la un astfel de curs, atunci manager-ul de caz verifică acest lucru și se va garanta că cursul respectiv este integrat în programul zilnic al măsurii educative a monitorizării. Acest demers are ca scop prevenirea angajării în activități sau asocierii cu anumiți indivizi care ar avea potențialul de a altera procesul de reabilitarea a individului aflat în cauză (Lege5, 2014);
- în cadrul procesului de supraveghere, în funcție de evaluarea inițială și a programului stabiliti, manager-ul de caz mai poate să întocmească și un plan care vizează consemnarea

la sfârșitul săptămânii. Acest plan cuprinde programul fiecărui capăt de săptămână al individului aflat în cauză, până la sfârșitul executării măsurii. Acest plan are în vedere evitarea contactului individului aflat în cauză cu anumite persoane sau a frecventării de către acesta a anumitor locuri care ar putea avea probabilitatea de a cauza exercitarea unor manifestări anti-sociale (Lege5, 2014);

- pe toată durata executării procesul de supraveghere oferit de serviciul de probațiune, manager-ul de caz se asigură că toate demersurile stabilite în vederea reabilitării individului aflat în cauză sunt respectate, prin întocmirea unor inspecții, întâlniri periodice sau zilnice, sau orice alte mijloace considerate utile finalizării procesului de reabilitare cu succes.

În ceea ce privește situația minorilor care sunt expuși riscului și nu sunt supuși procesului juridic, aceștia sunt de obicei tratați de către sistemul de Protecție a Copilului. Astfel, conform Ordinului nr. 21 din 26 februarie 2004, publicat în Monitorul Oficial nr. 222 din 15 martie 2004, minorii expuși pericolului vor primi din partea instituției de Protecție a Copilului servicii de cazare, întreținere, educație și îndrumare în vederea reintegrării sau integrării în familie și societate (Portal Legislativ, n.d.b).

Minorii expuși riscului sunt aceia care se confruntă cu dizabilități sau tulburări comportamentale și au fost victime ale abuzului, neglijenței, abandonului sau exploatării (Portal Legislativ, n.d.b). Acești minori pot prezenta probleme și dificultăți serioase de adaptare în dezvoltarea personalității lor, ca rezultat al factorilor de stres interni și externi (Hutchinson et al., 1989). Prin urmare, adolescenții supuși riscului tind să aibă

dificultăți în aderarea la norme și reguli, au sentimente de inferioritate și/sau o imagine de sine negativă și au o toleranță scăzută la frustrare (de exemplu, ei tind să renunțe atunci când se confruntă cu o muncă provocatoare la școală, în loc să caute soluții și să încerce să rezolve problemele) (Hutchinson et al., 1989). Acești adolescenți, fiind într-o situație vulnerabilă, au nevoie de un sistem de suport adaptat nevoilor lor specifice. Intervenția timpurie și sprijinul adecvat pot ajuta la atenuarea sau chiar inversarea unor astfel de efecte negative asupra dezvoltării lor. De asemenea, este esențial ca acești minori să fie înconjurați de adulți care înțeleg și sunt pregătiți să gestioneze comportamentele lor. Formarea cadrelor didactice și a personalului din instituțiile de îngrijire despre traumele și efectele acestora poate contribui la crearea unui mediu mai sprijinitor pentru acești adolescenți. Pe lângă factorii de stres, este de notat că acești minori pot avea și talente și abilități unice. Cu ghidarea și sprijinul adecvat, pot depăși adversitățile și pot atinge realizări semnificative în viață.

În cadrul sistemului de Protecția a Copilului, fiecare minor este sprijinit în baza unui program personalizat de susținere, care se realizează în planuri de intervenție distinctă pentru fiecare caz în parte, în funcție de nevoile individuale. Conform analizei ordinului nr. 21 din 26 februarie 2004 (Portal Legislativ, n.d.b) și a planurilor de intervenție individuale de la Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Arad, intervenția specifică are în vedere următoarele ascpecte:

- nevoile de sănătate și promovare a sănătății – asigurarea măsurilor corespunzătoare pentru satisfacerea acestor nevoi; asigurarea educației îndreptate spre igiena personală

și alte aspecte ale sănătății; asigurarea supravegherii și menținerii stării de sănătate corespunzătoare dezvoltării minorilor supuși riscului;

- necesitățile de întreținere – asigurarea de protecție și de susținere a bunăstării; asigurarea unei alimentații adecvate în ceea ce privește calitatea și cantitatea, în conformitate cu programul de intervenție pentru dezvoltarea deprinderilor pentru viața independentă; asigurarea unui adăpost;
- nevoile psihologice și emoționale – prevenirea unor comportamente neadecvate; asigurarea dezvoltării autocontrolului (controlul emoțiilor și gestionarea conflictelor); asigurarea dezvoltării stimei de sine; asigurarea evaluării și consilierii psihologice;
- necesitățile educaționale – urmărirea dobândirii unor performanțe academice în conformitate cu potențialul de dezvoltare a copilului; sprijinirea și promovarea, prin materiale și mijloace corespunzătoare, educației tinerilor, cu prioritate în unitățile de învățământ din comunitate; asigurarea activităților de învățare esențiale dezvoltării adecvate și pregătirii pentru existența de adult; pregătirea și orientarea educaținală și vocațională; pregătirea pentru autonomie (autoîngrijire și autogospodărire); încurajarea și sprijinul dezvoltării unei conduite sociale acceptabile; educarea respectului pentru valorile umane; asigurarea accesului la diferite manifestări culturale, artistice și sportive;
- nevoile de petrecere a timpului liber – îndreptate spre cunoașterea mediului fizic și social din jurul tânărului, precum și spre încurajarea interacționării cu ceilalți tineri sau beneficiari; asigurarea activităților care contribuie la for-

marea unor abilități și deprinderi pentru care tânărul manifestă curiozitate, abilități care pot contribui la dezvoltarea unor talente;

- necesitățile sociale – asigurarea modalităților de păstrare a relațiilor cu: părinții, familia lărgită, prietenii și alți indivizi importanți sau apropiați față de tânăr; asigurarea dezvoltării abilităților de comunicare și socializare; încurajarea interacționării cu ceilalți tineri sau beneficiari.

CAPITOLUL 5.
Strategii de adaptare

Adolescența este o perioadă cu multe schimbări și provocări noi, iar modul în care tinerii se adaptează situațiilor stresante se poate datora factorilor individuali, contextuali, societății în ansambluil ei și educației primite din partea familie și de la școală. Există o serie de teorii care oferă explicații în ceea ce privește dezvoltarea ființei umane din punct de vedere psihologic (Erikson, 1968; Bronfenbrenner, 1979; Bandura, 1977) și modul în care aceasta se adaptează la situațiile stresante (Carver & Connor-Smith, 2010; Lazarus & Folkman, 1984). În lumina situației delincvenței juvenile și a comportamentului anti-social există numeroase cercetări care au investigat maniera în care tinerii care se afliliază cu aceste tipuri de comportamente gestionează contextele stresante și maniera în care aceștia aleg să utilizeze strategiile de adaptare (Agnew, 2001; Agnew, 1992; Kort-Butler, 2009; Shulman & Cauffman, 2011; Ko, Yu & Kim, 2003; Rector & Roger, 1996).

Una dintre definițiile frecvent întâlnite ale coping-ului (strategiile de adaptare utilizate) spune că acesta este reprezentat de efortul deliberat de a aborda și rezolva problemele personale și interpersonale, având ca obiectiv gestionarea sau reducerea stresului și conflictelor (Weiten & Lloyd 2008; Snyder, 1999). Eficacitatea coping-ului depinde de trei factori cheie: caracteristicile individuale, contextul în care se află individul

și tipul de stres. Modalitățile de adaptare sunt influențate în principal de natura situației stresante, iar într-o oarecare măsură de personalitatea individului și de mediul social în care se află (Carver & Connor-Smith, 2010).

Explicațiile stresului diferă semnificativ în funcție de perspectiva domeniului științific din care acestea sunt elaborate. Fiziologii și endocrinologii dovedesc experimental că stresul este un răspuns al organismului la stimuli externi, sociologii argumentează că stresul se datorează caracteristicilor mediului din care facem parte, iar psihologii sugerează că stresul rezultă din percepția unei stări subiective de auto-ineficiență (Băban, 1998). Din perspectiva psihologică stresul este perceput ca o discrepanță intensă și subiectivă între cerințele impuse organismului și capacitatea sa de a răspunde (Derevenco, Anghel & Băban, 1992). McGrath (1970) spune că stresul este o percepție substanțială a dezechilibrului dintre cerințe și capacitatea de răspuns a organismului, în condițiile în care posibilitatea de eșec în fața cerințelor are consecințe (percepute subiectiv) semnificative. În acest context, elementele din mediu care sunt considerate ca fiind stresante sunt cunoscute ca factori de stres sau stresorii și sunt reprezentați de orice circumstanță pe care mediul o prezintă ca fiind stresantă și la care se organismul reacționează într-un sens fiziologic și psihologic (Matsumoto, 2009).

Lazarus și Folkman (1984) conceptualizează fenomenul stresului ca fiind o interacțiune specifică între individ și mediu, în care individul analizează și percepe contextul ca fiind solicitant și impunând cerințe care depășesc resursele personale, amenințând astfel bunăstarea individuală. Acest proces inițiază

strategii de adaptare (coping), care implică răspunsuri cognitive, afective și comportamentale la evenimentele stresante (Lazarus & Folkman, 1984).

Copingul presupune un set de strategii cognitive și comportamentale în continuă schimbare, care la rândul lor sunt utilizate pentru a trata cazurile considerate a fi stresante pentru individ și mediul său înconjurător (Lazarus & Folkman, 1984). Aceste strategii se pot clasifica în două categorii: 1. coping-ul centrat pe emoție și 2. coping-ul centrat pe problemă.

Modalitățile de adaptare centrate pe emoție încearcă să modifice starea emoțională a individului în vederea diminuării sentimentelor negative asociate cu stresul, iar strategiile de adaptare centrate pe problemă tratează în mod direct problemele curente în contextul interacțiunii persoanei aflate în cauză cu mediul înconjurător (Folkman, 1984).

După unii autori (Roth & Cohen, 1986; Tobin et al., 1989), un alt mod de clasificare al coping-ului poate să cuprindă: (1) strategia de abordare directă și (2) strategia de evitare. Strategia de abordare directă este reprezentată de comportamente care se orientează spre confruntarea factorilor de stres sau a emoțiilor, cum ar fi *prepararea* și *planificarea,* sau *exprimarea și înțelegerea emoților*, iar strategia de evitare este reprezentată de comportamente care se orientează spre indiferența fața de emoții sau față de factorii de stres, cum ar fi *nepăsarea* sau *izolarea* (Roth & Cohen, 1986; Tobin et al., 1989).

Pe baza studierii literaturii de specialitate se constată că mai există o clasificare multi-dimensională elaborată de Carver et al. (1989), care împarte strategiile de coping în patru mari categorii, după cum urmează: 1. Copingul centrat pe problemă;

2. Copingul centrat pe emoție; 3. Copingul centrat pe căutarea suportului social și 4. Copingul evitant.

1. *Copingul centrat pe problemă* – este reprezentat de acele strategii care se orientează spre confruntarea factorilor de stres (Folkman, 1984), cum ar fi: copingul activ, planificarea și eliminarea activităților concurente (Carver et al., 1989).
    a. Copingul activ – este reprezentat de acțiunile concrete care urmăresc eliminarea factorului stresant sau ameliorarea efectelor acestuia.
    b. Planificarea – este reprezentată de orientarea cogniției înspre etapele și modalitățile de acțiune.
    c. Eliminarea activităților concurente – reprezintă evitarea distragerii de la situația problematică în vederea centrării atenției spre găsirea soluției.
2. *Copingul centrat pe emoție* – este reprezentat de strategiile care se orientează spre modificarea stării emoționale pentru diminuarea sentimentelor neplăcute asociate cu factorul stresant (Folkman, 1984), cum ar fi: reinterpretarea pozitivă, reținerea de la acțiune, acceptarea și orientarea spre religie (Carver et al., 1989).
    a. Reinterpretarea pozitivă – este reprezentată de tendința de a extrage un beneficiu dintr-o situație nefavorabilă sau neplăcută.
    b. Reținerea de la acțiune – reprezintă opusul imulsivității sau a tendințelor premature de acțiune, inclusiv în situațiile în care circumstanțele nu favorizează acest aspect; este o modalitate activă de adaptare, concentrându-se asupra stresorului, dar în același timp este pasivă până când circumstanțele permit intervenția activă.

c. Acceptarea – vizează reținerea de la acțiune față de realitatea factorului amenințător și/ sau acceptarea faptului că uneori nu există posibilitatea de a îmbunătăți situația.
d. Orientarea spre religie – reprezintă apelarea la ajutor, în situație de nesiguranță, din partea divinității.

3. *Copingul centrat pe căutarea suportului social* – este reprezentat de tendința de a apela la suportul social emoțional sau instrumental în vederea elaborării unei soluții pentru eliminarea sau ameliorarea factorul de stres (Carver et al., 1989).
   a. Suportul social instrumental – este reprezentat de tendința de a cere ajutor, asistență, informații și sfaturi în vederea îmbunătățirii situației stresante.
   b. Suportul social emoțional – este reprezentat de tendința de a cere compasiune, înțelegere și susținere morală de la rude, prieteni și colegi în vederea diminuării nivelului de stres.
   c. Exprimarea emoțiilor – reprezintă reducerea nivelului de stres în urma exprimării emoțiilor negative.

4. *Copingul evitant* – este reprezentat de strategii care se orientează spre evitarea factorilor de stres, cum ar fi: negarea, pasivitatea mentală, și pasivitatea comportamentală (Carver et al., 1989).
   a. Negarea – este reprezentată de refuzul de a crede că factorul de stres există cu adevărat.
   b. Pasivitatea mentală – este o strategie folosită în vederea evitării factorului de stres prin angajarea în activități care distrag atenția de la factorul stresant; această strategie este opusul strategiei eliminării activităților concurente.

c. Pasivitatea comportamentală – reprezintă reducerea efortului în vederea diminuării sau eliminării stresului, chiar și abandonarea procesului și implicării atingerii acestui obiectiv.

5. Alte strategii de coping care nu aparțin acestor categorii, după cum urmează:
   a. Consumul de substanțe – este o strategie reprezentată de utilizarea medicamentelor sau a alcoolului în vederea eliminării disconfortului (Carver et al., 1989).
   b. Umorul – strategie utilizată în vederea ironizării situației stresante (Crașovan & Sava, 2013).

În analiza fenomenului de coping, se pune accentul pe schimbarea semnificației stresorului sau pe distragerea atenției de la acesta, iar oamenii folosesc un amestec de mai multe tipuri de strategii de coping, care în timp, pot suferi modificări (Folkman & Lazarus, 1988). Toate aceste strategii se pot dovedi a fi utile în anumite situații, dar în literatura de specialitate se susține că indivizii care utilizează strategiile centrate pe problemă se vor adapta mai ușor condițiilor de viață diverse (Taylor, 2006).

Perkins (2001) subliniază faptul că în perioada adolescenței, tinerii se confruntă cu o serie de sarcini și factori de stres corespunzpunzătoare etapelor acestora de dezvoltare, și anume: acceptarea de sine, identificarea cu rolul social de sex masculin sau feminin, dobândirea unui comportament responsabil social, dobândirea unui set de valori corespunzătoare eticii morale, dobândirea independenței emoționale față de părinți și alți adulți, realizarea unor relații mature cu ceilalți, pregătirea pentru viitoarea carieră și pregătirea pentru căsătorie și viața de familie.

Pe lângă sarcinile prezentate mai sus, la care adolescenții sunt nevoiți să se adapteze utilizând diferite strategii de coping, un număr mare de tineri se confruntă cu o serie de factori de stres cum ar fi: abuzurile, neglijența, divorțul părinților, condițiile medicale severe, condițiile financiare nefavorabilîe și comportamentele adictive ale părinților (Sandler, Wolchik, Mackinnon, Ayers, & Rossa, 1997). Din perspectiva teoriei lui Agnew (1992), acești factori de stres pot conduce la utilizarea unor strategii de coping dezadaptative, permițând astfel dezvoltarea unui comportament deviant.

Agnew (2001) a susținut că alegerea crimei și a devianței ca și strategie de coping poate rezulta din factori interni și externi, iar anumiți factori pot oferi posibile condiții adecvate pentru crimă și devianță. Autorul argumentează că anumite condiții precum influența negativă a persoanelor cu comportament deviant, situația socială dificilă, presiunea socială, dificultățile financiare, sentimentul de nedreptate și incapacitatea de a atinge obiectivele valorizate de către societate pot conduce la adoptarea criminalității și devianței ca o modalitate de adaptare (Agnew, 2001).

Rezultatele unui studiu anterior, realizat pe adolescenți (care au avut o situație socială și educațională corespunzătoare, frecventând un liceu de prestigiu din Arad, România) au arătat că strategiile de adaptare predominant utilizate au fost focalizate pe (în ordine descendentă): Coping-ul centrat pe emoție, Coping-ul centrat pe căutarea suportului social și Coping-ul centrat pe problemă (Demeter & Rusu, 2019b). În ceea ce privește utilizarea strategiilror focalizate pe Coping-ul evitant, acestea au fost cel mai slab scorate de către acești adolescenți (Demeter

& Rusu, 2019b). Se poate observa că acești adolescenți au acordat o deosebită importanță aspectelor emoționale și sociale atunci când vine vorba de gestionarea și adaptarea la situații stresante sau provocatoare din viața lor. Acest lucru sugerează că emoțiile și conexiunile sociale joacă un rol esențial în modul în care acești adolescenți percep și răspund la provocări.

Faptul că coping-ul centrat pe emoție a fost strategia predominantă ar putea indica o tendință de a se concentra asupra reglării emoțiilor în situații stresante. Aceasta poate fi o reacție naturală în adolescență, o perioadă caracterizată prin schimbări hormonale și dezvoltarea identității (Steinberg, 2008; Miller, 2011), ceea ce poate accentua intensitatea și fluctuația emoțiilor. De asemenea, accentul pus pe coping-ul centrat pe căutarea suportului social reflectă importanța relațiilor interpersonale și a rețelei de sprijin în această etapă a vieții. Adolescenții se bazează pe prieteni, familie și mentori pentru a le oferi îndrumare, confort și perspectivă.

Deși Coping-ul centrat pe problemă nu a fost strategia predominantă, prezenta lui semnificativă sugerează că adolescenții sunt totuși orientați spre rezolvarea activă a problemelor și sunt capabili să adopte abordări pragmatice în anumite situații. În contrast, Coping-ul evitant, care implică negarea sau evitarea problemei, a fost cel mai puțin utilizat, ceea ce este un semn pozitiv. Aceast lucru indică faptul că adolescenții din studiu nu au tendința de a fugi de problemele lor, ci mai degrabă de a le confrunta în moduri emoționale, sociale sau practice.

Datele obținute la studiul respectiv (Demeter & Rusu, 2019b) oferă perspective valoroase despre cum adolescenții dintr-un context educațional privilegiat din România se adaptează la stres

și provocări. Astfel de informații pot fi utile pentru educatori, părinți și profesioniștii din domeniul sănătății mintale pentru a dezvolta programe și intervenții menite să sprijine dezvoltarea competențelor de adaptare la adolescenți.

În literatura de specialitate se presupune că modul de coping sau adaptare poate indica o posibilă influență asupra conexiunii dintre condițiile cauzatoare de stres, patologie de natură psihologică și comportament antisocial (Shulman & Cauffman, 2011; Agnew, 2001; Zeidner & Sakalofske, 1996; Rector & Roger, 1996). Acest lucru indică faptul că felul în care sunt aplicate modalitățile de adaptare poate oferi o protecție directă (prin anularea sau modificarea agenților de stres) sau indirectă (prin reformularea felului de a reacționa la agenții de stres care nu pot fi înlăturați), reducând astfel influențele neplăcute ale acestor factori (Zeidner & Sakalofske, 1996). Modul în care adolescenții folosesc strategiile de adaptare pentru a gestiona stresul poate oferi informții utile cu privire la starea lor psiho-emoțională și bunăstarea lor (Rector & Roger, 1996).

Astfel, adolescenții care utilizează strategii de coping adaptative, cum ar fi căutarea sprijinului social, gestionarea activă a problemelor sau practicarea tehnicilor de relaxare, tind să aibă rezultate mai bune în ceea ce privește sănătatea mintală și ajustarea socială (Lazarus & Folkman, 1984). Pe de altă parte, adolescenții care se bazează în mod predominant pe strategii maladaptative, precum evitarea, negarea sau comportamentul impulsiv, pot fi mai susceptibili de a dezvolta simptome psiho-patologice sau de a adopta comportamente delincvente (Compas, Connor-Smith, & Jaser, 2004; Rosario et al., 2003; Ruffolo et al., 2004).

Un mod eficient de îmbunătățire a strategiilor de coping utilizate de delincvențeii juvenili se poate realiza prin intermediul grupurilor de consiliere și de suport care se centrează pe tehnica găsirii de soluții (Ko, Yu & Kim, 2003). Această tehnică este reprezentată de o abordare colaborativă (bazată pe conversație) orientată spre elaborarea obiectivelor (soluțiilor) pentru diferite dificultăți, realizeată prin depistarea celor mai eficiente răspunsuri obținute în urma observării directe a feedback-ului oferit de către participanți la o serie de întrebări structurate (de Shazer et al., 2007; Lutz, 2013). De obicei, aceast tip de intervenție se orientează pe prezent și pe viitor, concentrându-se pe trecut doar în măsura necesară comunicării empatiei și înțelegerii corecte a preocupărilor participantului (Lipchik, 2011). Într-un studiu din Korea de Sud realizat pe delincenți juvenili, în urma unor intervenții centrate pe tehnica găsirii de soluții, s-au putut observa efecte pozitive asupra variabilelor cum ar fi: nivelul de stres general, răspunsul la stres, copingul centrat pe emoții și copingul centrat pe problemă (Ko, Yu & Kim, 2003).

Referitor la situația diferențelor de gen privind utilizarea mecanismelor de gestionare a stresului, studiile din literatura de specialitate au arătat că persoanele de gen feminin utilizază preponderent strategiile de coping centrate pe suportul social și pe problemă în comparație cu persoanele de gen masculin, iar persoanele de sex masculin au o tendință mai mare în utilizarea strategiilor de coping evitante în comparație cu persoanele de gen feminin (Eschenbeck, Kohlmann & Lohaus, 2007). Întru-un alt studiu efectuat pe adolescenți, un nivel scăzut al strategiilor de adaptare centrate pe reținerea de la acțiune a

fost găsit că a crescut nivelul comportamentului delincvent la fete, în timp ce coping-ul activ a scăzut nivelul comportamentului delincvent și pentru fete și pentru băieți (Kort-Butler, 2009). Sprijinirea adolescenților în dezvoltarea strategiilor de coping care descurajează evitarea problemelor și luarea de decizii rapide sau impulsive și încurajează rezolvarea de probleme într-un mod activ, poate îmbunătățìi bunăstarea acestora, indiferent de gen (Kort-Butler, 2009).

5.1. Modalități de evaluare

În fața provocărilor și a stresului, indivizii dezvoltă diferite strategii pentru a gestiona și a depăși situațiile dificile cu care se confruntă. Evaluarea eficientă a modurilor în care indivizii fac față adversității este esențială pentru a înțelege și a sprijini adaptarea lor la situații stresante. Această evaluare poate oferi o bază solidă pentru intervenții psihologice și pentru dezvoltarea competențelor personale. Așadar, pe baza analizei literaturii de specialitate, s-a constatat ca există o serie de intrumente care evaluează mecanismele de coping, cum ar fi:

a. Chestionarul COPE (Carver et al., 1989)

Acest instrument psihologic a fost creat de Carver et al. (1989) pentru a evalua modalitatea prin care indivizii fac față situațiilor stresante. Instrumentul integratează perspectivele aspura stresului realizate de Lazarus & Folkman (1987). Cercetările (Carver et al., 1989) au identificat patru grupe principale de strategii de adaptare, după cum urmează: copingul centrat pe rezolvarea problemei (care include abordarea activă, planificarea și reducerea activităților concurente), copingul centrat

pe gestionarea emoțiilor (care cuprinde reinterpretarea pozitivă, abstinența, acceptarea și orientarea spre religie), copingul centrat pe căutarea suportului social (care include suportul social instrumental, suportul social emoțional și exprimarea emoțiilor) și copingul evitant (care cuprinde negarea, pasivitatea mentală și pasivitatea comportamentală). De-a lungul timpului, chestionarul COPE a suferit anumite ajustări, fiind tradus, interpretat și validat pentru populația din România de către Crașovan & Sava (2013). Versiunea adaptată cuprinde 60 de întrebări care explorează 15 strategii de adaptare diferite. Fiecare dintre cele cincisprezece modalități de adaptare sunt testate prin intermediul a 4 întrebări distincte.

Participanții completează acest instrument folosind o scală de tip Likert, cu valori care variază între 1 și 4, unde 1 este reprezentat de fraza „De obicei nu fac asta deloc" iar 4 este reprezentat de fraza „De obicei fac asta în mare măsură."

Cele 15 strategii de coping sunt: „copingul centrat pe problemă (1 – copingul activ, 2 – planificarea și 3 – eliminarea activităților concurente), copingul centrat pe emoție (4 – reinterpretarea pozitivă, 5 – reținerea de la acțiune, 6 – acceptarea și 7 – orientarea spre religie), copingul centrat pe căutarea suportului social (8 – suportul social instrumental, 9 – suportul social emoțional și 10 – exprimarea emoțiilor), copingul evitant (11 – negarea, 12 – pasivitatea mentală și 13 – pasivitatea comportamentală), 14 – consumul de substanțe și 15 – Umorul" (Crașovan & Sava, 2013, pg. 64).

În cadrul studiului de validare pe populația românească, instrumentul COPE a demonstrat o bună consistență internă, exprimată prin coeficientul Alpha Cronbach care variază între

.48 și .92, iar pentru cele 15 subscale, valoarea medie a acestora a fost de .70. (Crașovan & Sava, 2013). Acest chestionar s-a dovedit a fi practic și util, fiind utilizat în mai multe contexte de evaluare și cercetare (Demeter & Rusu, 2019b).

b. Chestionarul COPE varianta scurta (Brief COPE; Carver, 1997)

Elaborat după chestionarul original COPE (Carver et al., 1989), Brief COPE (Carver, 1997) a fost conceptut pentru a evalua, într-un timp mai scurt, nivelul cu care un individ utilizează diferite strategii de adaptare. Este o variantă abreviată a instrumentului original, cuprinzând 28 de itemi și 14 scale (fiecare scală este evaluată de doi itemi), dupa cum urmează: „1. Auto-distragere a atenției; 2. Coping activ; 3. Negare; 4. Utilizarea substanțelor; 5. Utilizarea suportului emoțional; 6. Utilizarea suportului instrumental; 7. Pasivitate comportamentală; 8. Descărcare emoțională; 9. Reinterpretarea Pozitivă; 10. Planificare; 11. Umor; 12. Acceptare; 13. Religie; și 14. Auto-învinovățire" (Carver, 1997, pg. 96).

În urma procesului de prescurtare, Brief COPE (Carver, 1997) a prezentat o consistență internă bună, cu un scor Alpha Cronbach care variază de la .50 pînă la .90. Instrumentul a fost validat și utilizat în mai multe contexte, cum ar fi Spania (Perczek et al., 2000), Franța (Muller & Spitz, 2003), Germania (Knoll et al., 2005), Grecia (Kapsou et al., 2010) și Korea (Kim & Seidlitz, 2002), indicând faptul că Brief COPE (Carver, 1997) poate fi folosit cu succes în vederea evaluării nivelului de utilizare a anumitor strategii de adaptare la diferiți indivizi.

c. Lista revizuită de verificare a modalităților de coping (Way of Coping Checklist Revised; WCCL-R; Vitaliano et al., 1985)

Lista de verificare a modalităților de coping (Way of Coping Checklist; WCCL) este un instrument care are ca scop evaluarea și cuantificarea modalităților de adaptare utilizate de către indivizi. Acest instrument este realizat după modelul stresului și a coping-uliui elaborat de Lazarus & Folkman (1984), iar ulterior a fost revizuit (WCCL-R) de Vitaliano et al. (1985). Versiunea originală a WCCL-R (Vitaliano et al., 1985) cu răspuns de tip „da" sau „nu" a fost modificată într-o scală cu patru trepte (1 – nu a fost utilizat, 2 – utilizat destul de puțin, 3 – utilizat destul de mult, 4 – utilizat foarte mult) de către Folkman et al. (1986). Instrumentul este constituit din 42 de itemi și 5 scale, după cum urmează: 1. Coping centrat pe problemă; 2. Gândire dezirativă; 3. Autoînvinovățire; 4. Evitare; și 5. Căutarea suportului social (Vitaliano et al., 1985).

În urma procesului de revizuire, acest chestionar a avut o consistență internă foarte bună cu un coeficient Alpha Cronbach care variază de la .73 până la .88 (Vitaliano et al., 1985). Alte studii din literatura de specialitate au relevat faptul că acest intrument prezintă o utilitate practică adecvată, indicând faptul că poate fi utilizat pentru a evalua modalitățile de adaptare a indivizilor în diferite contexte (Sawang et al., 2010, Dysvik et al., 2005; Scannell et al., 2000).

5.2. Suportul social

Studiile referitoare la stres și modalitățile de adaptare arată că printre cele mai eficiente strategii folosite de oameni pen-

tru a face față situațiilor tensionate sunt cele care implică sprijinul social sau suportul oferit din partea persoanelor apropiate (Taylor et. al., 2004). În ceea ce privește situația comportamentelor antisociale, sprijinul sau suportul social poate juca un rol crucial în înlăturarea sau reducerea intensității acestui tip de comportament (Kort-Butler, 2010; Wright, Cullen, & Miller, 2001; Cullen, 1994; McConnell, Breitkreuz & Savage, 2011). Prin urmare, sprijinul social poate reprezenta un element esențial ce ar putea oferi o înțelegere mai bună a fenomenului de delincvență juvenilă și comportament antisocial.

Suportul social se referă la percepția subiectivă sau experiența unei persoane că este iubită și îngrijită, respectată sau apreciată, că face parte dintr-o rețea socială în care există sprijin și obligații reciproce (Wills, 1991). Potrivit lui Cullen (1994), sprijinul social are o importanță deosebită în criminologie, deoarece acesta poate acționa ca un factor protector care poate preveni sau reabilita comportamentul delincvent. În acest context, se susține că suportul social poate fi privit ca fiind și un efect tampon asupra factorilor stresanți, adică în momentul în care un individ trece prin evenimente de viață stresante, suportul social are rolul de a diminua potențialele consecințe negative apărute în urma factorilor stresanți (Thoits, 1995).

Pe baza studierii literaturii de specialitate, se constată că există mai multe dimensiuni al suportului social, care pot fi privite ca nivelele de suport instrumental, emoțional sau informațional, percepute sau oferite în timp real (Cullen, 1994).

- *Suportul emoțional* este reprezentat de sentimente de empatie, îngrijorare, afecțiune, încredere, acceptare, intimitate și îngrijire oferite unui individ. Asigurarea unui suport

emoțional corespunzător poate duce la un sentiment de valorizare al individului (Slevin et al., 1996).

- *Suportul instrumental* este reprezentat de acțiunile directe și concrete (cum ar fi suportul financiar sau material) oferite unui individ (Langford et al., 1997).
- *Suportul informațional* este reprezentat de oferirea unei îndrumări, sugestii sau informații utile unei persoane (Wills, 1991). Aceste tipuri de informații au capacitatea de a-i ajuta pe indivizi să-și rezolve problemele (Langford et al., 1997).

Literatura de specialitate punctează existența unei diferențe între suportul social perceput și suportul social oferit în timp real. Suportul social perceput se referă la judecata subiectivă a individului căruia i se oferă sau i s-a oferit ajutor efectiv în perioadele de nevoie, iar suportul social oferit în timp real se referă la acele acțiuni de susținere specifice (consiliere sau încurajare) oferite în perioadele de nevoie (Taylor, 2011). Literatura de specialitate sugerează că suportul social emoțional poate juca un rol mai important în protejarea indivizilor de efectele negative ale stresului decât alte mijloace de suport social (Kessler & McLeod, 1984).

Suportul social poate fi oferit formal prin sistemul de justiție penală, programe guvernamentale de asistență, biserici și instituții școlare, sau informal prin familie, prieteni, cunoștiințe și colegi (Bazemore, 2001; McLewin & Muller, 2006; Pratt & Godsey, 2003). Cullen (1994) sugerează că suportul oferit din partea familiei poarte servi ca factor moderator în ceea ce privește riscul unui angajament față de un comportament anti-social din partea tânărului.

Adolescența este percepută ca o etapă a vieții cu numeroși factori de stres noi, cum ar fi modificările fizice, tranzițiile academice, evoluția conexiunilor cu prietenii sau părinții, angajamentul față de legăturile romantice, luarea unor decizii dificile etc. (Perkins, 2001). Se consideră că mulți tineri sunt capabili să facă față cu succes provocărilor adolescenței, în principal datorită educației și progreselor în dezvoltarea abilităților de adaptare (Steinberg & Morris, 2001; Tolan et al., 2002). Aceste abilități ar putea să includă posibilitatea de a transforma percepțiile cuiva despre un anumit context, competența de a da naștere la numeroase soluții la o anumită dificultate și capacitatea de a identifica când și de la cine să caute suport social (Skinner & Zimmer-Gembeck, 2007).

Conform lui Smith și Carlson (1997), există o legătură strânsă între diversele surse de stres și nivelul de bunăstare al adolescenților, însă există și adolescenți care reușesc să facă față și să depășească aceste provocări. Această capacitate de rezistență este puternic influențată de factori protectori precum modul de gestionare parentală și sprijinul social, componente care au un rol moderator asupra factorilor de stres, reducând astfel efectele negative care se pot materializa în urma evenimentelor cu natură stresantă (Smith & Carlson, 1997).

Într-un studiu (Wright, Cullen, & Miller, 2001) s-a constatat că suportul social sau capitalul de familie s-a asociat pozitiv cu un nivel crescut de credințe morale și rezultate academice bune, pe de altă parte aceste dimensiuni s-au asociat negativ cu delincvența. S-a mai constatat faptul că suportul social are efecte pozitive și asupra simptomelor de internalizare. De exemplu, într-un alt studiu (Cornwell, 2003), s-a demonstrat că

adolescenții care au prezentat un nivel scăzut de suport din partea familiei și a prietenilor au avut parte de un nivel mai ridicat de depresie, în comparație cu adolescenții care au avut parte de un nivel crescut de suport din partea familiei și a prietenilor. De asemenea, într-un alt studiu realizat de Kort-Butler (2010), indivizii care au avut un nivel de suport social mai scăzut și au fost victimizați sau au fost martori victimizării au avut șanse mai mari de a adopta un comportament delincvent. Într-un alt studiu (Demeter & Rad, 2020), s-a identificat fapul că dacă indivizii experimentează un nivel crescut de singurătate, atunci acest lucru poate să afecteze într-un mod negativ satisfacția cu viața si înttr-un mod pozitiv asocierea cu comportamente de tip anti-social.

Ființa umană este o entitate de natură socială, așadar procesul de socializare este esențial pentru dezoltarea individului (Bandura, 1977; Damon, 1983; Cowan et al., 2016). Asigurarea nevoilor de socializare pentru oameni poate să reprezinte o componentă foarte importantă în gestionarea comportamentelor anti-sociale, mai ales dacă indivizii au comis deja infracțiuni. Acest lucru s-a reflectat foarte bine într-un studiu anterior, unde un nivel crescut de suport social s-a asociat cu un grad corespunzător de educație și un nivel scăzut de comportament anti-social și de antecedente penale (Demeter & Rusu, 2019a).

Unii autori au afirmat că abilitățile emoționale pot contribui la dobândirea abilităților sociale, și astfel la îmbunătățirea calității relațiilor cu celilalți indivizi și a disponibilității sprijinului social, putându-se ajunge la un sentiment mai bogat de bunăstare subiectivă (Salovey et al., 2000). Alte surse susțin că un scor înalt al trăsăturilor inteligenței emoționale face posibilă

accesarea unui suport social mai bogat (Gallagher & Vella-Brodrick, 2008; Montes-Berges & Augusto, 2007).

Studiile au sugerat că, în unele circumstanțe, percepția existenței suportului social care rămâne neutilizată este mai benefică la nivel de funcționare a individului decât sprijinul social acordat. Astfel, Wethington & Kessler (1986) au identificat faptul că suportul social perceput a fost un predictor mai puternic de ajustare la evenimente stresante de viață decât sprijinul social primit. Percepția disponibilității suportului poate oferi individului un sentiment de siguranță și de liniște, care la rândul său poate diminua stresul. Când un individ este conștient că ajutorul este acolo, acest lucru poate să-i ofere o senzație de liniște și încredere în propria capacitate de a face față situațiilor dificile (Haber et al., 2007).

Sprijinul social oferit în mod activ poate fi perceput în aumite situații ca fiind un semn incapacitate personală de a gestiona situația stresantă într-un mod autonom. Acest lucru poate duce la scăderea stimei de sine și poate crește sentimentul de vulnerabilitate. Astfel, acei indivizi care primesc sprijin, dar care nu l-au solicitat sau nu l-au considerat necesar, pot simți că sunt percepuți ca fiind slabi sau incompetent (Haber et al., 2007). De asemenea, natura sprijinului social primit este totodată esențială. În anumite cazuri, sprijinul acordat nu este adecvat sau nu se aliniază la ceea ce individul consideră a fi cel mai benefic pentru el. De exemplu, sfaturile nesolicitate sau eforturile de a rezolva problema în locul individului pot fi contraproductive. Un sprijin social excesiv de intruziune poate exacerba stresul perceput (Shumaker & Hill, 1991).

Literatura de specialitate sugerează faptul că marginalizarea sau respingerea în timpul copilăriei joacă un rol important în ceea ce privește predicția comportamentului delincvent (Bartol & Bartol, 2009; Bartol & Bartol, 2011). Deși unii copii sunt marginalizați din diverse motive, adesea această marginalizare se datorează comportamentului anti-social manifestat de către acești copiii. Așadar, marginalizarea poate afecta abilitatea minorului de a fi socializat corespunzător, abilitate care poate să reducă tendințele lui agresive. Prin urmare, marginalizarea poate să conducă la afilierea adolescenților la grupuri anti-sociale (Bartol & Bartol, 2009), fapt care poate întări șansa perpetuării actelor anti-sociale.

Referitor la situația diferențelor de gen în ceea ce privește suportul social la adolescenți, în literatura de specialitate se spune că persoanele care aparțin genului feminin dispun de atitudini mai pozitive față de abordarea suportului social în comparație cu personale de gen masculin (Koydemir-Özden, 2010). Acest lucru se poate datora faptului că persoanele de gen feminin sunt mai implicate emoțional în relațiile lor sociale în comparație cu persoanele de gen masculin (Thoits, 1995). O posibilă explicație ar putea fi faptul că personele de gen feminin dispun de un nivel de inteligență emoțională mai crescut în comparație cu persoanele de gen masculin, abilitate care permite un grad de implicare emoțională mai ridicat în relațiile și interacțiunile sociale (Brackett et al., 2004; Ciarrochi et al., 2001).

5.2.1. Modalități de evaluare

Suportul social reprezintă o componentă esențială a sănătății și bunăstării individuale, având un impact semnificativ

asupra adaptării la stres, rezilienței și calității vieții. Acesta se poate manifesta în forme diverse, de la sprijin emoțional și validare afectivă, la ajutor concret și resurse tangibile. Evaluarea corectă a suportului social este crucială pentru a înțelege interacțiunile și legăturile interpersonale, precum și pentru a identifica potențiale deficite sau nevoi nesatisfăcute. Astfel, modalitățile de evaluare variază de la instrumente standardizate și chestionare, la interviuri calitative și observații directe. Așadar, pe baza analizei literaturii de specialitate, s-a constatat ca există o serie de intrumente standardizate care pot fi utilizate pentru a evalua suportul social, cum ar fi:

a. Scala Multidimensională a Percepției Suportului Social (MSPSS; Zimet et al., 1988)

Scala Multidimensională a Percepției Suportului Social (MSPSS; Zimet et al., 1988) este un chestionar care poate să fie autoadministrat, iar acesta a fost conceput pentru a evalua percepția individului asupra calității suportului social din trei surse: familie, prieteni și o persoană semnificativă. Instrumentul este conceput din 12 afirmații evaluate pe o scară Likert de 7 puncte, variind de la „dezacord puternic" la „acord puternic". MSPSS (Zimet et al., 1988) are trei subscale, fiecare cu 4 afirmații care evaluează suportul perceput din partea familiei (de exemplu, *Familia mea chiar încearcă să mă ajute*), prietenilor (de exemplu, *Pot conta pe prietenii mei când lucrurile merg prost*) și a unei persoane semnificative (de exemplu, *Există o persoană specială în viața mea care îi pasă de sentimentele mele*). Mediile pentru subscale sunt calculate prin sumarea afirmațiilor și împărțirea la 4 sau 12 pentru a obține scorul la scala totală. Scoruri mai mari indică o percepție mai puternică a suportului social.

MSPSS a demonstrat o consitență internă foarte bună în studiul de validare cu un coeficient Alpha de .91 (pentru subscala *persoană semnificativă*), .87 (pentru subscala *familie*), .85 (pentru subscala *prieteni*) și .88, pentru întraga scală MSPSS (Zimet et al., 1988). Chestionarl s-a dovedit a avea o utilitate practică în evaluarea suportului social perceput, iar acesta a fost utilizat în diverse culturi și populații cu succes (Canty-Mitchell & Zimet, 2000; Bruwer et al., 2008; Tonsing et al., 2012).

b. Lista de Evaluare a Suportului Interpersonal (ISEL; Cohen & Hoberman, 1983)

Lista de Evaluare a Suportului Interpersonal (ISEL; Cohen & Hoberman, 1983) este un instrument conceput din 48 de itemi și măsoară disponibilitatea percepută a suportului social, având patru subscale independente care evaluează patru funcții distincte de suport. În cele mai multe surse, varianta concepută din 40 de iemi este utilizată mai des (Cohen et al., 1985; Delistamati et al., 2006; Bauman et al., 2012; Ghesquiere et al., 2017). Pentru a parcurge cu succes instrumentul ISEL, toate răspunsurile sunt oferite pe o scară de 4 puncte, variind de la „Cu siguranță adevărat” la „Cu siguranță fals”. Itemii sunt echilibrați astfel încât jumătate sunt afirmații pozitive iar cealaltă jumătate sunt afirmații negative despre relațiile sociale. Itemii sunt grupați în patru subscale a câte 10 întrebări pentru fiecare sub-scală: Suport de Apreciere (care este retrezentată de disponibilitatea percepută că cineva este acolo să ofere sfaturi, îndrumare cognitivă și informație), Suport pentru Stima de Sine (este reprezentat de suport direcționat spre oferirea de sentimente pozitive care au legătuă cu propria persoană), Suport de Apartenență

(care reprezintă disponibilitatea percepută a altor persoane pentru companie) și Suport Tangibil, care se referă la suport material sau instrumental (Cohen & Hoberman, 1983; Cohen et al., 1985).

În studiul de validare, instrumentul s-a dovedit a fi fiabil și valid, având valorile Alpha Cronbach pentru cele patru subscale de .77 (Suport de Apreciere), .60 (Suport pentru Stima de Sine), .75 (Suport de Apartenență) și .71 (Suport Tangibil); Coeficientul Alfa Cronbach pentru scala totală a fost .77 (Cohen & Hoberman, 1983).

5.3. Inteligența emoțională

Perioada adolescenței este caracterizată de o serie de opoziții și de oscilații semnificative cu privire la dispoziția emoțională și gestionarea acestor emoții (Mwale, 2012). Această etapă este marcată de explorare, dezvoltare, învățare și trăirea intensă a emoțiilor (Matsumoto, 2009). Prin urmare, conform teoriilor și cercetărilor din literatură, felul în care o persoană cunoaște și gestionează emoțiile poate fi înțeles prin termenul de inteligență emoțională (Salovey & Mayer, 1990).

Inteligența emoțională este reprezentată de capacitatea indivizilor de a recunoaște emoțiile personale și emoțiile altor indivizi, de a face diferența între emoții și întelegerea sensului acestora, de a utiliza informația emoțională cu scopul de a ghida gândirea și comportamentul într-un mod corespunzător, și de a gestiona și îmbunătății emoțiile cu scopul atingerii anumitor obiective sau adaptării la mediu (Coleman, 2008). Începând cu anii 90, inteligența emoțională s-a transformat într-o mică industrie de publicații, testări, consultanță și educație (Matthews, et al., 2002; Matthews, et al., 2004).

Salovey & Mayer (1990) au definit inteligența emoțională ca fiind abilitatea de a evalua, exprima, reglementa și utiliza emoțiile (valorificarea emoțiilor în rezolvarea de probleme). Mayer & Salovey (1997) consideră inteligența emoțională ca fiind abilitatea de a dispune de o serie de aptitudini care sunt necesare pentru procesarea informației emoțional relevante, adică aptitudinea de a evidenția, de a utiliza, de a înțelege și de a gestiona emoțiile. Autorii se centrează asupra aspectului de abilități emoționale care pot fi dezvoltate prin învățare și experiență. De asemenea, inteligența emoțională reflectă ablități în vederea îmbinării emoțiilor, empatiei și a inteligenței pentru înțelegerea dinamicii interpersonale și îmbunătățirea gândirii (Mayer, 2008). Alte investigații au descris inteligența emoțională ca un amestec cuprinzător de trăsături, multe dintre acestea fiind dispoziționale, cum ar fi fericirea, stima de sine, management-ul de sine și optimismul (Boyatzis & Sala, 2004; Bar-On, 2004; Tett et al., 2005).

În acest sens, inteligența emoțională poate fi privită din două perspective: ca trăsătură și ca abilitate. Inteligența emoțională ca și tăsătură se referă la auto-percepția unui individ asupra abilităților sale emoționale, adică cuprinde dispozițiile comportamentale și abilitățile auto-percepute, aparținând cadrului de personalitate, spre deosebire inteligența emoțională ca și abilitate care se referă la abilitățile reale ale individului în vederea gestionării și înțelegerii emoțiilor (Petrides, Pita & Kokkinaki, 2007).

Alți autori susțin legat de conceptul de inteligență emoțională că aceasta este mai degrabă un mod de a utiliza inteligența într-un anumit domeniu din viață, cum ar fi în domeniul emoțiilor, iar

conceptul de inteligență emoțională ar trebui să fie privit ca și o abilitate nu ca o altă formă de inteligență (Locke, 2005). În acest context, definițiile din literatura de specialitate (Coleman, 2008; Salovey & Mayer, 1990; Mayer & Salovey, 1997; Mayer, 2008) fac referire la inteligența emoțională ca fiind o abilitate cu care un individ înțelege și utilizează emoțiile.

Inteligența este definită ca un set de abilități care servesc la adaptarea mai eficientă la mediul înconjurător prin experiență și cunoștințe (Matsumoto, 2009). Ținând cont de definițiile din literatura de specialitate care au descris inteligența emoțională, se poate spune că inteligență emoțională este o abilitate care răspunde de adaptarea unui individ în diferite contexte prin intermediul emoțiilor.

Potrivit literaturii de specialitate, emoțiile sunt reprezentate de un răspuns scurt și în general intens la factori de mediu, a trăirilor afective interne sau externe, care poate duce la schimbări fiziologice, psihologice și comportamentale (Salovey & Mayer, 1990; Schacter, Gilbert & Wegner, 2011).

Pe baza analizei literaturii de specialitate, se constată că abilitățile legate de procesul de adaptare a unui individ în diverse contexte sunt strâns legate de gestionarea emoțiilor și aceastea includ:

- Percepția emoțională – este definită ca abilitatea de a distinge emoțiile proprii și ale altor persoane, bazată pe repere situaționale și expresive care au un anumit grad de consens cultural în ceea ce privește semnificația lor emoțională (Saarni, 1999). Pe lângă abilitatea de a distinge emoțiile proprii și a altor persone, percepția emoțională mai are rolul de a identifica și distinge emoțiile din povești,

muzică și alte manifestări artistice si culturale (Matsumoto, 2009);

- Înțelegerea emoțiilor – implică cunoașterea dinamicii emoționale și modul în care emoțiile se îmbină, evoluează și se schimbă (Matsumoto, 2009);
- Utilizarea emoțiilor – se referă la capacitatea individului de a cultiva sentimentele în vederea asigurării suportului pentru anumite abilități cognitive cum ar fi rezolvarea problemelor, luarea deciziilor, creativitate și comunicare interpersonală (Matsumoto, 2009);
- Abilitatea de a gestiona emoțiile altor persoane – include abilitatea de a organiza evenimente de care alte persoane se pot bucura, de a ascunde emoțiile negative pentru a evita influențarea sentimentelor altor persoane și de a-i face pe alții să se simtă mai bine atunci când sunt într-o stare emoțională nefavorabilă (Saarni, 1999);
- Abilitatea de a gestiona emoțiile proprii – implică capacitatea de a face față într-un mod adaptativ unor emoții negative prin utilizarea unor strategii de auto-reglementare care diminuează intensitatea sau durata unor astfel de stări emoționale (Saarni, 1999).

Cercetările au sugerat că abilitățile emoționale sunt importante pentru adaptarea socială și emoțională (Salovey, Mayer, & Caruso, 2002), ceea ce poate reprezenta un factor care merită investigat în ceea ce privește delincvența juvenilă și comportamentul antisocial.

Bacon, Burak & Rann (2014) definesc inteligența emoțională prin capacitatea de a exprima empatie și de a regla emoțiile într-un mod avansat. Astfel, se sugerează că inteligența emoțională

poate juca un rol intermediar în relația dintre implicarea în comportamentul delincvent și căutarea senzațiilor puternice, mai ales în rândul bărbaților. Anumite constatări sugerează faptul că un nivel scăzut al inteligenței emoționale se asociază cu implicarea în comportamente auto-distructive, cum ar fi comportamentul deviant și fumatul de țigări (Trinidad & Johnson, 2001; Brackett & Mayer, 2003), iar un nivel crescut al inteligenței emoționale se asociază cu rezultate pozitive, cum ar fi comportamentul pro-social, afectivitate parentală, și relații pozitive cu familia și cu colegii din clasă sau de la locul de muncă (Mayer et al., 1999; Salovey et al., 2003).

O componentă particulară prezentă în comportamentul antisocial este lipsa sau un nivel scăzute de empatie (Bartol & Bartol, 2009). În literatura de specialitate, empatia este descrisă ca fiind un construct multidimensional și a fost definită ca și o caracteristică afectivă, care reprezintă capacitatea de a experimenta și de a împărtăși emoțiile altor indivizi și o trăsătură cognitivă, care reprezintă capacitatea de a înțelege emoțiile altor persoane (Ang & Goh, 2010).

Într-o cercetare din literatură (Mikolajczak et al., 2009), s-a discutat în ce măsură trăsăturile inteligenței emoționale influențeaza dezvoltarea proceselor și strategiilor de adaptare. Indivizii cu un scor înalt al trăsăturilor inteligenței emoționale își reglează emoțiile într-o manieră flexibilă (aceștia pot recunoaște atunci când emoțiile sunt informative și atunci când este necesar să fie reglementate), astfel încât să fie în concordanță cu obiectivele lor, maximizând supraviețurirea și bunăstarea pe termen lung. Nu în ultimul rând, s-a constatat că caracteristicile inteligenței emoționale sunt asociate pozitiv cu

utilizarea strategiilor eficiente de adaptare (rezolvarea de probleme, căutarea suportului social și reevaluarea), iar o legătură negativă aparține strategiilor de coping disfuncționale (inhibarea expresiei emoționale și abuzul de substanțe; Mikolajczak et al., 2009).

În literatura de specialitate s-a identificat faptul că îmbunătățirea abilităților emoționale la copiii poate avea efecte pozitive asupra adaptării la mediul școlar și adoptării unui comportament pro social (Mavroveli & Sanchez-Ruiz, 2011). În acest context, inteligența emoțională poate joaca un rol important în ceea ce privește educația, iar din datele din literatură, delincvența juvenilă este de obicei asociată cu probleme la nivelul educației, cum ar fi: lipsa interesului pentru școală, performanțe academice scăzute și absenteismul școlar (Maguin & Loeber, 1996; Walklate, 2007; Steinberg, 2008).

Rolul conceptului de inteligență emoțională în analiza delincvenței juvenile este crucial, deoarece studiile din literatura de specialitate (García-Sancho et al., 2014; Santesso et al., 2006; Mavroveli & Sanchez-Ruiz, 2011; Siu, 2009) indică o legătură semnificativă între trăsăturile reduse ale inteligenței emoționale și comportamentele de externalizare, precum agresivitatea, delincvența și rezultate academice slabe. În contrast, un grad ridicat al inteligenței emoționale este adesea corelat cu manifestări comportamentale non-violente și non-delincvente. În plus, se constată că trăsăturile inteligenței emoționale sunt în mod pozitiv corelate cu mecanismele de adaptare constructive (Mikolajczak et al., 2009), care la rândul lor sunt legate de manifestări comportamentale care inhibă delincvența (Shulman & Cauffman, 2011; Ko, Yu & Kim, 2003; Kort-Butler, 2009). De

asemenea un nivel crescut al inteligenței emoționale a fost corelat cu un nivel sccăzut de depresie la adolescenți (Mikolajczak et al., 2009).

În ceea ce privește situația diferențelor de gen, un studiu efectuat de Brackett et al. (2004) indică faptul că persoanele de sex feminin au un nivel de inteligență emoțională mai crescut în comparație cu persoanele de sex masculin. Nivelul scăzut al inteligenței emoționale la persoanele de sex masculin (se face referire la inabilitatea de a percepe și de a utiliza emoțiile pentru a facilita gândirea) a fost asociată cu elemente negative, cum ar fi: consumul de alcool și substanțe ilegale, comportament deviant și relații deficitare cu persoanele apropieat (Brackett et al., 2004). Într-un alt studiu care a investigat intelignța emoțională, s-a constatat că persoanele de sex feminin au un nivel de inteligență emoțională mai mare în comparație cu persoanele de sex masculin, iar această descoperire a fost asociată pozitiv cu abilitatea de a identifica expresiile emoționale, un comportament direcționat spre managementul stării de spirit, deschidere față de suportul social și gradul de satisfacție a suportului social (Ciarrochi et al., 2001).

5.3.1. Modalități de evaluare

Apreciată pentru relevanța sa în relațiile interpersonale, performanța profesională și dezvoltarea personală, inteligența emoțională a devenit subiectul a numeroase cercetări și studii. Cu toate acestea, evaluarea precisă și obiectivă a inteligenței emoționale nu este simplă, având în vedere natura sa subiectivă. În acest context, literatura de specialitate sugerează utilizarea acestor metode de evaluare cu precauție (Conte, 2005).

a. The Mayer–Salovey–Caruso Emotional Intelligence Test (Mayer et al., 2002)

Testul Mayer-Salovey-Caruso de Inteligență Emoțională (MSCEIT; Mayer et al., 2002) este un test bazat pe abilități emoționale, conceput pentru a măsura cele patru ramuri ale modelului de Inteligență Emoțională propus de Mayer & Salovey (1997). MSCEIT a fost dezvoltat pe baza tradiției testării inteligenței, influențat de înțelegerea științifică în creștere a emoțiilor și funcției lor, precum și de primul instrument publicat special pentru a evalua inteligența emoțională, anume Scala Multifactorială de Inteligență Emoțională (MEIS; Mayer et al., 2000). Instumentul este centrat pe capacitatea individului de a efectua sarcini și de a rezolva dileme emoționale. Întrebările sale sunt bazate pe situații din viața cotidiană, fără a căuta doar percepția subiectivă a participanților asupra competențelor emoționale. Testul analizează aptitudinea persoanei de a recunoaște emoțiile altora, de a folosi emoțiile pentru a sprijini cogniția, de a cunoaște implicațiile emoționale și de a administra emoțiile.

MSCEIT este constituit din 141 de itemi și durează în jur de 30 și 45 de minute pentru a fi completat. Acesta oferă 15 scoruri principale: scorul total de Inteligență Emoțională, două scoruri pentru ariile principale (inteligența emoțională experiențială și inteligența emoțională strategică), patru scoruri pentru ramuri (percepția emoțională, utilizarea emoțiilor, înțelegerea emoțiilor și abilitatea de a gestiona emoțiile proprii) și opt scoruri pentru sarcini (chipuri umane, fotografii, senzații, facilitare, amestecuri, schimbări, management emoțional și relații emoționale; Mayer et al., 2002).

Conform rapoartelor din literatura, instrumentul s-a dovidit a fi valid, având o consistență internă foarte bună cu un coeficient de .90 pentru scorul total, iar pentru scorurile din cele patru ramuri, consistența internă s-a situat între intervalul de 0.76 și 0.91 (Mayer, Salovey, Caruso & Sitarenios, 2003).

În ceea ce privește utilitatea acestui intrument, în literatura s-a identficat faptul că scorurile obținute la MSCEIT s-au asociat negativ cu comportamentele deviante și problematice, cum ar fi comportamentele de tip bullying, manifestări violente, consumul de tutun și problemele legate de substanțe (Mayer et al., 2004).

b. Bar-On Emotional Quotient-Inventory (EQ-i; Bar-On, 1997)

Bar-On Emotional Quotient-Inventory (EQ-i; Bar-On, 1997) este un instrument de evaluare fundamentat și variat din punct de vedere teoretic, conceput pentru a evalua inteligența emoțională. Din punct de vedere structural, chestionarul este constituit din 133 de itemi (pe o scală de răspuns de cinci puncte, de la 1- foarte rar adevărat sau deloc adevărat pentru mine, la 5 – foarte des adevărat pentru mine sau adevărat despre mine) și încorporează viziunea lui Reuven Bar-On (1997) despre inteligența social-emoțională, bazându-se pe cinci scale importante: „scala intrapersonală (repect de sine, conștientizarea emoțiilor personale, asertivitate, independență și autorealizare) scala interpersonală (empatie, responsabilitate socială, relații interpersonale), managementul stresului (toleranță la stres, controlul impulsurilor), adaptabilitate (testarea realității, flexibilitate, rezolvarea de probleme) și dispoziție generală (optimism,

fericire)". Deși la prima vedere EQ-i (Bar-On, 1997) pare a fi un instrument care evaluează nivelul de aptitudini, scopul său principal este de a măsura potențialul unei persoane și nu neapărat performanțele sale concrete. Este mai mult focalizat pe abordarea procesului decât pe obținerea unui anumit rezultat, motiv pentru care evaluarea inteligenței emoțională se bazează pe itemi verbali, asemănători celor din testele de personalitate.

În această ordine de idei, EQ-i (Bar-On, 1997) deschide calea pentru aprofundarea și optimizarea inteligenței emoționale individuale, prin explorarea celor cinci dimensiuni importante:

- Aspectul intrapersonal: se axează pe auto-conștientizare și autoreprezentare, punând accent pe capacitatea individului de a identifica și de a înțelege emoțiile personale, precum și de a manifesta aceste emoții într-un mod constructiv;
- Aspectul interpersonal: se concentrează pe empatie și relaționare, subliniind importanța conștientizării emoțiilor altora, a nevoilor lor și a abilității de a construi și menține relații colaborative și împlinitoare;
- Aspectul managementul stresului: vizează modul în care gestionăm și canalizăm emoțiile, punând accent pe utilizarea acestora într-un mod productiv și benefic;
- Aspectul de adaptabilitate: subliniază flexibilitatea în fața schimbării, fie că aceasta este personală, interpersonală sau legată de mediul înconjurător;
- Aspectul stării generale: explorează motivația internă și plăcerea de a trăi, evaluând cum vede individul lumea în ansamblu și nivelul său de satisfacție și împlinire generală.

Pe baza analizei informațiilor din literatura de specialitate, EQ-i (Bar-On, 1997) s-a dovedit a fi fiabil și valid, având o

consistență internă foarte bună, cu un coeficient global de .97. În surse mai recente, instrumentul și-a păstrat fidelitatea, având un coeficient global de .72 pentru bărbați și .80 pentru femei (Bar-On, 2004). În plus, instrumentul s-a dovedit a fi practic și util, fiind utilizat în diferite contexte și culturi cu succes (De Weerdt & Rossi, 2012; Tommasi et al., 2023).

CAPITOLUL 6.
Atitudinile și cognițiile criminale

În literatură, atitudinile și cognițiile de natură criminală cuprind un șir de concepte, precum stilul criminal de gândire (Walters, 1995), atitudinile anti-sociale (Andrews & Bonta, 2003), cognițiile anti-sociale (Blackburn, 1993) și distorsiunile cognitive de tip „self-serving" (Barriga et al., 2000). Bazându-ne pe perspectivele din psihologia socială, atitudinile s-au dovedit a fi cel mai fiabil indicator în anticiparea comportamentului viitor. Atitudinile reprezintă un proces de evaluare în care individul manifestă o predispoziție de a reacționa pozitiv sau negativ față de un alt individ, un obiect, o instituție sau un eveniment (Ajzen, 1988).

Glueck & Glueck (1930, 1934) au subliniat importanța atitudinilor în ceea ce privește delincvența juvenilă și criminalitatea la adulți. Așadar, Mylonas & Reckless (1963) au identificat o serie de atitudini care se asociază cu comportamentul criminal, cum ar fi: atitudinile de auto-justificare, loialitate, credința în noroc și tendința de a exagera defectele societății. Alți cercetători au asociat comportamentul anti-social cu atitudinile (pozitive sau negative) față de instituțiile legale, autoritatea legală sau alți infractori (Gendreau et al., 1979) și rușinea sau mândria apărute în urma actelor delincvente (Shields & Whitehall, 1994).

Una din teoriile moderne ale agresivității și agresiunii spune că există dovezi puternice, din practică și din cercetare, în ceea

ce privește legătura dintre cogniție și comportamentul agresiv (Sestir & Bartholow, 2007). De asemenea, într-un studiu meta-analitic, s-a evidențiat că nevoile criminogene (valorile, comportamentele și cognițiile anti-sociale) au fost cel mai bun predictor pentru recidivismul la adulți (Gendreau, Little & Goggin, 1996).

În acest context, Andrews & Bonta (2010) au descris cognițiile anti-sociale ca fiind reprezentate de atitudini, valori, credințe, raționamente și o identitate personală care favorizează actele criminale. În plus, Walters (1995) a sugerat că infracționalitatea reprezintă un stil de viață legat de un sistem de convingeri și atitudini criminale, care conțin justificări și raționalizări subtile care încurajează comportamentul infracțional.

Obiceiurile anti-sociale ale adolescenților sunt adesea legate de o varietate de factori de risc, care includ atât aspecte individuale (interne), cât și influențe din mediu (externe). Printre acestea se numără impulsivitatea ridicată, caracteristicile individuale sadice, consumul de substanțe, marginalizarea socială, experimentarea situațiilor stresante, dificultățile școlare și conflictele în familie, cum ar fi lipsa de comunicare eficientă între părinte și copil (Bailey & Scott, 2008). Studiile privind originile, evoluția și persistența comportamentului antisocial scot în evidență influențele distorsiunilor cognitive de tipul „self-serving" în ceea ce privește gândirea socială a tinerilor infractori (Gibbs, 2003).

Termenul regăsit sub forma de „self-serving" descrie un set de reacții de gandire distorsionate care se pot manifesta din tendința de a percepe propria persoană într-un mod favorabil, adesea exagerat (Myers, 2015). Cu alte cuvinte, prejudecățile de tipul „self-serving"-ul sunt reprezentate de o serie de strategii

cognitive care permit unui individ să aibă o impresie foarte bună despre sine, în general cu manifestări egocentrice (Matsumoto, 2009). În lucrările științifice din România, versiunea tradusă a acestui termen poate fi găsită sub numele de „eroarea atribuirii instrumentale" (self-serving bias) (Gavreliuc, 2006). Descrierea acestui termen (eroarea atribuirii instrumentale) păstrează principiile descrierilor oferite mai sus, adică atunci când acțiunile noastre au rezultate pozitive, adesea ne recompensăm simbolic considerând că succesul se datorează calităților noastre interne, pe de altă parte, când consecințele sunt negative, tindem să punem vina pe factori externi (Gavreliuc, 2006).

Comportamentul anti-social este privit ca fiind un comportament de externalizare care îi afectează negativ pe ceilalți, direct sau indirect, prin încălcarea unor norme morale sau sociale importante, incluzând actele de tip delincvent și agresive, cum ar fi: actele de agresiune cu conținut foarte grav (de exemplu, crimă, viol sau atacuri cu conținut foarte violent) și actele de agresiune mai puțin grave (cum ar fi, furtul din magazine, furturi cu spargere și jefuire) (Barriga et al., 2001).

Multe din explicațiile întâlnite în literatura de specialitate au încercat să elucideze începutul, dezvoltarea și persistența conduitelor antisociale și a comportamentului violent. Teoriile cognitiv-sociale oferă explicații ce au la bază distorsiunile cognitive legate de comportamentul antisocial sau deficiența individului în a interpreta evenimentele sociale (Barriga, Morrison, Liau & Gibbs, 2001; Nas et al., 2008).

Pe baza *teoriei cognitiv sociale* (Bandura, 1986), se presupune că indivizii vor acționa în funcție de interpretarea evenimentelor sociale, iar comportamentul anti-social se poate baza

pe procesele de dezinteres moral (Bandura, 1991; Moore, 2015), procesarea prejudecăților greșite, care conduce la interpretarea eronată a informațiilor sociale (Dodge, 2011) și distorsiunile cognitive, care reduc nivelul empatiei și nivelul vinovăției judecății morale (Gibbs, 2003).

În domeniul psihologiei sociale, conceptul de dezinteres moral se referă la procesele cognitive prin care individul își convinge sinele că standardele etice și morale nu se aplică propriei persoane într-un anumit context sau pentru un anumit comportament, mai ales dacă acest comportament este negativ (Bandura, 1999). Acest lucru poate să aibă loc prin separarea reacțiilor morale de conduita anti-socială și dezactivarea mecanismului de auto-condamnare (Bandura, 1999). Prin urmare, dezangajarea morală implică o recalibrare sau o refocalizare cognitivă a comportamentului dăunător ca fiind sustenabil dintr-o perspectivă morală, fără a aduce modificări efective la comportament sau la standardele morale individuale (Bandura, 1999).

Abilitățile cognitiv-sociale sunt cuprinse de mai multe fațete ale funcționării sociale și promovează înțelegerea situațiilor sociale, prin interpretarea directivelor sociale ale altor indivizi și prin planificarea răspunsurile adecvate pentru diferite situații (Palmer & Hollin, 1999). Una dintre aceste fațete poate să cuprindă cognițiile criminale sau distorsiunile cognitive.

Distorsiunile cognitive sunt reprezentate de prejudecăți greșite sau inacuratețe în participarea la viață sau în acordarea de sens experiențelor trăite (Barriga et al., 2001). Distorsiunile cognitive asociate cu comportamentul anti-social sunt extrase din *teoria socială de procesare a informației*, unde aceste distorsiuni

sunt marcate de prejudecăți manifestate eronat prin modul în care sunt procesate și mediate informațiile între stimuli și reacții comportamentale (Crick & Dodge, 1994; Dodge & Coie, 1987).

Teoria socială de procesare a informației studiază modului în care copiii și adolescenții procesează informațiile sociale în diferite situații sociale (Dodge & Crick, 1990). Această teorie sugerează că persoanele tinere cu probleme de comportament percep, interpretează și iau decizii cu privire la informațiile sociale într-un mod în care le crește probabilitatea de a se implica în comportamente agresive (Dodge & Crick, 1990).

Unii autori utilizează conceptul de distorsiuni cognitive de tipul „self-serving" (Barriga et al., 2000) pentru a ilustra și înțelege distorsiunile cognitive asociate comportamentelor de externalizare, cum ar fi agresiunea sau delincvența. Indiferent de perspectiva teoretică, aceste distorsiuni cognitive pot juca un rol semnificativ în furnizarea unor explicații pentru comportamentul antisocial (Barriga et al., 2001). Aceste tipare cognitive pot contribui la comportamente infracționale deoarece izolează individul de sentimentul de vinovăție sau de o percepție negativă a propriei persoane (Barriga et al., 2000).

Distorsiunile cognitive de tip „self-serving" (Barriga et al., 2001) sunt clasificate în felul următor:

1. Centrate pe sine – acestea sunt atitudini caracterizate de o concentrare excesiva asupra propriilor opinii, așteptări, necesități și drepturi, într-un mod în care opiniile și necesitățile altor indivizi sunt rar sau deloc luate în considerare sau apreciate;
2. Blamarea celorlalți – aceasta implică utilizarea unor tipare de gândire specifice în scopuul atribuirii vinei în mod

eronat, rezultată din comportamentul inculpatului și externalizată către surse externe acestuia;
3. Minimizare/etichetare necorespunzătoare – aceste distorsiuni implică privirea comportamentului antisocial ca pe un mijloc acceptabil pentru atingerea anumitor obiective, precum și tratarea altor persoane sau a familiei într-un mod dezumanizant și degradant;
4. Plasarea răului în față – aceste tipare de gândire includ acordarea intențiilor ostile asupra altor indivizi, considerarea inevitabilității celui mai sumbru scenariu sau percepția că propriul comportament este imposibil de îmbunătățit (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995).

Distorsiunile cognitive de tip „self-serving” mai pot fi împărțite în două categorii: *distorsiuni primare*, care sunt legate de disporsiunile cognitive centrate pe sine, și *distorsiuni secundare*, care includ blamarea celorlalți, minimizare/etichetare necorespunzătoare și plasarea răului în față (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). Distorsiunile primare sunt caracterizate de preconcepții egocentrice eronate, care se dezvoltă din atitudini, credințe și gânduri centrate pe sine. În schimb, distorsiunile secundare constau în conceptualizări care se manifestă înainte sau după încălcarea legii, servind la neutralizarea consecințelor, empatiei și sentimentului de vinovăție, astfel ocrotind reprezentarea sinelui în timpul exercitării obiceiurilor antisociale (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995).

Cognițiile și atitudinile care promovează criminalitatea s-au dovedit a avea un mare grad de influență în perpetuarea comportamentului maladaptativ și antisocial (Gonzalez et al.,

2014), iar acest fapt poate să ofere anumite explicații în plus în ceea ce privește modul de gândire a adolescenților delincvenți.

Un alt termen întâlnit în literatura de specialitate se poate găsi sub forma de *cogniții criminale*. Acestea sunt reprezentate de valorile, credințele și raționalizările folosite de tineri în vederea susținerii și justificării comportamentului criminal (Guerra, 1989). Specialiștii afirmă că indivizii care adoptă un stil de viață orientat spre infracțiune, de cele mai multe ori, dețin un set de valori și credințe distinctive (cogniții imorale), prentru a raționaliza și perpetua activitatea criminală (Tangney, Mashek, & Stuewig, 2007).

În urma analizei literaturii de specialitate, se constată că mai există un termen care încearcă să ofere explicații privind comportamentul anti-social și gândirea disfuncțională la tineri și anume *cognițiile criminogene*, un termen care se referă la tiparele de gândire, capabile să atenueze relațiea dintre standardele individuale și comportamentele individuale (Tangney, Stuewig, & Mashek, 2007). Sykes și Matza (1957) descriu o serie de tehnici de neutralizare (minimizarea consecințelor negative sau dezumanizarea victimei), care au ca scop reducerea dizarmoniei dintre standardele morale și comportamentele morale. Majoritatea teorilor care studiază comportamentul criminal, cum ar fi teoria etichetării, subculturilor, dezorganizării sociale, asocierii diferențiale, controlului social, și teoria generală a crimei (Gottfredson & Hirschi, 1990; Gottfredson, 2011; Hirschi, 2004), atribuie un rol important atitudinilor criminale în debutul și menținerea comportamentului anti-social (Andrews & Bonta, 2010; Marcus, 2004; Maruna & Copes, 2005).

În literatura de specialitate s-a arătat că adolescenții delincvenți manifestă un nivel mai ridicat de distorsiuni cognitive în comparație cu adolescenții nedelincvenți (Demeter & Rusu, 2018b; Demeter & Rusu, 2019c), dar se presupune că nivelul distorsiunilor cognitive este mai ridicat pentru adolescenții nedelincvenți care au nivel mai scăzut de educație în comparație cu adolescenții nedelinvenți care au primit o educație corespunzătoare (Nas et al., 2008). Aceste rezultate evidențiază faptul că educația joacă un rol de prim ordin în combaterea distorsiunilor cognitive și a delincvenței juvenile.

În ceea ce privește diferențele de gen privind distorsiunile cognitive la adolescenți, un studiu a investigat dacă există diferențe între genuri privind variabilele cognitiv morale (distorsiunile cognitive de tip „self-serving" și cognițiile morale) corelate cu comportamentul anti-social (Barriga, Morrison, Liau & Gibbs, 2001). În urma analizei datelor, s-a constatat că un nivel ridicat al cognițiilor morale s-a asociat cu un nivel scăzut al distorsiunilor cognitive de tip „self-serving", iar un nivel ridicat al distorsiunilor cognitive de tip „self-serving" s-a asociat cu comportamentul anti-social. Studiul a constatat că există diferențe semnificative între genuri, iar rezultatele au evidențiat faptul că persoanele de sex feminin au manifestat un grad mai crescut al cogniților morale, un grad mai scăzut al distorsiunilor cognitive de tip „self-serving" și un nivel mai scăzut al comportamentului anti-social, în comparație cu persoanele de sex masculin (Barriga, Morrison, Liau & Gibbs, 2001).

Stilurile de gândire de tip "self-serving" sunt corelate cu diverse trăsături antisociale, așa cum sunt descrise în DSM-IV (Manualul de Diagnostic și Statistică a Tulburărilor Mentale,

Asociația Americană de Psihiatrie, 1994), precum opoziționismul provocator (caacterizt de încălcarea normelor, legilor, regulilor și sfidarea autorității), agresiunea fizică, minciuna și furtul (Barriga, Morrison, Liau & Gibbs, 2001; Barriga et al., 2008). În DSM-V (American Psychiatric Association, 2013), caracteristicile anti-sociale la adolescenți includ tulburările disruptive, de control al impulsurilor și de conduită, care sunt caracterizate de comportamente care încalcă drepturile altor persoane (de exemplu: agresiunea fizică sau distrugerea proprietății) și/sau care aduc individului care manifestă acest comportament în conflict semnificativ cu normele societale sau cu figurile de autoritate. Această conexiune subliniază relevanța stilurilor de gândire de tip „self-serving" în ceea ce privește comportamentul antisocial și delincvența la adolescenți, deoarece o gândire cu caracter anti-social poate influența comportamentul adolescentului într-un sens negativ.

6.1. Modalități de evaluare

Evaluarea atitudinilor și cognițiilor criminale este esențială pentru a înțelege fundamentele comportamentului infracțional și pentru a dezvolta strategii eficiente de prevenție și reabilitare. Aceste modalități de evaluare se axează pe identificarea și măsurarea convingerilor, percepțiilor și schemelor mentale care pot stimula sau legitima comportamentele deviante. Prin utilizarea unor instrumente și metode adecvate, profesioniștii din domeniul criminologiei și psihologiei juridice pot obține o imagine clară asupra factorilor cognitivi care contribuie la comportamentul infracțional. În acest context, literatura de specialitate

menționează o serie de instrumente care evaluează gândirea criminală, atitudinile criminale și distorsiunile cognitive, cum ar fi:

a. How I Think (HIT, Barriga et al., 2001)

Instrumentul How I Think (HIT, Barriga et al., 2001) este frecvent aplicat în diferite ramuri ale psihologiei, atât în cercetare cât și în educație. Principalul său rol este de a monitoriza evoluția comportamentală după diverse intervenții educaționale, având ca și grup-țintă adolescenți și tineri. Un exemplu notabil este programul "EQUIP", proiectat pentru a educa în privința judecății morale, a promovării comportamentelor pro-sociale și a gestionării furiei, având ca finalitate reducerea comportamentelor antisociale. Acesta intervine asupra distorsiunilor cognitive ale tinerilor delincvenți, rectificând erorile de gândire (Gibbs, Potter, & Goldstein, 1995). De menționat că varianta inițială a instrumentului HIT este redactată în limba engleză.

Instrumentul HIT a fost subiectul unor traduceri și adaptări în mai multe limbi, incluzând franceza, spaniola, olandeza și (Fernández et al., 2013; Plante et al., 2012; Nas et al., 2008). Acesta a fost, de asemenea, validat în contexte specifice, precum cele din Malaezia și India (Ara & Shah, 2015; Rahim et al., 2013). Referitor la caracteristicile psihometrice privind chestionarului HIT, studiile din literatura sugerează că acesta este un instrument fiabil și valid (Barriga et al., 2001), cu o consistență internă cuprinsă între .92 și .96.

În plus, chestionarul HIT (Barriga et al., 2001) a fost validat lingvistic și pe populația din România cu o consistență internă cuprinsă între .53 și .86, și o valoare de .91 pentru scorul global HIT (Demeter et al., 2018).

Instrumentul HIT (Barriga et al., 2001) este compus din 54 de întrebări, fiecare cu un răspuns posibil pe o scală de la 1 la 6, utilizând formatul Likert. Intervalul de răspuns variază de la total dezacord (1) la total de acord (6). Scopul chestionarului este de a evalua stilurile de gândire de tip „self-serving" (centrate pe sine, blamarea celorlalți, minimizare/etichetare necorespunzătoare și plasarea răului în față).

Chestionarul conține 12 scale, desfășurându-se pe 54 de itemi. Din acești itemi, 39 abordează cele 4 stiluri de gândire de tip „self-serving", 8 măsoară dezirabilitatea socială, în timp ce 7 sunt itemi pozitivi de camuflare (destinați în a deghiza cei 39 de itemi principali; Barriga et al., 2001). Mai mult, cei 39 de întrebări aliniază și la cele patru tipuri de comportamente anti-sociale definite în DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994): (1) comportamentul opoziționist provocator, (2) agresivitatea fizică, (3) tendința de a minți și (4) tendința de furt. Primele două formează o scală clară legată de interacțiuni directe cu victima, în timp ce ultimele două compun o scală subtilă, referindu-se la acțiuni anti-sociale fără interacțiune directă cu victima (Barriga et al., 2001). Studiile de validare pentru Chestionarul "How I Think" au evidențiat o legătură clară între stilurile de gândire de tip „self-serving" și obiceiurile comportamentele specifice de externalizare, precum cele anti-sociale (Barriga et al., 2008; Barriga et al., 2000).

b. Scala Sentimentelor Ciminale Modificată (CSS-M; Simourd, 1997)

CSS-M (Simourd, 1997) conține 41 de itemi care au fost concepuți pentru a evalua atitudinile criminale a tinerilor.

Răspunsurile la acest instrument sunt măsurate pe o scală Likert de trei puncte (0 = de acord; 1 = nesigur sau nu mă pot decide; 2 = dezacord). Cei 41 de itemi sunt împărțiți ân cinci dimensiuni importante, după cum urmează: Atitudini față de Lege (L), Atitudini față de Tribunal (C), și Atitudini față de Poliție (P), Toleranța față de Încălcările Legii (TLV) și Identificarea cu Alți Criminali (ICO); primele trei dimensiuni compun scala LCP (Simourd, 1997). Scala LCP reflectă respectul indivizilor față de instituțiile legale, sugerând că cei care resping normele sociale și instituțiile de aplicare a legii sunt mai predispuși la comportamente ilicite, scala TLV evaluează justificarea față de actele anti-sociale și scala ICO evaluează modul în care indivizii se asociază cu alți infractori (Simourd, 1997). Scorul CSS-M (Simourd, 1997) variază de la 0, indicând absența atitudinilor pro-criminale, până la 82, unde scoruri mai mari indică niveluri crescute de atitudini criminale.

Instrumentul s-a dovedit a fi util și valid în evaluarea atitudinilor criminale, având o consistență internă foarte bună, cu un coeficient de Alpha de .91 (Simourd & Olver, 2002). În plus, instrumentul a fost tradus în numeroase limbi și a fost folosit cu succes în diferite contexte în vederea identificării atitudinilor pozitive față de criminalitate (Skilling & Sorge, 2014; Mazher et al., 2022; Martínez & Andres-Pueyo, 2015).

c. Inventarul Psihologic al Stilurilor de Gândire Criminală (PICTS; Walters, 1995)

Inventarul Psihologic al Stilurilor de Gândire Criminală (PICTS) este un instrument ce măsoară modelele de gândire considerate a fi asociate cu un stil de viață criminal (Walters,

1995). PICTS (Walters, 1995) este constituit din 80 de itemi cu optiuni de răspuns pe o scală Likert de 4 trepte, după cum urmează: total de acord, de acord, nesigur, dezacord. PICTS (Walters, 1995) este constituit din 8 scale care evaluează stilurile de gândire asociate cu criminalitatea și 2 scale de validare, după cum urmează:

- Atenuare (Mo): stiluri de gândire care sunt reprezentate de justificări și raționalizări pentru comiterea actelor anti-sociale sau de externalizare a vinovăției pentru acțiunile criminale;
- Eliminare (Co): stiluri de gândire care sunt reprezentate de eliminarea factorilor comuni de descurajare a criminalității;
- Îndreptățire (En): reprezentată de percepții prvilegiate despre sine, adesea exprimate printr-o identificare greșită a dorințelor ca fiind nevoi;
- Orientare către putere (Po): reprezintă dorința de a exercita putere și control asupra mediului social în care se află;
- Sentimentalitate (Sn): reprezentată de o percepție benevolentă a sinelui, chiar dacă individul a fost a fost implicat în acte criminale;
- Supa-optimism (So): convingerea că consecințele negative ale comportamentului criminal pot fi evitate pe termen nelimitat;
- Indolență cognitivă (Ci): reprezintă incapacitatea de a genera soluții valide la probleme, ducând la un stil de gândire neproductiv și non-critic.
- Discontinuitate (Ds): reprezentată de incongruență și incoerență a gândirii și a comporamentului;

– Confuzie (scală de validare): este reprezentată de confuzie mentală, capacitate redusă de alfabetizare sau o încercare deliberată de a simula una dintre situațiile de mai sus;
– Defensivitate (scală de validare): reprezintă un stil defensiv de abordare a testului, în care se face o încercare de a ascunde mici dificultăți sau deficiențe.

Pe lângă scalele menționate mai sus, se mai poate obține un scor generl pentru PICTS (Walters, 1995), numit stilul general de gândire criminală (GCT). În acest sens, unul dintre cele opt stiluri de gândire (Sentimentalitate) nu s-a încadrat în factorul GCT conform unei analize de confirmatorie bazată pe teoria răspunsului la item pentru PICTS (Walters et al., 2011). Prin urmare cele 7 scale de stil de gândire sunt sumate pentru a forma trei scoruri globale, după cum urmează: o scală de gândire criminală proactivă (P), compusă din Mo, En, Po, So, o scală de gândire criminală reactivă (R), compusă din Co, Ci, Ds și un scor GCT, compus din Mo, Co, En, Po, So, Ci, Ds (Walters et al., 2011).

Validitatea instrumentului PICTS pentru evaluarea stilurilor criminale de gândire este bine documentată (GCT, α = .93, test–retest r = .81–.93; P, α = .80–.83, test–retest r = .78–.96; R, α = .89–.91, test–retest r = .70–.88; Walters, 2002, 2006) și chestionarul s-a dovetit a fi foarte util în diferite contexte (Palmer & Hollin, 2003; Walters et al., 2009; Walters et al., 2015).

CAPITOLUL 7.

Stilurile parentale

Se consideră că o dezvoltare sănătoasă a individului are loc acasă, în cadrul familiei de origine sau adoptive. Domeniile de specialitate semnalează faptul că familia reprezintă un conglomerat de factori care contribuie la fundamentarea existențială a fiecărui individ. În perioada copilăriei, familia joacă un rol esențial în educația de bază, influențând comportamentul copilului prin intermediul condiționării comportamentale și interacțiunilor pozitive sau negative (Moitra & Mukherjee, 2010; Dishion & Patterson, 2006; Bandura 1977).

Indicatorii stilului parental și statutul socio-economic sunt factori importanți în ceea ce privește mediul de acasă în care copilul crește, deoarece acesta are un impact profund asupra dezvoltării copilului (Maccoby, 2000). Din acest punct de vedere, un nivel scăzut al statutului socio-economic poate duce la o creștere a nivelului de stres al părinților, ceea ce poate conduce la adoptarea unui stil parental inadecvat, iar acest lucru poate avea un impact negativ asupra dezvoltării copilului, situație care poate genera probleme de comportament la acesta (McConnell, Breitkreuz & Savage, 2011).

Se presupune că nu există un motiv singular care să pună la dispoziție o clarificare explicită pentru manifestarea fenomenului delincvenței și a violenței printre adolescenți. Totuși, un factor comun întâlnit în diversele motive este, de obicei, un

anumit nivel de dezechilibru în interiorul familiei (Mendel, 2000). Conform literaturii din domeniu, dezechilibrul din familie, cum ar fi lipsa de reguli sau disciplina excesiv de exigentă și nivelul scăzut al supravegherii părintești, împreună cu problemele școlare, precum insuccesul academic și evitarea școlară, pot provoca deschidere față de colegii cu caracter delincvent. Această asociere poate conduce la implicarea în comportamente delincvente, iar adesea minorii comit astfel de acte în grupuri (Patterson et al., 1998; Zimring, 1981).

Analizând literatura din domeniu, se poate remarca că modul în care copiii sunt educați poate fi înțeles prin intermediul practicilor parentale, ilustrate de comportamentele pe care părinții le adoptă în procesul de socializare a copilului, și prin intermediul stilurilor parentale, care se referă la contextul afectiv în care părinții își educă copiii (Darling & Steinberg, 1993).

Socializarea este reprezentată de procesul prin care un copil își dobândește aptitudini, raționalizări, atitudini și comportamente prin intermediul educației, examinării și experienței de viață. Abilitățile pe care un individ le dobândește prin interacțiunea cu lumea externă sunt fundamentale pentru adaptarea adecvată în cadrul familiei și a culturii din care face parte (Ladd & Pettit, 2002). Vygotsky (1929) subliniază faptul că aptitudinile și învățăturile pe care indivizii trebuie să le învețe sunt influențate de cultura în care aceștia trăiesc și se dezvoltă. Această cultură le oferă instrumente precum limbajul, tehnologia și strategiile necesare pentru a se integra cu succes în societate (Miller, 2011). Conduita anti-socială poate să apară în acele familii în care preocuparea asigurării unei socializări corespunzătoare a copiilor este absentă, sau în acele familii care

în mod intenționat oferă copiilor modele de socializare negativă (Berindei, 2006).

Conform Asociației Psihologice Americană (APA, n.d.), în toate culturile din lume, practicile și stilurile parentale sunt orientate către trei scopuri principale: garantarea sănătății și securității copiilor, îndrumarea către o viață de adult productivă și răspândirea valorilor culturale. O relație de înaltă calitate între părinți și copii este esențială pentru dezvoltarea sănătoasă a acestora.

Stilurile parentale au fost definite prin două dimensiuni principale: receptivitatea sau nereceptivitatea parentală și nivelul de control parental sau absența acestuia. (Baumrind, 1991).

Conform interpretărilor lui Baumrind (1996), cerințele sau controlul parental face referire la așteptările și dorințele pe care adulții le au față de copiii lor, pentru a-i integra în familia și societatea lor. Acestea includ așteptări legate de comportamentul matur, supervizare, aplicarea disciplinei și capacitatea de a gestiona comportamentul neadecvat al copilului. Cerințele parentale se pot grupa în nivelul de confruntare directă, tehnicile de monitorizare și metodele disciplinare utilizate de către părinți (Baumrind, 1996):

- Confruntarea – se referă la felul în care părinții sunt incluși în viața copiiilor lor și exercită un control stabil, dar nu unul care constrânge. Un control aspru și abuziv duce la constrângerea copilului, ceea ce poate declanșa ostilitate în relația copil-părinte (Hoffman, 1960).
- Monitorizarea – se referă la nivelul de supraveghere pe care părinții îl exercită asupra copiiilor lor. În literatura de specialitate, se presupune că o monitorizare parentală apropiată

încurajează comportamentul pro-social (Baumrind, 1996) și descurajează comportamentul anti-social (Patterson, 1986).

- Disciplinarea – este reprezentată de condiționarea comportamentului copilului prin consolidare pozitivă sau negativă. Modelele disciplinare inconsecvente (reprezentate de abuz verbal sau fizic) pot produce copiii indisciplinați cu caracter deviant (Snyder & Patterson, 1995).

Conform lui Baumrind (1996), receptivitatea parentală se referă la gradul în care părinții încurajează dezvoltarea individualității și auto-afirmării copiilor lor, oferindu-le sprijin și atenție la nevoile acestora. Receptivitatea parentală se poate grupa în nivelul de căldură parentală, nivelul de reciprocitate și nivelul de comunicare și discurs centrat pe personană (Baumrind, 1996):

- Căldura parentală – este reprezentată de exprimarea de iubire și de afecțiune parentală. În literatura de specialitate se postulează că părinții care utilizează căldura parentală și empatia, pot influența dezvoltarea comportamentului pro-social la copil (Eisenberg, 1992). În schimb, într-o meta-analiză (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986) s-a arătat că respingerea parentală și lipsa căldurii parentale pot fi predictori semnificativi privind comportamentul anti-social la tineri.
- Reciprocitate parentală – în raport cu copiii de vârste mici, există studii care au investigat acest fenomen (Martin, 1981; Parpal & Maccoby, 1985) și semnifica sincronia interacțiunii dintre copil și părinte. În raport cu adolescența, dezvoltarea abilităților de gestionare a conflictelor pe parcursul copilăriei și adolescenței influențează adaptarea socială a

individului iar capacitatea părinților de a se angaja în interacțiuni sociale reciproce cu adolescenții joacă un rol semnificativ în formarea abilităților de interacțiune socială ale acestora cu alți indivizi (Rabin et al., 2019).

- Comunicare și discurs – acestă grupare este dată de comunicarea interpersonală centrată pe poziție (părintele are autoritatea și dictează regulile) și centrată pe persoană (se centrează mai degrabă pe nevoile individului decât pe poziția de autoritate) (Baumrind, 1996).

În literatura din domeniu (Baumrind 1966, 1967, 1971, 1991; Maccoby & Martin, 1983), se constată că există patru tipuri de stiluri parentale, determinate de gradul de control sau expectanțe și gradul de comunicare sau deschidere, după cum urmează:

5. Stilul parental democratic – în această clasă de stiluri parentale, părinții au așteptări rezonabile în privința dezvoltării copilului lor, menținând un nivel de control adecvat atunci când este necesar, dar, în același timp, sunt deschiși și iubitori, comunicând pozitiv cu copiii lor. Având în vedere așteptările asociate cu această categorie, de obicei parinții trec cu vederea când copiii lor comit anumite abateri. (Kathleen, 2011). Părinții care aparțin acestei categorii încurajează copiii spre independență, păstrând, în același timp, anumite limite asupra acțiunilor lor. Părinții din această categorie comunică cu copiii și sunt afectuoși în relațiile cu ei. (Santrock, 2007).
6. Stilul parental autoritar – în această clasă, părinții au așteptări pretențioase de la copil, exercită un control rigid, manifestă puțină afecțiune și comunică foarte puțin cu acesta. Acești părinți subliniază conformitatea și aplică

reguli draconice, adesea folosind metode disciplinare punitive. Ei impun standarde categorice, limitează libertatea copilului, manifestă lipsă de implicare emoțională și nu oferă clarificări pentru expectanțele lor rigide (Kawabata et al., 2011).

7. Stilul parental permisiv – Părinții din această clasă au așteptări minime față de copiii lor, aplică un control redus și sunt foarte deschiși și iubitori. Acești părinți nu sunt preocupați de supravegherea strictă a copiilor lor, au expectanțe minimale și sunt profund implicați afectiv în legătura lor cu aceștia (Santrock, 2007). Acești părinți își lasă copiii, pe cât de mult posibil, să-și reglementeze singuri propriile acțiuni, reacționând într-un mod acceptabil și non-punitiv la impulsurile și dorințele copiilor (Kawabata et al., 2011).
8. Stilul parental neglijent – părinții care reprezintă acest stil parental au așteptări reduse față de copiii lor, aplică un control minim, manifestă puțină afecțiune și comunică în mod limitat cu aceștia. Relația pe care părinții din această categorie o mențin cu copiii lor este una lipsită de afecțiune și distanță, iar adesea reacționează cu antipatie și respingere la prezența copiilor (Simons & Conger, 2007). Pe lângă faptul că nu le oferă copiiilor suport emoțional, părinții din această categorie nu aplică reguli și sunt relativ indiferenți față de copiii lor (Huver et al., 2010).

Factori familiali cum ar fi nivelul de supraveghere parentală, metodele de disciplinare ale copilului, pedepsele aspre, conflictele parentale, separările, părinți sau frați cu antecedente penale, calitatea relației copil-părinte, abuzurile sau neglijările

parentale (Graham & Bowling, 1995) și sarcinile nedorite (Monea & Thomas, 2011) pot conduce la un comportament delincvent. Copiii crescuți de un singur părinte sunt mai predispuși spre un comportament delincvent decât copiii crescuți de ambii părinți, așadar există probabilitatea ca acei copiii cu familii monoparentale să provină dintr-un mediu cu un statut socio-economic scăzut, care la rândul lui este asociat semnificativ cu delincvența juvenilă (Steinberg, 2008).

Literatura de specialitate sugerează că adolescenții cu o supraveghere parentală scăzută sunt mai predispuși comportamentului criminal, iar anumite studii au găsit o legătură semnificativă între absența supravegherii parentale și comportamentul criminal la adolescenți (Farrington, 2002; Graham, & Bowling, 1995). Dacă părinții nu sunt interesați de activitățile copiiilor lor, colegii cu care se împrietenesc și locul în care își petrec timpul, atunci acești copiii sunt mai predispuși la absenteism școlar și ascocierea cu grupuri delincvente; supravegherea parentală scăzută este asociată și cu o relație slabă între copil și părinte, prin urmare copiii care se află în conflict cu părinții lor pot fi mai puțin receptivi în a discuta cu părinții lor activitățile în care se angajează (Graham, & Bowling, 1995).

Adolescenții care își petrec timpului cu familia (familie în care se manifestă o apropiere corespunzătoare) în activități pozitive au șanse mărite la un nivel de monitorizare parentală mai eficient (icluzând supravegherea și administrarea disciplinei), fapt care ar putea conduce la un nivel mai redus de mecanisme de coping dezadaptative, care includ comportamente riscante, cum ar fi: consumul de tutun sau substanțe ilegale, comportamente violente și exprimarea de furie (Romero &

Ruiz, 2007). În literatura de specialitate se subliniează faptul că metodele de adaptare folosite de către tineri pentru a gestiona experiențele stresante pot furniza anumite semne importante despre starea lor psihologică și emoțională (Rector & Roger, 1996).

Un studiu care examinează comportamentele părinților în relație cu dezvoltarea comportamentului delicvent la adolescenții de sex masculindin din India, arată că stilurile parentale utilizate de mame și de tați sunt în strânsă legătură cu dezvoltarea delicvenței (Moitra & Mukherjee, 2010). S-a ajuns la concluzia că stilul parental democratic pare a fi cel mai bun stil de parental, iar stilul neglijent și autoritar corelează pozitiv cu delicvența (Moitra & Mukherjee, 2010).

Într-un alt studiu efectuat de Lamborn et al. (1991), s-a investigat impactul stilurilor parentale (democtratic, autoritar, permisiv și neglijent) asupra performanțelor academice, dezvoltării psiho-sociale, neliniștii internalizate și problemelor de comportament pe aproximativ 4100 de adolescenți cu vârstele cuprinse între 14–18 ani. Rezultatele au arătat că adolescenții care și-au caracterizat părinții ca fiind democratici au obținut cel mai înalt scor la competențele dezvoltării psiho-sociale și cel mai mic scor la problemele de comportament. Efectele au fost opuse la adolescenții care și-au caracterizat părinții ca fiind neglijenți (Lamborn et al., 1991). Adolescenții care și-au caracterizat părinții ca fiind autoritari au obținut scoruri bune la nivelul de obediență și de conformitate, dar un nivel mic de auto-concepții (adică modul în care un individ percepe își propriile comportamente, abilități și caracteristici). În cele din urmă, adolescenții care și-au caracterizat părinții ca fiind permisivi au avut un nivel mai înalt de încredere în sine, dar

s-a evidențiat că acești adolescenți recurg la consumul de substanțe și au nivel de dezinteres școlar crescut (Lamborn et al., 1991).

Luând în considerare situația diferențelor de gen la adolescenți în relație cu comportamentul delincvent, un studiu a arătat că stilul parental neglijent s-a asociat cu un nivel ridicat al delincvenței la adolescenții de sex masculin, iar stilul parental permisiv s-a asociat cu un nivel ridicat al delincvenței la adolescenții de sex feminin (Hoeve et al., 2011).

Studiile mai sugerează că dacă ambii părinți aparțin stilului parental democratic, atunci acest lucru face posibilă asocierea cu rezultatele cele mai pozitive pentru adolescenți, cum ar fi un grad ridicat al atracției față de educație și un grad scăzut al manifestărilor delincvente și al depresiei (Simons & Conger, 2007). Alte surse susțin că nivelul delincvenței este foarte scăzut în acele familii în care cel puțin un părinte aparține stilului parental democratic și foarte ridicat în acele familii în care ambii părinți aparțin stilului parental neglijent (Hoeve et al., 2011). Prin urmare, adoptarea stilului parental democratic conduce, în general, la cele mai bune efecte în ceea ce privește comportamentele de risc la adolescenții (DeVore & Ginsburg, 2005).

Există ample dovezi în multiple studii care atestă legătura dintre stilurile parentale și comportamentul antisocial (Farrington, 2002; Graham, & Bowling, 1995; Moitra & Mukherjee, 2010; Simons & Conger, 2007). Referitor, însă, la relația dintre gândirea crimogenă și stilurile parentale, rezultatele unui studiu au arătat că stilurile parentale pot influența gândirea crimogenă într-un fel sau altul; adică, indivizii care au avut parte de un

nivel ridicat de căldură parentală și apropiere parentală au fost asociați cu un nivel mai scăzut al gîndirii crimogene iar, pe de altă parte, supra-protejarea parentală s-a asociat pozitiv cu gândirea crimogenă (Gonzalez et al., 2014).

Un alt studiu analizează modul în care stilurile și practicile parentale prezic inteligența emoțională a copiilor (Alegre, 2011). În acest studiu s-au luat în considerare patru mari dimensiuni care sunt relevante pentru studierea inteligenței emoționale: receptivitatea parentală, cerințele parentale pozitive, cerințele parentale negative și coaching-ul parental centrat pe emoții. S-a demonstrat că receptivitatea parentală, cerințele parentale pozitive și coaching-ul parental centrat pe emoții se află în legătură cu un scor înalt al inteligenței emoționale, pe când cerințele parentale negative se află în legătură cu un scor mic în ceea ce privește inteligența emoțională (Alegre, 2011).

Există numeroase investigații ale rolului părinților în relație cu delincvența juvenilă și comportamentele de externalizare de tip anti-sociale (Moitra & Mukherjee, 2010; Hoeve et al., 2011; Simons & Conger, 2007; DeVore & Ginsburg, 2005). Majoritatea studiilor au pus aceentul pe efectele care ar putea să apară într-o familie unde ambii părinți sunt prezenți. Există însă și studii care au analizat situația în familiile monoparentale. Rezultatele cercetărilor au arătat că adolescenții care sunt crescuți de un singur părinte, au prezentat comportamente de externalizare, cum ar fi comportamentul anti-social sau delincvent, abuz de substanțe și performanțe școlare scăzute (Demuth & Brown, 2004; Hemovich & Crano, 2009; Lee, Kushner & Cho, 2007). Există însă și situații în care copiii crescuți de un singur părinte

să nu recurgă la comportamente de risc și să aibă o dezvoltare sănătoasă (Greeff & Ritman, 2005).

Un alt factor de risc important, din interiorul unei familii, care poate fi luat în considerare este decesul, divorțul sau pierderea în general. În literatura de specialitate se presupune că un copil sau un tânăr care a trecut prin decesul unui părinte poate fi mai vulnerabil la un set de factori de risc, precum durerea emoțională, psihopatologie și delincvență (Draper & Hancock, 2011). Durerea este considrată ca fiind un răspuns natural la pierdere și aceasta este descrisă ca fiind suferința emoțională pe care o simt indivizii când pierd o persoană importantă din viața lor, cum ar fi un membru din familie (Bonanno, 2004; Meek, 2012). Pierderea poate fi considerată o traumă și poate să cuprindă șomajul, o boală incurabilă sau sfârșitul unei relații (Bonanno, 2004; Meek, 2012).

În raport cu delincvența la adolescenți, studiile au arătat că tinerii care au trecut printr-un deces în familie, sunt mai susceptibili în adoptarea unui comportament de risc sau delincvent (Osterweis, Solomon, & Green, 1983; Draper & Hancock, 2011). Așadar, consecințele pe termen lung sau mediu, în ceea ce privește o pierdere la o vârstă tânără, pot influența creșterea șanselor la depresie, disfuncție școlară și delincvență (Osterweis, Solomon, & Green, 1983). Tot în acest context, cercetările au arătat că și divorțul sau separările pot conduce la delincvență sau comportamente de risc (Burt et. al., 2008).

7.1. Modalități de evaluare

Stilurile parentale au un impact profund asupra dezvoltării emoționale, cognitive și sociale a copiilor. Având în vedere importanța stilului parental în modelarea viitorului unui individ, evaluarea adecvată a acestuia devine esențială. Modalitățile de evaluare a stilului parental variază în funcție de obiective, instrumente și context, dar toate au scopul comun de a oferi o imagine clară a abordărilor parentale și a potențialelor lor implicări în dezvoltarea copiilor. În acest context, se vor expune diferite metode și instrumente utilizate pentru a investiga și înțelege mai bine această dimensiune crucială a rolului părintelui.

În literatura de specialitate, există diverse instrumente disponibile pentru evaluarea percepută a stilurilor parentale, precum:

a. Chestionarul Evaluării Stilurilor Parentale (MOPS)

Instrumentul MOPS/ Evaluarea Stilurilor Parentale (The Measure of Parental Style; Parker et al., 1997) a fost dezvoltat pentru a testa stilurile parentale disfuncționale (percepute de către copil sau adolescent), cum ar fi abuzul, indiferența și supracontrolul, la apariția tulburărilor de natură psihologică, precum anxietatea sau depresia. Chestionarul MOPS a fost dezvoltat și adaptat bazându-se pe Instrumentul Legăturilor Parentale (PBI; Parker et al., 1997; Parker et al., 1979).

Literatura de specialitate este aparent inconsistentă în ceea ce privește acest chestionar (în sensul că există un număr mic de studii efectuate cu acest instrument), dar prima variantă a acestuia, care este redactată în limba engleză, a fost tradusă

și ajustată în diferite contexte socio-culturale, precum Italia și Brazilia (Picardi et al., 2013; Baeza et al., 2010).

Din punct de vedere psihometric, cercetările au arătat că acest instrument este fiabil și valid (Parker et al., 1997), prezentând coeficienții alpha Cronbach de .88 pentru abuz, .92 pentru indiferență și, respectiv, .77 pentru supra-control (Kohlhoff & Barnett, 2013). În plus, acest instrument a fost tradus și validat lingvistic pe populație din România (Demeter et al., 2017), având o consistență internă foarte bună, cu un scor Alpha situat între .525 (supra-control mamă) și .920 (Indiferență tată), cu un scor Alpha global de .842 (variant care se referă la tată) și .822 (variant care se referă la tată).

Chestionarul MOPS este format din 15 întrebări, iar răspunsurile sunt date pe o scală de tip Likert cu 4 puncte, variind de la 0 (deloc adevărat) la 3 (extrem de adevărat). Fiecare întrebare are opțiuni de răspuns atât pentru comportamentul perceput al mamei, cât și pentru cel al tatălui (instrumentul testează stilul parental perceput, atât în ceea ce privește mama, cât și în ceea ce privește tatăl); Instrumentul evaluează trei componente (subscale) parentale negative, precum: indiferența (reprezentată de 6 întrebări), abuzul (reprezentat de 5 întrebări) și supra-controlul (reprezentat de 4 întrebări). O valoare ridicată la acest test indică un grad amplificat al comportamentului parental dezechilibrat (Parker et al., 1997).

b. Instrumentul Legăturilor Parentale (PBI)

PBI (Parker et al., 1979) este un instrument care evaluează stilurile parentale, așa cum sunt percepute de către copil, pe baza amintirilor din primii 16 ani de viață. Instrumentul este

retrospectiv și trebuie completat separat pentru ambii părinți: atât pentru mamă cât și pentru tată. PBI (Parker et al., 1979) este constituit din 25 de itemi, cu opțiuni de răspuns de 4 puncte (Foarte probabil = 3, Moderat probabil = 2, Moderat improbabil = 1, Foarte improbabil = 0 și pentru itemii inversați, Foarte improbabil = 3, Moderat improbabil = 2, Moderat probabil = 1, Foarte probabil = 0) și cuprinde două scale, după cum urmează: Scala de Îngrijire (Care), aceasta măsoară nivelul de îngrijire și atenție pe care părinții le-au acordat copilului; Scala de Supraprotecție sau Control (Overprotection/Control), aceasta evaluează gradul în care părinții au controlat viața copilului sau au fost supraprotectivi. În plus, pe baza scorurilor obținute la cele două scale, părinții pot fi clasificați în unul din cele patru dimensiuni (Parker et al., 1979):

1. Constrângere Afectuoasă (Affectionate Constraint): Nivel ridicat de îngrijire și supraprotecție;
2. Control fără Afecțiune (Affectionless Control): Nivel ridicat de supraprotecție și nivel scăzut de îngrijire;
3. Stil parental optimal (Optimal Parenting): Nivel ridicat de îngrijire și nivel scăzut de supraprotecție;
4. Stil parental neglijent (Neglectful Parenting): Nivel scăzut de îngrijire și supraprotecție.

În studiul de validare (Parker et al., 1979), rezultatele au arătat că PBI este un instrument fiabil și valid. Instrumentul a prezentat o consistență internă bună, fiabilitate la re-testare, validitate de construct și convergentă satisfăcătoare, chiar și după 20 de ani de la concepția lui (Wilhelm et al., 2005). De asemenea, a fost demonstrat că este independent de efectele stării de spirit (Parker, 1983). În plus, PBI (Parker et al., 1979) a fost tradus,

adaptat și utilizat cu succes în diferite contexte (Kitamura & Suzuki, 1993; Gomez-Beneyto et al., 1993; Mohr et al., 1999).

În plus, o versiune modificată a instrumentului PBI (Parker et al., 1979) a fost dezvoltată, denumită MOPS (Measure of Parenting Style; Parker et al., 1997). MOPS (Parker et al., 1997) a abordat anumite limitări ale instrumentului PBI și a inclus o scală adițională care măsoară abuzul parental.

c. Inventarul Stilurilor Parentale II (Parenting Style Inventory; PSI-II)

Instrumentul PSI (Darling & Steinberg, 1993) măsoară conceptul de stil parental, așa cum a fost inițial descris de Baumrind (1966) în termeni de stiluri parentale democratice, autoritare și permisive. S-a recunoscut pe scară largă că stilul parental joacă un rol important în dezvoltarea copilului și în bunăstarea ulterioară a acestuia (Gupta & Mehtani, 2015).

PSI a fost dezvoltat inițial de Darling și Steinberg (1993) pentru evaluarea stilului maternal de creștere a copilului și se baza pe lucrările anterioare ale lui Lamborn et al. (1991) și Steinberg et al. (1992). Ulterior, instrumentul a fost revizuit de Darling & Toyokawa (1997), devenind PSI-II, pentru a îmbunătăți consistența internă și variabilitatea itemilor.

PSI-II (Darling & Toyokawa, 1997) este constituit din 15 itemi, cu variante de răspuns de cinci puncte (total dezacord, dezacord, sunt indecis/ă, de acord, total de acord), care evaluează trei dimensiuni ale stilului parental maternal, după cum urmează: Receptivitate, Exigență și Acordare de Autonomie. Aceste trei sub-scale sunt strâns legate de conceptele de căldură și de control parental în creșterea copilului, care sunt dimensi-

unile folosite pentru a categorisi stilurile parentale ca fiind autoritare, democratice, neglijente sau permisive (Darling & Steinberg, 1993; Gupta & Mehtani, 2015).

În ceea ce privește consistența internă a intrumentului, acesta s-a dovedit a fi fiabil și valid, valorile alpha atingând niveluri acceptabile: Exigență, α=.72; Receptivitate, α=.74; Acordare de Autonomie, α=.75 (Darling & Toyokawa, 1997). PSI este potrivit pentru utilizare în diverse populații și pentru o gamă de vârste relativ largă. PSI (Darling & Steinberg, 1993) a fost utilizat în numeroase țări, precum SUA, Turcia și Spania (Tunç & Tezer, 2006; Cumsille et al., 2014). Un aspect important care este esențial de menționat este faptul ca intrumentul PSI-II (Darling & Toyokawa, 1997) evaluează doar silul parental perceptul al mamei, nu și al tatălui.

CAPITOLUL 8.

Harta conceptuală a fenomenului delincvenței juvenile

Analiza acestui proiect teoretic a încercat să evidențieze fenomenul delincvenței juvenile și importanța explorării cunoștințelor în această arie din diverse perspective. Această analiză a contribuit la elaborarea unei hărți conceptuale, care își propune să explice posibilul impact al delincvenței juvenile asupra diverselor aspecte privind contextul în care individul se dezvoltă, și felul în care unele fațete ale acestui context pot încuraja într-un fel sau altul delincvența juvenilă și comportamentul antisocial la adolescenți și tineri.

Conform hărții conceptuale elaborate în ageastă lucrare (a se vedea Fig. 1), delincvența juvenilă poate fi reprezentată de comportamente de risc (cum ar fi abuzul de substanțe sau consumul de alcool), comportamente agresive (cum ar fi violența fizică), comportamente anti-sociale și deviante, care încalcă normele morale și sociale și care sunt efectuate de către persoanele mai tinere decât vârsta majoratului, în general de adolescenți. Aceste tipuri de comportamente pot avea de obicei consecințe juridice. La nivel individual, actul delincvent poate să aibă o legătură semnificativă cu un nivel ridicat de frustrare, prezența unor elemente psihopatologice, impulsivitate crescută, nivel scăzut sau lipsa empatiei, atitudine sau gândire anti-socială, utilizarea mecanismelor de coping într-un

mod dezadaptativ, etc. De exemplu, adolescenții care se confruntă cu dificultăți în gestionarea emoțiilor lor sau care au avut experiențe traumatice pot fi mai predispuși să recurgă la comportamente delincvente ca o formă de a face față.

În acest context, se poate presupune că anumite probleme care apar la nivel individual ar putea să aibă origine în familia de proveniență, locul în care se clădesc bazele socializării oricărui individ. Așadar, dacă în familia în care un individ se devoltă există modele negative, atunci va exista posibilitatea ca acel individ să adopte modele de socializare necorespunzătoare, care ar putea genera în timp probleme de comportament. Maniera în care indivizii sunt crescuți și educați de părinți poate să aibă un impact semnificativ asupra dezvoltării comportamentului acestora, iar modul în care copiii sunt disciplinați pentru faptele negative și recompensați pentru faptele pozitive poate să aibă o influența puternică asupra acținilor viitoare pe care aceștia le vor efectua. Atunci când copiii se dezvoltă într-o familie abuzivă sau neglijentă (în care există modele negative și conflicte) este foare probabil ca ei să urmeze un curs de viață deviant, deoarece modul de disciplinare poate să fie ineficient sau abuziv și atenția pozitivă care ar trebui să se acorde copiilor poate să fie foarte mică sau absentă. Neavând modele corespunzătoare în familie, acești copii pot fi împinși să caute, în alte părți, modele și contexte de socializare alternative. Datorită educației ineficiente pe care au primit-o în familie, de obicei, modelele alternative sau contextele de socializare tind să fie disfuncționale sau negative.

În consecință, copiii din astfel de medii pot dezvolta trăsături comportamentale problematice, precum agresivitatea, lipsa de

empatie sau tendințe antisociale. În absența unor modele pozitive și a unei discipline adecvate, aceștia pot avea dificultăți în stabilirea relațiilor interpersonale sănătoase și în integrarea lor în comunitatea largă.

Pe măsură ce acești copii cresc, consecințele acestor modele de socializare negative pot deveni tot mai evidente. Pot începe să manifeste comportamente deviante sau să se implice în activități ilegale, ca o modalitate de a-și găsi un sentiment de apartenență sau de a-și compensa lipsa de suport și îndrumare din partea familiei. În plus, lipsa unor modele adecvate de rezolvare a conflictelor îi poate face să recurgă la violență sau alte comportamente negative în interacțiunile cu ceilalți.

Astfel, este crucial ca societatea să ofere resurse și suport adecvat pentru copiii proveniți din astfel de medii, în scopul de a încuraja o dezvoltare sănătoasă a comportamentului lor. Intervențiile timpurii și programele de sprijin familial pot juca un rol vital în schimbarea acestor tipare negative și în oferirea acestor copii a unor alternative pozitive și constructive pentru dezvoltarea lor socială și comportamentală. Prin investiția în resurse educaționale și sociale, putem să contribuim la crearea unei societăți în care fiecare individ să aibă șansa de a-și atinge potențialul maxim și de a contribui pozitiv la comunitate.

Tensiunile financiare, divorțul, separările sau decesele cu care unele familii se confruntă pot reprezenta factori de stres majori în acele familii, deoarece stresul pe care acești factori îl generează poate provoca un dezechilibre intens în familie, între nevoile copiilor și resursele (emoționale sau financiare) care stau la dispoziția părinților pentru a le satisface. Acești stresori pot influența dispoziția părinților într-un sens negativ, iar acest lucru

poate afecta educația corespunzătoare pe care orice individ ar trebui să o aibă. Dezechilibrul poate să aibă un impact negativ asupra unei școlarizări corespunzătoare a copilului, asupra modului în care acesta se adaptează la situațiile stresante din familie sau mediu și aupra bunăstării lui individuale.

O familie disfuncțională într-o comunitate poate să sufere de marginalizare sau etichetare. De obicei aceste familii au tendința de a se stabilii în comunități sau zone defavorizate, datorită incapacității lor de a se adapta la condițiile corespunzătoare de viață. Copiii care provin din astfel de comunități sau familii tind să fie marginalizați datorită etichetelor negative care pe care le primesc.

Etichetarea se poate materializa prin prejudecăți de genul: copiii din zonele defavorizate sunt predispuși la delincvență, datorită faptului că în acele comunități structurile educaționale sunt ineficiente sau absente, suportul social este foarte scăzut sau chiar inexistent și accesul la resurse sau oportunități dezirabile social este foarte limitat. În aceste comunități, subculturile delincvente și deviante sunt prezente într-un număr mai ridicat față de alte comunități, iar copiii care se dezvoltă în aceste zone au o predispoziție ridicată în a se integra în aceste subculturi, datorită necesității de a se acomoda și de a se confrunta cu stresul la care sunt supuși, fapt care poate înrăutăți situația delincvenței juvenile.

În plus, este important să recunoaștem că aceste etichete negative și stereotipuri pot crea un cerc vicios pentru copiii din familii defavorizate sau marginale. Astfel de stereotipuri pot reduce încrederea și motivația acestor copii, limitându-le perspectivele de viitor și auto-percepția lor pozitivă. În lipsa

unui suport adecvat din partea comunității și a instituțiilor, acești copiii pot să se simtă izolați și lipsiți de speranță, ceea ce poate alimenta tendințele lor deviante și delincvente.

Este esențial ca societatea să abordeze aceste probleme printr-o combinație de intervenții sociale, educaționale și economice. Acestea ar trebui să vizeze atât sprijinirea familiilor în dificultate, cât și crearea de oportunități și resurse pentru copiii proveniți din medii defavorizate. Investițiile în educație, programe sociale și comunitare, precum și în crearea de locuri de muncă și accesul la servicii de sănătate și suport social sunt cruciale pentru a contracara impactul marginalizării și etichetării negative.

De asemenea, este important să promovăm o cultură a incluziunii și a respectului pentru diversitate, în care fiecare individ este tratat cu demnitate și are acces la resursele și oportunitățile necesare pentru a-și atinge potențialul. Prin crearea unui mediu mai echitabil și susținător, putem să construim un viitor în care toți copiii să aibă șansa de a-și construi un viitor pozitiv și de a contribui activ la societate.

Tensiunea socială, dezorganizarea socială, anomia socială sau controlul social ineficient pot contribui la dezvoltarea și creșterea numărului de comunități defavorizate, fapt care poate avea un impact semnificativ asupra fenomenului de delincvență juvenilă. Dacă societatea nu asigură mijloacele necesare pentru atingerea obiectivelor dezirabile și valorizate social, dacă nu oferă suficientă îndrumare morală, dacă nu asigură dezvoltarea structurilor sociale corespunzătoare sau dacă nu asigură un control social eficient, atunci ar putea exista posibilitatea ca membri acelei societăți să sufere de un volum crescut de agenți de

stres, fapt care poate încuraja anumiți indivizi să recurgă la criminalitate.

În acest context, harta conceptuală elaborată în această lucrare a oferit posibilitatea de a reprezenta grafic drumul și impactul/asocierea pe care anumite caracteristici (individuale și de mediu) le pot avea asupra fenomenului delincvenței juvenile (Fig. 1).

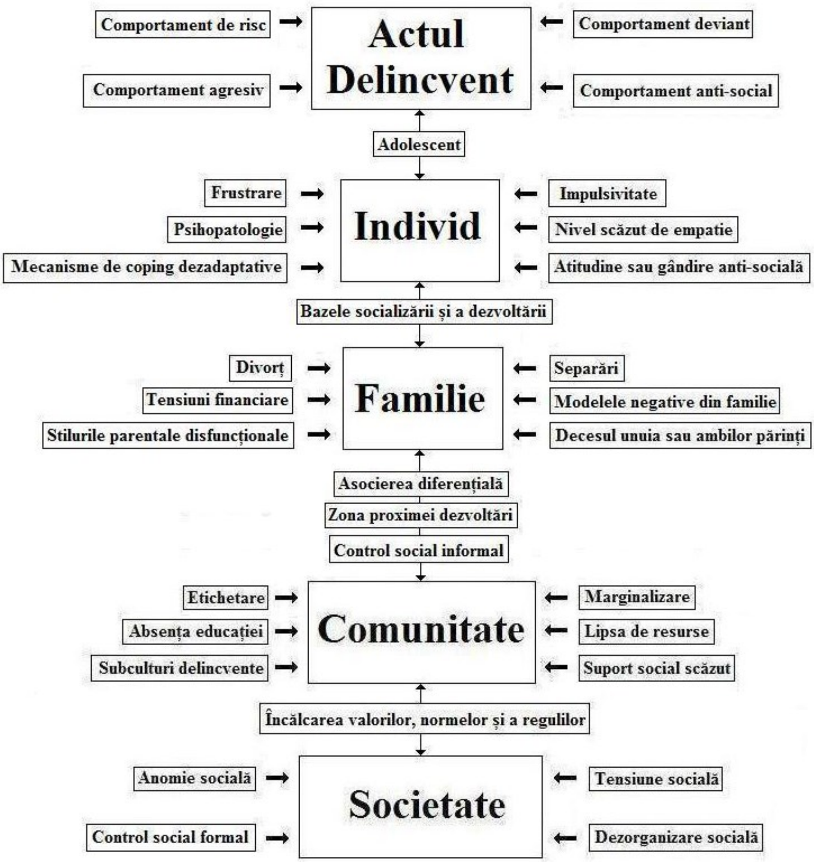

Fig 1. ***Harta conceptuală a delincvenței juvenile***

Bibliografie

Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1): 47–88.

Agnew, R. (1997). Stability and change in crime over the life course: A strain theory explanation. In T.P. Thornberry (Ed.), *Advances in criminological theory* (pp. 101–132). New Brunswick, NJ: Transaction.

Agnew, R. (2001). Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency. *Research in Crime and Delinquency,* 38(4): 319–361.

Aguilar, B., Sroufe, L.A., Egeland, B., & Carlson E. (2000). Distinguishing the early-onset/persistent and adolescence-onset antisocial behavior types: from birth to 16 years. *Dev Psychopathol.,* 12(2): 109–132.

Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality and behavior.* Chicago: Dorsey.

Alegre, A. (2011) Parenting Styles and Children's Emotional Intelligence: What do We Know? *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families,* 19(1): 56–62.

Alsheikh, A. & Ahmad S. (2020). Delinquency as predicted by dark triad factors and demographic variables. *International journal of adolescence and youth,* 25(1), 661–675.

American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.).* Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.)*. Washington, DC: Author.

American Psychological Association. (n.d.). Parenting. Retrieved from http://www.apa.org/topics/parenting/ on 21 October 2017.

Andrews, D.A. & Bonta, J. (1998). *The psychology of criminal conduct, (2nd edition)*. Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing.

Andrews, D.A., & Bonta, J. (2003). *The psychology of criminal conduct, (3rd edition).* Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing.

Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *Psychology of criminal conduct, (5th edition)*. Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing.

Ang, R.P., & Goh, D.H. (2010). Cyberbullying Among Adolescents: The Role of Affective and Cognitive Empathy, and Gender. *Child Psychiatry Hum Dev,* 41: 387–397.

Ara, E., & Shah, S.A. (2015).Validating "How I Think" Questionnaire – Measuring Self-Serving Cognitive Distortions among Adolescents in Kashmir. *International Journal of Physical and Social Sciences,* 5(6): 117–130.

Arnett, J.J. (2010). *Adolescence and Emerging Adulthood: A Cultural Approach (4th Edition).* Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Băban, A. (1998). *Stres și personalitate.* Cluj – Napoca: Editura Presa Universitara Clujeană.

Bacon, A.M., Burak, H., & Rann, J. (2014). Sex differences in the relationship between sensation seeking, trait emotional intelligence and delinquent behaviour. *Journal Of Forensic Psychiatry & Psychology,* 25(6): 673–683.

Baeza, F.L.C., Caldieraro, M.A.K., Pinheiro, D.O., & Fleck, M.P. (2010). Translation and cross-cultural adaptation into Brazilian Portuguese of the Measure of Parental Style (MOPS) – a self-reported scale – according to the International Society for Pharmacoeconomics and Outcomes Research (ISPOR) recommendations. *Revista Brasileira de Psiquiatria,* 32(2): 159–163.

Bailey, S., & Scott, S. (2008). Juvenile delinquency. In M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, & A. Thapar (Eds.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (pp. 1106–1125). Oxford: Blackwell Publishing.

Banciu, D. (2007). *Sociologie juridică. Probleme, domenii, cercetări*. București: Editura Lumina Lex.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Englewoods Cliff, NJ: Prentice-Hall.

Bandura, A. (1986). *Social foundation of thought and action: A social cognitive view.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bandura, A. (1991). Social-cognitive theory of moral thought and action. In W.M. Kurtines & Gewirt, J.L. (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (pp. 45–103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational psychologist,* 28(2), 117–148.

Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and social psychology review,* 3(3), 193–209.

Bandura, A., Dorothea, R., & Ross, S.A. (1963). Imitation on Film-Mediated Aggressive Models. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 66(1): 3–11.

Bar-On, R. (1997). *The Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual.*Toronto, Canada: Multi-Health Systems, Inc.

Bar-On, R. (2004). The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Rationale, description and summary of psychometric properties. In G. Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence: Common ground and controversy* (pp. 115–145). New York, NY: Nova Science.

Barriga, A.Q., Gibbs, J.C., Potter, G., & Liau, A.K. (2001). *How I Think (HIT) Questionnaire Manual.* Champaign, IL: Research Press.

Barriga, A.Q., Hawkins, M., & Camelia, C.R. (2008). Specifi city of cognitive distortions to antisocial behaviour. *Criminal Behaviour and Mental Health,* 18(2): 104–116.

Barriga, A.Q., Landau, J.R., Stinson, B.L., Liau, A.K., & Gibbs, J.C. (2000). Cognitive distortion and problem behaviors in adolescents. *Criminal Justice and Behavior,* 27(1): 36–56.

Barriga, A.Q., Morrison, E.M., Liau, A.K., & Gibbs, J.C. (2001). Moral Cognition: Explaining the Gender Difference in Antisocial Behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47(4): 532–562.

Bartol, C. & Bartol, A. (2009). *Juvenile Delinquency and Antisocial Behavior: A Developmental Perspective, (3rd edition).* Upper Saddle River, New Jersy, NJ: Pearson Prentice Hall.

Bartol, C.R., & Bartol, A.M. (2011). *Criminal behavior: A psychological approach*. New Jersey, NJ: Pearson.

Bauman, E. M., Haaga, D. A., Kaltman, S., & Dutton, M. A. (2012). Measuring social support in battered women: Factor structure of the Interpersonal Support Evaluation List (ISEL). *Violence against women*, 18(1), 30–43.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4): 887–907.

Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of pre-school behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1): 43–88.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4 (1, Pt.2): 1–103.

Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. In Brooks-Gunn, J., Lerner, R., and Peterson, A.C. (Eds.), *The Encyclopedia of Adolescence* (pp. 746–758). New York, NY: Garland.

Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45(4): 405–414.

Bazemore, G. (2001). Young people, trouble, and crime: Restorative justice as a normative theory of informal social control and social support. *Youth & Society*, 33(2): 199–226.

Beirne, P. (1987). Adolphe Quetelet and the Origins of Positivist Criminology. *American Journal of Sociology*, 92(5): 1140–1169.

Berger, K.S. (2003). *The Developing Person Through Childhood and Adolescence*, (6th edition). New York, NY: Worth Publishers.

Berindei, R.A. (2006). *Criminalitatea juvenilă.* Iași: Editura Lumen.

Bernasco, W., Bruinsma, G, Pauwels, L., & Weerman, F.W. (2013). Adolescent delinquency and diversity in behavior settings. Australian & New Zealand Journal of Criminology, 46(3): 357–378.

Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current opinion in psychology,* 19, 39–42.

Blackburn, R. (1993). *The psychology of criminal conduct: theory, research, and practice.* Chichester: Wiley.

Bonanno, G.A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist,* 59 (1): 20–8.

Botvin, G.J., Griffin, K.W. & Nichols, T.D. (2006). Preventing Youth Violence and Delinquency through a Universal School-Based Prevention Approach. *Prevention Science,* 7(4): 403–408.

Bowlby, J. (1952). *Maternal care and mental health.* World Health Organization Monograph.

Boyatzis, R.E., & Sala, F. (2004). The Emotional Competence Inventory (ECI). In G. Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence: Common ground and controversy* (pp. 147–180). New York, NY: Nova Science.

Brackett, M.A., & Mayer, J.D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin,* 29(9): 1147–1158.

Brackett, M.A., Mayer, J.D., & Warner, R.M. (2004). Emotional intelligence and its relation to everyday behaviour. *Personality and Individual Differences,* 36(6): 1387–1402.

Brennan, P. A., & Mednick, S. A. (1993). Genetic perspectives on crime. *Acta psychiatrica scandinavica,* 87(S370), 19–26.

Brennan, P. A., Mednick, S. A., & Jacobsen, B. (2007). Assessing the role of genetics in crime using adoption cohorts. In *Ciba Foundation Symposium 194-Genetics of Criminal and Antisocial Behaviour: Genetics*

of Criminal and Antisocial Behaviour: Ciba Foundation Symposium 194 (pp. 115–138). Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

Brewer, R., Cale, J., Goldsmith, A., & Holt, T. (2018). Young people, the internet, and emerging pathways into criminality: A study of Australian adolescents. *International Journal of Cyber Criminology,* 12(1), 115–132.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education, Vol 3, 2nd. Ed.* Oxford: Elsevier. Reprinted in: Gauvain, M. & Cole, M. (Eds.), *Readings on the development of children, 2nd Ed.* (pp. 37–43). New York, NY: Freeman.

Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: bioecological perspectives on human development.* Thousand Oaks: Sage Publications.

Bruwer, B., Emsley, R., Kidd, M., Lochner, C., & Seedat, S. (2008). Psychometric properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support in youth. *Comprehensive psychiatry,* 49(2), 195–201.

Bursik, J.R. (1988). Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects. *Criminology,* 26(4): 519–552.

Burt, S.A., Barnes, A.R., McGue, M., & Iacono, W.G. (2008). Parental Divorce and Adolescent Delinquency: Ruling out the Impact of Common Genes. *Dev Psychol.,* 44(6): 1668–1677.

Canty-Mitchell, J., & Zimet, G. D. (2000). Psychometric properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support in urban adolescents. *American journal of community psychology,* 28(3), 391–400.

Carver, C. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the Brief COPE. International Journal of Behavioral Medicine, 4, 92–100.

Carver, C.S., Scheier, M.F., & Weintraub, J.K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2): 267–283.

Carver, C.S., & Connor-Smith, J. (2010). Personality and Coping. *Annual Review of Psychology*. 61(1): 679–704.

Catalano, R.F., Berglund, M.L., Ryan, J.A.M., Lonczak, H.S., & Hawkins, J.D. (2004). Positive Youth Development in the United States: Research Findings on Evaluations of Positive Youth Development Programs. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science,* 591(1): 98–124.

Centers for Disease Control and Prevention. (2023). CDC Releases the Youth Risk Behavior Survey Data Summary & Trends Report: 2011–2021. Retrieved form https://www.cdc.gov/nchhstp/director-letters/cdc-releases-yrbs-summary-report-2011–2021.html?CDC_AAref_Val=https://www.cdc.gov/nchhstp/dear_colleague/2023/DSRT-DCL.html on 17 May 2024.

Chesney-Lind, M. & Shelden, R.G. (2004). *Girls, delinquency and juvenile justice*. Belmont, CA: Wadsworth/ Thomson Learning.

Child Rights International Network. (n.d.). Minimum ages of criminal responsibility in europe. Retrieved form https://archive.crin.org/en/home/ages/europe.html on 19 January 2020.

Chung, H.L., & Steinberg, L. (2006). Relations Between Neighborhood Factors, Parenting Behaviors, Peer Deviance, and Delinquency Among Serious Juvenile. *Dev Psychol.,* 42(2): 319–331.

Ciarrochi, J., Chan, C.Y.A., & Bajgar, J. (2001). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences,* 31(7): 1105–1119.

Clausen, J.A. (1968). *Socialization and Society.* Boston: Little Brown and Company.

Cloward, R., & Ohlin, L. (1960) *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. New York, NY: Free Press.

Cloward, R.A, & Ohlin, L.E. (2013). *Delinquency and Opportunity: A Study of Delinquent Gangs.* Oxford: Routledge.

Cohen, A.K. (1955). *Delinquent Boys*. New York, NY: Free Press.

Cohen, S., & Hoberman, H. (1983). Interpersonal support evaluation list (ISEL). *Journal of Applied Social Psychology,* 13(1), 99–125.

Cohen S., Mermelstein R., Kamarck T., & Hoberman, H.M. (1985). Measuring the functional components of social support. In Sarason, I.G. & Sarason, B.R. (Eds), *Social support: theory, research, and applications*. The Hague, Netherlands: Martinus Niijhoff.

Coleman, A.M. (2008). *A Dictionary of Psychology (3 edition.)*. Oxford: Oxford University Press.

Comanor, W. S., & Phillips, L. (2002). The impact of income and family structure on delinquency. *Journal of Applied Economics,* 5(2), 209–232.

Comeau, N., Stewart, S.H., Loba, P. (2001). The relations of trait anxiety, anxiety sensitivity, and sensation seeking to adolescents' motivations for alcohol, cigarette, and marijuana use. *Addictive Behaviors,* 26(6): 803–825.

Compas, B. E., Connor-Smith, J., & Jaser, S. S. (2004). Temperament, stress reactivity, and coping: Implications for depression in childhood and adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology,* 33(1), 21–31.

Conte, J. M. (2005). A review and critique of emotional intelligence measures. *Journal of organizational behavior,* 26(4), 433–440.

Cornwell, B. (2003). The dynamic properties of social support: Decay, growth, and staticity, and their effects on adolescent depression. *Social Forces,* 81, 953–978.

Cowan, C. S., Callaghan, B. L., Kan, J. M., & Richardson, R. (2016). The lasting impact of early-life adversity on individuals and their descendants: Potential mechanisms and hope for intervention. *Genes, Brain and Behavior*, *15*(1), 155–168.

Crașovan, D.I., & Sava, F.A. (2013). Translation, adaptation, and validation on romanian population of COPE Questionnaire for coping mechanisms analysis. *Cognition, Brain, Behavior*, 17(1): 61–76.

Crick, N.R., & Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin,* 115(1): 74–101.

Cross, D., Fani, N., Powers, A., & Bradley, B. (2017). Neurobiological development in the context of childhood trauma. *Clinical psychology: science and practice,* 24(2), 111.

Cullen, F.T. (1994). Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the Academy of Criminal Justice Sciences. *Justice Quarterly*, 11(4): 527–560.

Cumsille, P., Martínez, M. L., Rodríguez, V., & Darling, N. (2014). Análisis psicométrico de la Escala Parental Breve (EPB): invarianza demográfica y longitudinal en adolescentes chilenos. *Psykhe (Santiago),* 23(2), 1–14.

Daniels, K. J., & Pharaoh, H. (2021). Developing a children's health risk behaviour prevention program targeting grade 4–7 learners in the western cape, South Africa: a study protocol. *BMC Public Health,* 21, 1–8.

Delistamati, E., Samakouri, M. A., Davis, E. A., Vorvolakos, T., Xenitidis, K., & Livaditis, M. (2006). Interpersonal Support Evaluation List (ISEL)-college version: Validation and application in a greek sample. *International journal of social psychiatry,* 52(6), 552–560.

De Weerdt, M., & Rossi, G. (2012). The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Evaluation of psychometric aspects in the Dutch speaking part of Belgium. *Psychol. Sel. Pap,* 9, 145–171.

Damon, W. (1983). *Social and personality development: infancy through adolescence.* New York, NY: W.W. Norton.

Danilet, C. (2019). Statistici oficiale, 2019: minori in dosare penale. Retrieved form https://vedemjust.ro/2019-minori/ on 08.08.2023.

Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3): 487–496.

Darling, N. & Toyokawa, T. (1997). Construction and validation of parenting style inventory II (PSI –II). *Unpublished manuscript,* Department of Human Development and Family Studies, The Pennsylvania State University, United States of America.

de Shazer, S., & Dolan, Y., with Korman, H., Trepper, T., McCollum, E., & Berg I.K. (2007). *More Than Miracles: the State of the Art of Solution-focused Brief Therapy.* New York, NY: Routledge.

Demeter, E., Balas Timar, D., Ionescu (Pădurean), A., & Rusu, A.S. (2017). Romanian translation and linguistic validation of The Measure of Parental Style. In M. Milcu, M. Stevens & I. Dahl (Coord), *Modern research in health, education and social sciences. From evaluation to intervention* (pp. 183–188). București: Editura Universitară.

Demeter, E., & Rad, D. (2020). Global life satisfaction and general antisocial behavior in young individuals: the mediating role of perceived loneliness in regard to social sustainability—a preliminary investigation. *Sustainability*, 12(10), 4081.

Demeter, E., Rad, D., & Balas, E. (2021). Schadenfreude and General Anti-Social Behaviours: The Role of Violent Content Preferences and Life Satisfaction. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience,* 12(2), 98–111.

Demeter, E., Balas-Timar, D., Ionescu (Pădurean), A., & Rusu, A.S. (2018). Romanian translation and linguistic validation of the how i think questionnaire. In V. Chis & I. Albulescu (Eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS Volume XLI* (pp. 241–248). Cluj Napoca, CJ: Future Academy.

Demeter, E., Rusu, A.S. (2018a). Perceived Dysfunctional Mother Behaviour and Anti-Social Behaviour in Adolescence: The Mediating Role of Substance and Alcohol Consumption. In M. Tomirta, *Filodiritto International Proceedings* (pp. 55–61) of The 7th Edition Groups with Special Needs in Community Measures:

International Conference Multidisciplinary Perspectives in the Quasi-coercive Treatment of Offenders, Timișoara, Romania, 13th-14th of September, 2018.

Demeter, E., Rusu, A.S. (2018b). Differences of self-serving cognitive distortions and antisocial behaviours between institutionalised and noninstitutionalised youth: preliminary investigation. *Agora Psycho-Pragmatica,* 12(2): 8–19.

Demeter, E., & Rusu, A. S. (2019a). Assessed social support and anti-social behaviors in juvenile delinquents: preliminary investigation. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*; Chis, V., Albulescu, I., Eds, 83–90.

Demeter, E., Rusu, A.S. (2019b). Coping Strategies and Perceived Parental Styles of Adolescents from Romania: Preliminary Investigation. In A. Pădurean & F. VASILIONI (Eds.), *Europe: tradition, culture and administration.* Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Demeter, E., & Rusu, A.S. (2019c). Impact of institutionalization on cognitive distortions and anti-social behavior in juvenile delinquents in Romania. *Journal of Educational Sciences and Psychology,* 9(2).

Demuth, S., & Brown, S.L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: the significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency,* 41(1): 58–81.

Derevenco, P., Anghel, I., & Băban, A. (1992). *Stresul în sănătate și boală. De la teorie la practică*. Cluj –Napoca: Editura Dacia.

DeVore, E.R., & Ginsburg K.R. (2005). The protective effects of good parenting on adolescents. *Current Opinion in Pediatrics,* 17(4): 460–465.

Dishion, T.J., & Patterson, G.R. (2006). The development and ecology of antisocial behaviour in children and adolescents. In D. Cicchetti & D.J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder and adaptation, Vol. 3* (pp. 503- 541.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.

Dodge, K.A. (2011). Social information processing patterns as mediators of the interaction between genetic factors and life experiences in the development of aggressive behaviour. In M. Mikulncer & P.R. Shaver (Eds.), *Human aggression and violence: Causes, manifestations, and consequences* (pp. 165–185). Washington, DC: American Psychological Association.

Dodge, K.A., & Coie, J.D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6): 1146–1158.

Dodge, K.A., & Crick, N.R. (1990). Social information-processing bases of aggressive behavior in children. Personality and Social Psychology Bulletin, 16(1): 8–22.

Dragomirescu, V. (1976). *Psihologia comportamentului deviant.* București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Draper, A., & Hancock, M. (2011). Childhood parental bereavement: The risk of vulnerability to delinquency and factors that compromise resilience. *Mortality*, 16(4): 285–306.

Dunbar, A., & Kubrin, C. E. (2018). Imagining violent criminals: An experimental investigation of music stereotypes and character judgments. *Journal of experimental criminology*, 14, 507–528.

Durkheim, E. (1933). *The Division of Labor in Society*, translated by Simpson, G. London: The Free Press of Glencoe. First published in 1893.

Dysvik, E., Natvig, G. K., Eikeland, O. J., & Lindstrøm, T. C. (2005). Coping with chronic pain. *International journal of nursing studies,* 42(3), 297–305.

Eadie, T., & Morley, R. (2003). Crime, Justice and Punishment. In Baldock, J.; et al. *Social Policy (3rd edition)* (pp. 541–573). Oxford: Oxford University Press.

Eckenrode, J., & Gore, S. (1990). *Stress Between Work and Family.* New York, NY: Springer.

Eisenberg, N. (1992). *The caring child.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Elliott, D.S., Huizinga, D., & Ageton, S.S. (1985). *Explaining delinquency and drug use.* Beaverly Hills, CA: Sage.

Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and crisis.* New York, NY: W.W. Norton.

Eschenbeck, H., Kohlmann, C.W., & Lohaus, A. (2007). Gender Differences in Coping Strategies in Children and Adolescents. *Journal of Individual Differences*, 28(1): 18–26.

Eftekhari, A., Turner, A.P., Larimer, M.E. (2004). Anger expression, coping, and substance use in adolescent offenders. *Addictive Behaviors,* 29(5): 1001–1008.

European Health Information Gateway. (2016). Minimum age of criminal responsibility. Retrieved form https://gateway.euro.who.int/en/indicators/cah_20-minimum-age-of-criminal-responsibility/ on 19 January 2020.

Eysenck, H.J. (1977). *Crime and Personality.* London: Routledge and Kegan Paul.

Fagan, A. A., & Lindsey, A. M. (2014). Gender differences in the effectiveness of delinquency prevention programs: What can be learned from experimental research?. *Criminal Justice and Behavior,* 41(9), 1057–1078.

Farrington, D.P. (2002). Developmental criminology and risk-focused prevention. In Maguire, M.; et al. (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology (3rd edition)* (pp. 657–701). Oxford: Oxford University Press.

Fernández, M.E.P., Rodríguez, J.M.A., Barriga, A. & Gibbs, J. (2013). Psychometrical properties of the "How I Think" Questionnaire (HIT-Q) in adolescents. *Psicothema,* 25(4): 542–548.

Fitzgerald, M., McLennan, G., & Pawson, P. (1980). *Crime and Society: Readings in History and Theory*. London: Routledge.

Flores, J.R. (2003). *Child Delinquency: Early Intervention and Prevention.* Washington, DC: U.S. Department of Justice.

Folkman, S. (1984). Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4): 839–852.

Folkman, S., & Lazarus, R.S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology,* 54(3): 466–475.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., & Gruen, R. J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology,* 50, 992–1003.

Ford, J.D. (2008). Traumatic Victimization in Childhood and Persistent Problems with Oppositional-Defiance. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma,* 6(1): 25–58.

Gallagher, E.N., & Vella-Brodrick, D.A. (2008). Social support and emotional intelligence as predictors of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 44(7): 1551–1561.

García-Sanchoa, E., Salguerob, J.M., & Fernández-Berrocalc, P. (2014). Relationship between emotional intelligence and aggression: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior,* 19(5): 584–591.

Gavreliuc, A. (2006). *De la relațiile interpersonale la comunicarea socială*. Iași: Polirom.

Gavrilă-Ardelean, M., Gavrilă-Ardelean, L. (2016). *Elemente de Medicină internă și socială.* Cluj-Napoca, București: Editura Școala Ardeleană, Eikon.

Găvriluț, G.I. (2013). Factori sociopsihologici explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. *Teză de doctorat.*

Gendreau, P., Grant, B.A., Leipciger, M., & Collins, C. (1979). Norms and recidivism rates for the MMPI and selected experimental scales on a Canadian delinquent sample. *Canadian Journal of Behavioural Science,* 11(1): 21–31.

Gendreau, P., Little, T., & Goggin, C.E. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: what works!. *Criminology,* 34(4): 575–607.

Gerber, J.J., & Macionis, L.M. (2010). *Sociology (7th Canadian edition).* Toronto: Pearson Canada.

Gheorghe, F. (1996). *Psihologie Penitenciară.* București: Editura Oscar Print.

Ghesquiere, A., Schwartz, T., Wang, Y., Mauro, C., Skritskaya, N., & Shear, M. K. (2017). Performance and psychometric properties of the Interpersonal Support Evaluation List (ISEL) in older adults with Complicated Grief. Journal of Affective Disorders, 218, 388–393.

Gibbs, J.C. (2003). *Moral development and reality*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Gibbs, J.C., Potter, G.B., & Goldstein, A.P. (1995). *The EQUIP Program: Teaching youth to think and act responsibly through a peer helping approach*. Champaign, IL: Research Press.

Glueck, S., & Glueck, E. (1930). *Five hundred criminal careers.* New York: Knopf.

Glueck, S., & Glueck, E. (1934). *One thousand juvenile delinquents.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gomez-Beneyto, M., Pedros, A., Tomas, A., Aguilar, K., & Leal, C. (1993). Psychometric properties of the parental bonding instrument in a Spanish sample. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology,* 28, 252–255.

Gonzalez, R., Mandracchia, J.T." Nicholson, B., & Dahlen, E. (2014). Exploring parenting as a predictor of criminogenic thinking in college students. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology,* 58(9): 1081–1100.

Goring, C. (1913). *The English Convict: A Statistical Study.* London: HMSO.

Gostisha, A. J., Vitacco, M. J., Dismukes, A. R., Brieman, C., Merz, J., & Shirtcliff, E. A. (2014). Beyond physiological hypoarousal: The role of life stress and callous-unemotional traits in incarcerated adolescent males. *Hormones and behavior,* 65(5), 469–479.

Gottfredson, G.D., Gottfredson, D.C., Payne, A.A., & Gottfredson, N.C. (2005). School climate predictors of school disorder: results from a national study of delinquency prevention in schools. *Journal of Research in Crime and Delinquency,* 42(4): 412–444.

Gottfredson, M.R., & Hirschi, T. (1990) *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Gottfredson, M.R. (2011). Sanctions situations, and agency in control theories of crime. *European Journal of Criminology,* 8(2): 128–143.

Graham, J. & Bowling, B. (1995). Young People and Crime. *Home Office Research Study No. 145,* London: Home Office.

Greeff, A. P., & Ritman, I. N. (2005). Individual characteristics associated with resilience in single-parent families. *Psychological Reports,* 96(1), 36–42.

Greitemeyer, T., Osswald, S., & Brauer, M. (2010). Playing prosocial video games increases empathy and decreases schadenfreude. *Emotion,* 10(6), 796–802.

Grisso, T., Vincent, G., & Seagrave, D. (2005). *Mental Health Screening and Assessment in Juvenile Justice.* New York, NY: The Guilford Press.

Grotevant, H.D., & Cooper, C.H. (1986). Individuation in family relationships. *Human Development,* 29(2): 82–100.

Gupta, M., & Mehtani, D. (2015). Parenting style and psychological well-being among adolescents: a theoretical perspective. *ZENITH International Journal of Multidisciplinary Research,* 5(2), 74–84.

Guerra, N.G. (1989). Consequential thinking and self-reported delinquency in highschool youth. *Criminal Justice and Behaviour,* 16(4): 440–454.

Haber, M. G., Cohen, J. L., Lucas, T., & Baltes, B. B. (2007). The relationship between self-reported received and perceived social support: A meta-analytic review. *American journal of community psychology,* 39, 133–144.

Hart, C., & Ksir, C. (2012). *Drugs, society, & human behavior (15th ed.)*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

Hauser, S.T., Powers, S.I., & Noam, G.G. (1991). *Adolescents and their families: paths of ego development.* New York, NY: Free Press.

Hay, C., & Evans, M.M. (2006). Violent victimization and involvement in delinquency: Examining predictions from general strain theory. *Journal of Criminal Justice,* 34(3): 261–274.

Hayward, K.J. (2004). *City Limits: Crime, Consumerism and the Urban Experience.* London: Routledge.

Heilbrun, K., Goldstein, N.E.S., & Redding, R.E. (2005). *Juvenile Delinquency Prevention, Assessment and Intervention.* New York, NY: Oxford University Press.

Hemovich, V., & Crano, W.D. (2009). Family Structure and Adolescent Drug Use: An Exploration of Single-Parent Families. *Substance Use & Misuse,* 44(14): 2099–2113.

Henggeler, S.W. & Sheidow, A.J. (2013). Empirically Supported Family-Based Treatments for Conduct Disorder and Delinquency in Adolescents. *J Marital Fam Ther.,* 38(1): 30–58.

Hicks, B.M., Blonigen, D.M., Kramer, M.D., Krueger, R.F., Patrick, C.J., Iacono, W.G., & McGue, M. (2007). Gender differences and developmental change in externalizing disorders from late adolescence to early adulthood: A longitudinal twin study. *Journal of Abnormal Psychology,* 116: 433– 447.

Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency.* Berkeley, CA: University of California Press.

Hirschi, T. (2004). Self control and crime. In: Baumeister, R.F. Vohs, K.D. (Eds), *Handbook of selfregulation: Research, theory, and applications* (pp. 537–552). New York, NY: Guilford Press.

Hjalmarsson, R., & Lindquist, M. J. (2013). The origins of intergenerational associations in crime: Lessons from Swedish adoption data. *Labour Economics,* 20, 68–81.

Hoeve, M., Dubas, J.S., Gerris, J.R.M., Van Der Laan, P.H., & Smeenk, W. (2011). Maternal and paternal parenting styles: Unique and combined links to adolescent and early adult delinquency. *Journal of Adolescence,* 34(5): 813–827.

Hoffman, M.L. (1960). Power assertion by the parent and its impact on the child. *Child Development*, 31(1): 129–143.

Home Office. (1999). *Crime and Disorder Act: Guidance on Anti-Social Behaviour Orders.* London: Home Office.

Hoskins, D.H. (2014). Consequences of Parenting on Adolescent Outcomes. *Societies,* 4(3): 506–531.

Hutchinson, R.L., Valutis W.E., Brown D.T., & White J.S. (1989). The Effects of Family Structure on Institutionalized Children's Self-Concepts. *Adolescence*, 24(94): 303–310.

Huver, R.M.E., Otten, R., de Vries, H., & Engels, R.C.M.E. (2010). Personality and parenting style in parents of adolescents. *Journal of Adolescence,* 33(3): 395–402.

İçli, T.G., & Çoban, S. (2012). A Study on the Effects of Family and Delinquent Peers on Juvenile Delinquency in Turkey. *Advances in Applied Sociology,* 2(1): 66–72.

Jeronimus, B.F., & Laceulle, O.M. (2017). Frustration. In: Zeigler-Hill V., Shackelford T. (eds) *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. (pp. 1–5). Cham: Springer.

Jessor, R., Turbin, M.S., & Costa, F.M. (1998). Risk and Protection in Successful Outcomes Among Disadvantaged Adolescents. *Applied Developmental Science,* 2(4): 194–208.

Kail, R.V., & Cavanaugh, J.C. (2010). *The Study of Human Development. Human Development: A Life-span View (5th ed.)*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Kalb, G., & Williams, J. (2003). Delinquency and gender. *Applied Economics Letters*, 10(7): 425–429.

Kam, C.-M., Greenberg, M.T., & Walls, C.T. (2003). Examining the Role of Implementation Quality in School-Based Prevention Using the PATHS Curriculum. *Prevention Science,* 4(1): 55–63.

Kapsou, M., Panayiotou, G., Kokkinos, C. M., & Demetriou, A. G. (2010). Dimensionality of coping: An empirical contribution to the construct validation of the Brief COPE with a Greek-speaking sample. *Journal of Health Psychology,* 15: 215–229.

Kathleen, S.B. (2011). *The Developing Person Through the Life Span*. New York, NY: Worth Publishers.

Kawabata, Y., Alink, L.R.A., Tseng, W.-L., van Ijzendoorn, M.H., & Crick, N.R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review,* 31(4): 240–278.

Kazdin, A. E. (1995). *Conduct disorders in childhood and adolescence, (2nd edition).* Thousand Oaks, CA: Sage.

Kendler, K. S., Morris, N. A., Ohlsson, H., Lönn, S. L., Sundquist, J., & Sundquist, K. (2016). Criminal offending and the family environment: Swedish national high-risk home-reared and adopted-away co-sibling control study. *The British Journal of Psychiatry,* 209(4), 294–299.

Kenneth, I.O., & Matthew, B.M. (2013). Investigation of William H. Sheldon's Constitutional Theory of Personality: A Case Study of the University of the Gambia. *Mediterranean Journal of Social Sciences,* 4(7): 85–92.

Kessler, R.C., & McLeod, J.D. (1984). Sex differences in vulnerability to undesirable life events. *American Sociological Review,* 49(5): 620–631.

Kiernan, K. E., & Mensah, F. K. (2011). Poverty, family resources and children's early educational attainment: the mediating role of parenting. *British educational research journal,* 37(2), 317–336.

Kim, Y., & Seidlitz, L. (2002). Spirituality moderates the effect of stress. *Personality and Individual Differences,* 32: 1377–1390.

Kitamura, T., & Suzuki, T. (1993). A validation study of the Parental Bonding Instrument in a Japanese population. *Psychiatry and Clinical Neurosciences,* 47(1), 29–36.

Knoll, N., Rieckmann, N., & Schwarzer, R. (2005). Coping as a mediator between personality and stress outcomes: A longitudinal study with cataract surgery patients. *European Journal of Personality,* 19, 229–247.

Ko, M.J., Yu, S.J., & Kim, Y.G. (2003). The effects of solution-focused group counseling on the stress response and coping strategies in the delinquent juveniles. *Taehan Kanho Hakhoe chi,* 33(3): 440–450.

Kohlhoff, J., & Barnett, B. (2013). Parenting self-efficacy: Links with maternal depression, infant behaviour and adult attachment. *Early Human Development,* 89: 249–256.

Koolhof, R., Loeber, R., Wei, E.H., Pardini, D. & D'Escury, A.C. (2007). Inhibition deficits of serious delinquent boys of low intelligence. *Criminal Behaviour and Mental Health,* 17(5), 274–292.

Kort-Butler, L.A. (2009). Coping Styles and Sex Differences in Depressive Symptoms and Delinquent Behavior. *Journal of Youth and Adolescence,* 38(1): 122–136.

Kort-Butler, L.A. (2010). Experienced and vicarious victimization: Do social support and self-esteem prevent delinquent responses?. Journal of Criminal Justice, 38(4): 496–505.

Koydemir-Özden, S. (2010). Self-Aspects, Perceived Social Support, Gender, and Willingness to Seek Psychological Help. *International Journal of Mental Health,* 39(3): 44–60.

Ladd, H. F. (2012). Education and poverty: Confronting the evidence. Journal of Policy *Analysis and Management,* 31(2), 203–227.

Ladd, G.W., & Pettit, S. (2002). Parenting and the development of children's peer relationships. In Bornstein, M. H. (ed.) *Handbook of Parenting: Practical Issues in Parenting, Vol 5* (pp. 269–309), Mahwah, NJ: Erlbaum.

Lahey, B.B., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2003). *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency.* New York, NY: The Guilford Press.

Lamborn, S.D., Mounts, N.S., Steinberg, L., & Dornbusch, S.M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development,* 62(5): 1049–1065.

Langford, C.P.H., Bowsher, J., Maloney, J.P., & Lillis, P.P. (1997). Social support: a conceptual analysis. *Journal of Advanced Nursing,* 25(1): 95–100.

Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York, NY: Springer.

Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1987). Transactional Theory and Research on emotion and coping. European Journal of Personality, 1(3): 141–169.

Leadbeater, B.J., Kuperminc, G.P., Blatt, S.J., & Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalizing problems. *Developmental Psychology,* 35(5): 1268–1282.

Lee, S.M., Kushner, J., & Cho, S.H. (2007). Effects of Parent's Gender, Child's Gender, and Parental Involvement on the Academic Achievement of Adolescents in Single Parent Families. *Sex Roles,* 56(3–4): 149–157.

Lege5. (2014). Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Retrieved from https://lege5.ro/Gratuit/gm3tgnbrgu/legea-nr-253-2013-privind-executarea-pedepselor-a-masurilor-educative-si-a-altor-masuri-neprivative-de-libertate-dispuse-de-organele-judiciare-in-cursul-procesului-penal/5 on 04 March 2018.

Lipchik, E. (2011). *Beyond Technique in Solution-focused Therapy: Working with Emotions and the Therapeutic Relationship (Reprint edition).* New York, NY: The Guilford Press.

Lochner, L., & Moretti, E. (2004). The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrests, and Self-Reports. *American Economic Review,* 94(1): 155–189.

Locke, E.A. (2005). Why emotional intelligence is an invalid concept. *Journal of Organizational Behavior,* 26 (4): 425–431.

Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice: An Annual Review of Research,* 7: 29–149.

Lombroso C. (1876). *L'uomo delinquente studiato in rapporto alla antropologia, alla medicina legale, ed alle discipline carcerarie*. Milan: Hoepli.

Lutz, A.B. (2013). *Learning Solution-Focused Therapy: An Illustrated Guide.* Arlington, Virginian: American Psychiatric Publishing.

Ly, T., Murphy, L., & Fedoroff, J. P. (2016). Understanding online child sexual exploitation offenses. *Current psychiatry reports,* 18, 1–9.

Lyons, M. J. (2007). A Twin Study of Self-Reported Criminal Behaviour. In *Ciba Foundation Symposium 194-Genetics of Criminal and Antisocial Behaviour: Genetics of Criminal and Antisocial Behaviour: Ciba Foundation Symposium 194* (pp. 61–75). Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

Maccoby, E.E., & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In Mussen, P.H.; Hetherington, E.M., *Manual of child psychology: Social developmen, Vol. 4* (pp. 1–101). New York: John Wiley and Sons.

Maccoby, E.E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual Review of Psychology,* 51: 1–27.

Macionis, J.J. (2013). *Sociology (15th ed.)*. Boston: Pearson.

MacPherson, L., Reynolds, E.K., Daughters, S.B., Wang, F., Cassidy, J., Linda C. Mayes, L.C., & Lejuez, C.W. (2010). Positive and Negative Reinforcement Underlying Risk Behavior in Early Adolescents. *Prevention Science,* 11(3): 331–342.

Maddan, S., Walker, J. T., & Miller, J. M. (2008). Does size really matter?: A reexamination of sheldon's somatotypes and criminal behavior. *The Social Science Journal,* 45(2), 330–344.

Maguin, E., & Loeber, R. (1996). How well do ratings of academic performance by mothers and their sons correspond to grades, achievement test scores, and teachers' ratings. *Journal of Behavioral Education,* 6(4): 405–425.

Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology,* 3(5): 551–558.

Marcus B. (2004). Self-control in the General Theory of Crime: Theoretical implications of a measurement problem. *Theoretical Criminology,* 8(1): 33–55.

Marica, M.A. (2007). *Introducere în problematica delincvenței juvenile*. Constanța: Ovidius University Press.

Martin, J.A. (1981). A longitudinal study of the consequences of early mother-infant interaction: A microanalytic ap- proach. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 46(3): 1–58.

Martínez, V. C., & Andres-Pueyo, A. (2015). The Spanish version of the Criminal Sentiment Scale Modified (CSS-M): Factor structure, reliability, and validity. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context,* 7(2), 67–72.

Maruna S., & Copes, H. (2005) What have we learned in five decades of neutralization research? *Crime and Justice,* Vol. 32: 221–320.

Maschi, T., Morgen, K., Bradley, C., & Smith Hatcher, S. (2008). Exploring Gender Differences on Internalizing and Externalizing Behavior Among Maltreated Youth: Implications for Social Work Action. *Child and Adolescent Social Work Journal,* 25: 531–547.

Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge Dictionary Of Psychology.* New York, NY: Cambridge University Press.

Matthews, G., Zeidner, M., & Roberts, R.D. (2002). *Emotional intelligence: Science and myth.* Cambridge, MA: MIT Press.

Matthews, G., Roberts, R.D., & Zeidner, M. (2004). Seven myths about emotional intelligence. *Psychological Inquiry,* 15(3): 179–196.

Mavroveli, S., & Sanchez-Ruiz, M.J. (2011). Trait emotional intelligence influences on academic achievement and school behaviour. *British Journal of Educational Psychology,* 81: 112–134.

Maxwell, K.A.M. (2002). Friends: The Role of Peer Influence Across Adolescent Risk Behaviors. *Journal of Youth and Adolescence,* Vol. 31(4): 267–277.

Mayer, J., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In D. Sluyter & P. Salovey (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). New York, NY: Basic Books.

Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R., & Sitarenios, G. (2003). Measuring emotional intelligence with the MSCEIT V2. 0. *Emotion,* 3(1), 97–105.

Mayer, J.D., Salovey, P., Caruso, D. (2002). MSCEIT: *Mayer-Salovey-Caruso emotional intelligence test.* Toronto, Canada: Multi-Health Systems.

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). TARGET ARTICLES: "emotional intelligence: Theory, findings, and Implications". *Psychological inquiry,* 15(3), 197–215.

Mayer, J.D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence,* 27(4): 267–298.

Mayer, J.D. , Caruso, D., & Salovey, P. (2000). Selecting a measure of emotional intelligence: the case for ability scales. In R. Bar-On,& J.D.Parker (Eds.), Handbook of emotional intelligence (pp. 320–342). New York, NY: Jossey-Bass.

Mayer, J.D. (2008). Human Abilities: Emotional Intelligence. *Annual Review of Psychology,* 59: 507–536.

Mazher, S., Masood, S., & Simourd, D. J. (2022). A Cross-Cultural Examination of the Criminal Sentiments Scale–Modified. *Criminal Justice and Behavior,* 49(9), 1295–1310.

McConnell, D., Breitkreuz, R., & Savage, A. (2011). From financial hardship to child difficulties: main and moderating effects of perceived social support. *Child Care Health Dev.*, 37(5): 679–691.

McGrath, J.E. (1970). *Social and psychological factors in stress.* New York, NY: Holt, Rinehart, & Winston.

McLewin, L.A., & Muller, R.T. (2006). Attachment and social support in the prediction of psychopathology among young adults with and without a history of physical maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 30(2): 171–191.

Meek, W. (2012). Real Stages of Grief. Retrieved form https://www.psychologytoday.com/blog/notes-self/201210/real-stages-grief, on 17 February 2018.

Mendel, R. A. (2000). *Less hype, more help: Reducing juvenile crime, what works—and what doesn't.* Washington, DC: American Youth Policy Forum.

Merton, R.K. (1957*). Social Theory and Social Structure, rev. ed.* New York, NY: Free Press.

Mihalic, S.W., & Elliott, D. (1997). A Social Learning Theory Model of Marital Violence. *Journal of Family Violence,* 12(1): 21–47.

Mikolajczak, M., Petrides, K.V., & Hurry, J. (2009). Adolescents choosing self-harm as an emotion regulation strategy: The protective role of trait emotional intelligence. *British Journal of Clinical Psychology,* 48(2): 181–193.

Miller, N.E. (1941). I. The frustration-aggression hypothesis. *Psychological Review,* 48(4), 337–342.

Miller, W. B. (1958). Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency. *Journal of Social Issues,* 14(3), 5–19.

Miller, P.H. (2011). *Theories of Developmental Psychology (Fifth Edition).* New York, NY: Worth Publishers.

Millie, A. (2009). *Anti-Social Behaviour.* London: Open University Press.

Mitrofan, I., & Mitrofan, N. (1991). *Familia de la A…la Z. Mic dicționar al vieții de familie*. București: Editura Ştiințifică.

Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review,* 100(4), 674–701.

Moffitt, T.E. (2006). Life course persistent versus adolescent limited antisocial behavior. In Cicchetti, D.; Cohen, D. (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation (2nd edition)* (pp. 570–598). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin Longitudinal Study.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Mohr, S., Preisig, M., Fenton, B. T., & Ferrero, F. (1999). Validation of the French version of the parental bonding instrument in adults. *Personality and Individual Differences*, 26(6), 1065–1074.

Moitra, T. & Mukherjee, I. (2010). Does parenting behaviour impacts delinquency? A comparative study of delinquents and non-delinquents. *Official Journal of the South Asian Society of Criminology and Victimology (SASCV)*, 5(2): 274 – 285.

Moldovan, O.D., Bălaș Timar, D. (2010). *Psihologia adolescenței și vârstei adulte.* Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu".

Monea, J., & Thomas, A. (2011). Unintended pregnancy and taxpayer spending. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 43(2): 88–93.

Monitorul Juridic. (2017). Regulament din 25 aprilie 2017 privind organizarea și desfășurarea activităților și programelor educative, de asistență psihologică și asistență socială din locurile de deținere aflate în subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor. Retrieved from http://www.monitoruljuridic.ro/act/regulament-din-25-aprilie-2017-privind-organizarea-i-desf-urarea-activit-ilor-i-programelor-educative-de-asisten-psihologic-i-asisten-social-din-

locurile-de-de-inere-aflate-n-subordinea-administra-iei-190338.html on 05 October 2017.

Montes-Berges, B., & Augusto, J.M. (2007). Exploring the relationship between perceived emotional intelligence, coping, social support and mental health in nursing students. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 14(2): 163–171.

Moore, C. (2015). Moral disengagement. Current Opinion in Psychology, 6: 199–204.

Moss, R.H. (1976). *The human context: Environmental determinants of behavior.* New York, NY: Wiley.

Muller, L., Spitz, E. (2003). Multidimensional assessment of coping: Validation of the Brief COPE among French population. *Encephale,* 29(6): 507–518.

Murzea, I.C. (2015). Delincvența juvenilă – abordări teoretice. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica,* 4(2).

Mwale, M. (2012). *Adolescent Psychology.* Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Myers, D.G. (2015). *Exploring Social Psychology (7th Edition)*. New York, NY: McGraw Hill Education.

Mylonas, A.D., & Reckless, W.C. (1963). Prisoners' attitudes toward lawand legal institutions. *Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science,* 54(4): 479–484.

Nas, C.N., Brugman, D. & Koops, W. (2005). Effects of the EQUIP programme on the moral judgement, cognitive distortions, and social skills of juvenile delinquents. *Psychology, Crime & Law,* 11(4): 421–434.

Nas, C.N., Brugman, D., & Koops, W. (2008). Measuring Self-Serving Cognitive Distortions with the "How I Think" Questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment,* 24(3): 181–189.

Neal, J.W., & Neal, Z.P. (2013). Nested or Networked? Future Directions for Ecological Systems Theory. *Social Development,* 22(4): 722–737.

Nemeroff, C. B. (2004). Neurobiological consequences of childhood trauma. *Journal of clinical psychiatry,* 65, 18–28.

Nivette, A., Sutherland, A., Eisner, M., & Murray, J. (2019). Sex differences in adolescent physical aggression: Evidence from sixty-three low-and middle-income countries. *Aggressive behavior,* 45(1), 82–92.

Nower, L., Derevensky, J.L., Gupta, R. (2004). The relationship of impulsivity, sensation seeking, coping, and substance use in youth gamblers. *Psychol Addict Behav.,* 18(1): 49–55.

Oberschall, A. (1995) *Social Movements: Ideologies, Interests, and Identities.* Piscataway, NJ: Transaction Publishers.

O'Hara, K., & Stevens, D. (2015). Echo chambers and online radicalism: Assessing the Internet's complicity in violent extremism. *Policy & Internet*, 7(4), 401–422.

Ojo, M.O.D. (2012). A Sociological Review of Issues on Juveline Delinquency. *Journal of International Social Research,* 5(21): 468–482.

Osterweis, M., Solomon, F., & Green, M. (1983). *Bereavement: Reactions, Consequences, and Care.* Washington (DC): National Academies Press.

Paik, H., & Comstock, G. (1994). The effects of television violence on antisocial behavior: A meta-analysis. *Communication Research,* 21 (4): 516–546.

Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. *Advances in motivation and achievement*, 10(149), 1–49.

Palmer, E.J., & Hollin, C.R. (1999). Social competence and sociomoral reasoning in young offenders. *Applied Cognitive Psychology*, 13(1): 79–87.

Palmer, E. J., & Hollin, C. R. (2003). Using the psychological inventory of criminal thinking styles with English prisoners. *Legal and Criminological Psychology*, 8(2), 175–187.

Parker, G. (1983). *Parental overprotection: A risk factor in psychosocial development.* London, UK: Grune & Stratton.

Parker, G., Roussos, J., Hadzi-Pavlovic, D., Mitchell, P., Wilhelm, K., & Austin, M.P. (1997). The development of a refined measure of dysfunctional parenting and assessment of its relevance in patients with affective disorders. *Psychological Medicine,* 27(5): 1193–1203.

Parker, G., Tupling, H. & Brown, L.B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology,* 52(1): 1–10.

Parlamentul României. (2009). CODUL PENAL din 17 iulie 2009. Retrieved from https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument Afis/223635 on 17 May 2024.

Parpal, M., & Maccoby, E.E. (1985). Maternal responsiveness and subsequent child compliance. *Child Development,* 56(5), 1326–1334.

Pașca, M.D. (2005). *Infractorul minor și reintegrarea sa în comunitate*. Târgu-Mureș: Editura Ardealul.

Patterson, G.R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American Psychologist,* 41(4): 432- 444.

Patterson, G.R., Forgatch, M.S., Yoerger, K., & Stoolmiller, M. (1998). Variables that initiate and maintain an early-onset trajectory for juvenile offending. *Development and Psychopathology,* 10(3): 531–547.

Patton, D. U., Hong, J. S., Ranney, M., Patel, S., Kelley, C., Eschmann, R., & Washington, T. (2014). Social media as a vector for youth violence: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 35, 548–553.

Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556–563.

Payne, A.A., & Salotti, S. (2007). A comperative analysis of social learning and social control theories in the prediction of college crime. *Deviant Behavior,* 28(6): 553–573.

Perczek, R., Carver, C. S., Price, A. A., & Pozo-Kaderman, C. (2000). Coping, mood, and aspects of personality in Spanish translation

and evidence of convergence with English versions. *Journal of Personality Assessment*, 74: 63–87.

Perkins, D.F. (2001). *Adolescence: Developmental Tasks*. Gainesville, FL: University of Florida Extension.

Petrides, K.V., Pita, R., & Kokkinaki, F. (2007). The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology,* 98: 273–289.

Picardi, A., Tarsitani, L., Toni, A., Maraone, A., Roselli, V., Fabi, E., De Michele, F., Gaviano, I., & Biondi, M. (2013). Validity and reliability of the Italian version of the Measure Of Parental Style (MOPS). *Journal of Psychopathology,* 19: 54–59.

Plante, N., Daigle, M.S., Gaumont, C., Charbonneau, L. Gibbs, J., & Barriga, A. (2012). Validation of the "How I Think Questionnaire" in a population of French-speaking adolescents with externalizing behaviors. *Behav. Sci. Law,* 30(2): 196–210.

Portal Legislativ. (n.d.a). HOTĂRÂRE nr. 1.079 din 11 decembrie 2013 (*actualizată*). Retrieved from http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/154293 on 04 March 2018.

Portal Legislativ. (n.d.b). Ordin nr. 21 din 26 februarie 2004. Retrieved from http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/50380 on 18 December 2017.

Pratt, T.C., & Godsey, T.W. (2003). Social support, inequality, and homicide: A cross-national test of an integrated theoretical model. *Criminology,* 41(3): 611–644.

Preda, V. (1998). *Delincvența juvenilă*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Pressley, J., & Smith, R. (2017). No ordinary life: Complex narratives of trauma and resilience in under-resourced communities. *Journal of aggression, maltreatment & trauma,* 26(2), 137–154.

Quayle, E. (2020). Online sexual deviance, pornography and child sexual exploitation material. *Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie,* 14(3), 251–258.

Quinsey, V.L., Skilling, T.A., Lalumiere, M.L., & Cariag, W.M. (2004). *Juvenile delinquency.* Washington, DC: American Psychological Association.

Rabin, S. J., Bamberger, E., Mor-Snir, I., Feldman, R., & Golan, O. (2019). Parent–adolescent reciprocity in a conflictual situation predicts peer interaction in adolescents with ASD. *Autism Research,* 12(2), 263–273.

Rădulescu, S., & Banciu, D. (1996). *Sociologia crimei și criminalității.* București: Ed. Şansa.

Rădulescu, S., & Dâmboianu, C. (2003). *Delincvența juvenilă în România: factori de risc care determină comportamentul delincvent*. Sinteză.

Rahim, K.M., Syariani, M.S.N., Azizah, O., & Ayu, M.S.G. (2013). Factorial validation of "How I Think" questionnaire among male inmates in Malaysia. *Malaysian Journal of Psychiatry,* 22(2): 19–32.

Rafter, N. (2007). Somatotyping, antimodernism, and the production of criminological knowledge. *Criminology,* 45(4), 805–833.

Rector, N.A., & Roger, D. (1996). Cognitive style and well-being: A prospective examination. *Personality and Individual Differences*, 21(5): 663–674.

Rhee, S. H., & Waldman, I. D. (2002). Genetic and environmental influences on antisocial behavior: A meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychological Bulletin,* 128(3), 490–529.

Rokach, A. (1997). Loneliness in jail: Coping strategies. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology,* 41(3), 260–271.

Romero, A.J., & Ruiz, M. (2007). Does Familism Lead to Increased Parental Monitoring?: Protective factors for Coping with Risky Behaviors. *Journal of Child and Family Studies,* 16(2): 143–154.

Rosario, M., Salzinger, S., Feldman, R. S., & Ng-Mak, D. S. (2003). Community violence exposure and delinquent behaviors among youth: The moderating role of coping. *Journal of Community Psychology,* 31(5), 489–512.

Roth, S., & Cohen, L.J. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist*, 41(7): 813–819.

Rowe, D.C., Vazsonyi, A.T., & Flannery, D.J. (1995). Sex differences in crime: Do means and within-sex variation have similar causes? *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 32(1): 84–101.

Ruchkin, V., Koposov, R., Vermeiren, R., & Schwab-Stone, M. (2003). Psychopathology and Age at Onset of Conduct Problems in Juvenile Delinquents. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 64(8): 913–920.

Ruffolo, M. C., Sarri, R., & Goodkind, S. (2004). Study of delinquent, diverted, and high-risk adolescent girls: Implications for mental health intervention. *Social Work Research*, 28(4), 237–245.

Rutter, M. (1972). *Maternal deprivation reassessed.* Harmondsworth: Penguin.

Rutter, M. (1979). Maternal deprivation, 1972–1978: New findings, new concepts, new approaches. *Child Development*, 50(2): 283–305.

Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A. (1998). *Antisocial behavior by young people.* Cambridge: Cambridge University Press.

Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence.* New York, NY: The Guiford Press.

Saleem, M., Anderson, C. A., & Gentile, D. A. (2012). Effects of prosocial, neutral, and violent video games on college students' affect. *Aggressive Behavior*, 38(4), 263–71.

Salovey, P. & Mayer, J.D. (1990). Emmotional Intelligence. *Imagination Cognition and personality*, 9(3): 185–211.

Salovey, P., Mayer, J.D., & Caruso, D. (2002). The positive psychology of emotional intelligence. In C.R. Synder, & S.J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 159–171). Oxford: Oxford University Press.

Salovey, P., Bedell, B.T., Detweiler, J.B., & Mayer, J.D. (2000). Current directions in emotional intelligence research. In M. Lewis & J. M. Haviland (Eds.), *Handbook of emotions 2nd ed.* (pp. 504–520). New York, NY: Guilford Press.

Salovey, P., Mayer, J.D., Caruso, D., & Lopes, P.N. (2003). Measuring emotional intelligence as a set of mental abilities with the MSCEIT. In S. J. Lopez, & C. R. Snyder (Eds.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (pp. 251–265). Washington DC: American Psychological Association.

Sandler, I.N., Wolchik, S.A., MacKinnon, D., Ayers, T.S., & Roosa, M.W. (1997). Developing linkages between theory and intervention in stress and coping processes. In S.A. Wolchik & I.N. Sandler (Eds.), *Handbook of children's coping: Linking theory and intervention* (pp 3–40). New York, NY: Plenum Press.

Santesso, L.D., Dana, L.R., Schmidt, L.A., & Segalowitz, S.J. (2006). Frontal Electroencephalogram Activation Asymmetry, Emotional Intelligence, and Externalizing Behaviors in 10-Year-Old Children. *Child Psychiatry and Human Development,* 36(3): 311–328.

Santrock, J.W. (2007). *A topical approach to life-span development (3rd Edition).* New York, NY: McGraw-Hill.

Scannell, E. D., Quirk, M. M., Smith, K., Maddern, R., & Dickerson, M. (2000). Females' coping styles and control over poker machine gambling. *Journal of gambling studies,* 16, 417–432.

Schacter, D.L., Gilbert, D.T., Wegner, D.M. (2011). *Psychology (2nd Edition).* New York, NY: Worth Publishers.

Schaeffer, H.R. (1996). *Social Development.* Oxford: Blackwell.

Şchiopu, U. (1997). *Dicționar de psihologie*, București: Editura Babel.

Şchiopu, U. (2008). *Psihologia modernă*, București: Editura Rompress.

Scrivens, R., Wojciechowski, T. W., Freilich, J. D., Chermak, S. M., & Frank, R. (2023). Comparing the online posting behaviors of violent and non-violent right-wing extremists. *Terrorism and political violence,* 35(1), 192–209.

Setién-Suero, E., Suárez-Pinilla, P., Ferro, A., Tabarés-Seisdedos, R., Crespo-Facorro, B., & Ayesa-Arriola, R. (2020). Childhood trauma and substance use underlying psychosis: A systematic review. *European journal of psychotraumatology,* 11(1), 1748342.

Sestir, M.A., & Bartolow, B. (2007). Theoretical explanations of aggression and violence. In T. Gannon, T. Ward, A.R. Beech, & D. Fisher (Eds.). *Aggressive offenders cognition. Theory, research and practice* (pp. 157–178). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Sheldon,W.H. (1949). *Varieties of Delinquent Youth.* New York, NY: Harper and Brothers.

Shields, I.W., & Whitehall, G.C. (1994). Neutralization and delinquency among teenagers. *Criminal Justice and Behavior,* 21(2): 223–235.

Shoemaker, J.D. (2009). *Juvenile Delinquency.* Maryland, MD: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Shoemaker, J.D. (2010). *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior (6th Edition).* Oxford: Oxford University Press.

Shorey, R.C., Fite, P.J., Elkins, S.R., Frissell, K.C., Tortolero, S.R., Stuart, G.L., & Temple, J.R. (2013). The association between problematic parental substance use and adolescent substance use in an ethnically diverse sample of 9th and 10th graders. *The Journal of Primary Prevention,* 34(6): 381–393.

Shulman, E.P., & Cauffman, E. (2011). Coping While Incarcerated: A Study of Male Juvenile Offenders. *Journal Of Research On Adolescence*, 21(4): 818–826.

Shumaker, S.A., & Hill, D.R. (1991). Gender differences in social support and physical health. *Health Psychology*, 10(2): 102–111.

Siegel, L.J., & Welsh, B. (2011). *Juvenile Delinquency: The Core* (4th edition). Belmont, CA: Wadsworth/cengage Learning.

Simons, L.G., & Conger, R.D. (2007). Linking Mother–Father Differences in Parenting to a Typology of Family Parenting Styles and Adolescent Outcomes. *Journal of Family Issues,* 28(2): 212–241.

Simourd, D.J. (1997). The Criminal Sentiments Scale–Modified and Pride in Delinquency Scale: Psychometric properties and construct validity of two measures of criminal attitudes. *Criminal Justice and Behavior,* 24(1): 52–70.

Simourd, D. J., & Olver, M. E. (2002). The future of criminal attitudes research and practice. *Criminal Justice and Behavior,* 29(4), 427–446.

Siu, A.F.Y. (2009). Trait emotional intelligence and its relationships with problem behavior in Hong Kong adolescents. *Personality and Individual Differences,* 47(6): 553–557.

Skilling, T. A., & Sorge, G. B. (2014). Measuring antisocial values and attitudes in justice-involved male youth: Evaluating the psychometric properties of the Pride in Delinquency Scale and the Criminal Sentiments Scale–Modified. *Criminal Justice and Behavior,* 41(8), 992–1007.

Skinner, E.A., & Zimmer-Gembeck, M.J. (2007). The development of coping. *Annual Review of Psychology,* 58(1): 119 – 144.

Slevin, M.L., Nichols, S.E., Downer, S.M., Wilson, P., Lister, T.A., Arnott, S., Maher, J., Souhami, R.L., Tobias, J.S., Goldstone, A.H., & Cody, M. (1996). Emotional support for cancer patients: what do patients really want?. *British Journal of Cancer,* 74(8): 1275–1279.

Smith, C., & Carlson, B.E. (1997). Stress, Coping, and Resilience in Children and Youth. *Social Service Review,* 71(2): 231–256.

Snyder, C.R. (1999). *Coping: The Psychology of What Works.* New York, NY: Oxford University Press.

Snyder, H. N. (2001). *Juvenile offenders and victims.* U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Snyder, J.J., & Patterson, G.R. (1995). Individual differences in social aggression: A test of a reinforcement model of socialization in the natural environment. *Behavior Therapy,* 26(2): 371–391.

Stănișor, E. (2003). *Delincvența Juvenilă.* București: Oscar Print.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development,* 63, 1266–1281.

Steinberg, L., & Scott, E.S. (2003). Less Guilty by Reason of Adolescence: Developmental Immaturity, Diminished Responsibility, and the Juvenile Death Penalty. *American Psychologist,* 58(12): 1009–1018.

Steinberg, L., Morris, A.S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52(1): 83 – 110.

Steinberg, L. (2008). *Adolescence (8th edition)*. New York, NY: McGraw-Hill.

Steiner, H., Garcia, I.V., Matthews, Z. (1997). Posttraumatic Stress Disorder in Incarcerated Juvenile Delinquents.Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 36(3): 357–365.

Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology (4th edition).* Chicago: J.B. Lippincott Co.

Sawang, S., Oei, T.P.S., Goh, Y.W., Mansoer, W., Markhum, E., & Ranawake, D. (2010). The Ways of Coping Checklist Revision-Asian version (WCCL-ASIAN): A new factor structure with confirmatory factor analysis. *Applied Psychology: An International Review,* 59(2), 202–219.

Squeglia, L.M., Jacobus, J & Tapert, S.F. (2009). The Influence of Substance Use on Adolescent Brain Development. *Clin EEG Neurosci,* 40(1): 31–38.

Sykes, G.M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6): 664–670.

Tangney, J.P., Mashek, D., & Stuewig, J. (2007). Working at the social-clinical community-criminology interface: The George Mason University Inmate Study. *Journal of Social and Clinical Psychology,* 26(1): 1–21.

Tangney, J.P., Stuewig, J., & Mashek, D.J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 58: 345–372.

Tannenbaum, F. (1938). *Crime and Community.* London & New York: Columbia University Press.

Tanner-Smith, E.E., Wilson, S.J., & Lipsey, W.M. (2013). The Comparative Effectiveness of Outpatient Treatment for Adolescent Substance Abuse: A Meta-Analysis. *J Subst Abuse Treat*, 44(2): 145–158.

Taylor, S.E. (2006). *Health Psychology, 6th international edition*. Springfield Gardens, NY: McGraw-Hill.

Taylor, S.E. (2011). Social support: A Review. In M.S. Friedman. *The Handbook of Health Psychology* (pp. 189–214). New York, NY: Oxford University Press.

Taylor, S.E., Sherman, D.K., Kim, H.S., Takagi, J.J.K., & Dunagan, M.S. (2004). Culture and Social Support: Who Seeks It and Why?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3): 354–362.

Tett, R.P., Fox, K.E., & Wang, A. (2005). Development and validation of a self-report measure of emotional intelligence as a multi-dimensional trait domain. *Personality and Social Psychology Bulletin,* 31(7): 859–888.

The Psychology Foundation of Canada. (2012). *Straight Talk About Teens Realistic ideas and advice for parents of older teenagers.* Canada: The Psychology Foundation of Canada.

Thoits, P.A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? what next? *Journal of Health and Social Behavior,* Spec No(Extra Issue): 53–79.

Tobin, D.L., Holroyd, K. A., Reynolds, R.V., & Wigal, J.K. (1989). The hierarchial factor structure of the Coping Strategies Inventory. *Cognitive Therapy & Research*, 13(4): 343–361.

Tommasi, M., Sergi, M. R., Picconi, L., & Saggino, A. (2023). The location of emotional intelligence measured by EQ-i in the personality and cognitive space: Are there gender differences?. *Frontiers in Psychology*, 13, 985847.

Tonsing, K., Zimet, G. D., & Tse, S. (2012). Assessing social support among South Asians: The multidimensional scale of perceived social support. *Asian journal of psychiatry*, 5(2), 164–168.

Teigen, A. (2017). Juvenile age of Jurisdiction and transfer to adult Court Laws. Retrieved from http://www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/juvenile-age-of-jurisdiction-and-transfer-to-adult-court-laws.aspx on 03 November 2017.

Terr, L. C. (2013). Treating childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics,* 22(1), 51–66.

Tolan, P.H., Gorman-Smith, D., Henry, D., Chung, K., & Hunt, M. (2002). The relation of patterns of coping of inner-city youth to psychopathology symptoms. *Journal of Research on Adolescence*, 12(4): 423 – 449.

Trinidad, D.R., & Johnson, C.A. (2001). The association between emotional intelligence and early adolescent tobacco and alcohol use. *Personality and Individual Differences,* 32(1): 95–105.

Tunç, A. & Tezer, E. (2006). The relationship between parenting style and self-esteem. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal,* 3(25), 37–44.

Vaillancourt, T., & Sharma, A. (2011). Intolerance of sexy peers: Intrasexual competition among women. *Aggressive behavior,* 37(6), 569–577.

Vasile, A.S. (2010). Psihologia delincvenței juvenile. București: Universul Juridic.

Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A.J., De Winter, A.F., & Ormel, J. (2006). Temperament, environment, and antisocial behavior in a population sample of preadolescent boys and girls. *International Journal of Behavioral Development,* 30 (5): 422–432.

Vermeiren, R. (2003). Psychopathology and delinquency in adolescents: a descriptive and developmental perspective. *Clinical Psychology Review,* 23(2): 277–318.

Vitaliano, P. P., Russo, J., Carr, J. E., Maiuro, R. D., & Becker, J. (1985). The ways of coping checklist: Revision and psychometric properties. *Multivariate Behavioural Research*, 20, 3–26.

Volkow, N.D., Koob, G.F., & McLellan, A.T. (2016). Neurobiologic Advances from the Brain Disease Model of Addiction. *N. Engl. J. Med.,* 374 (4): 363–371.

Vygotsky, L.S. (1929). The Problem of the Cultural Development of the Child. *The Journal of Genetic Psychology*, 36(3): 415–434.

Walklate, S. (2007). *Understanding Criminology – Current Theoretical Debates (3rd edition).* Maidenhead: Open University Press.

Walters, G. D. (1992). A meta-analysis of the gene-crime relationship. *Criminology,* 30(4), 595–614.

Walters, G.D. (1995). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles I: Reliability and preliminary validity. *Criminal Justice and Behavior*, 22(3): 307–325.

Walters, G. D. (2002). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS): A review and meta-analysis. *Assessment,* 9, 278–291.

Walters, G. D. (2006). *The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS) professional manual*. Allentown, PA: Center for Lifestyle Studies.

Walters, G. D., Deming, A., & Elliott, W. N. (2009). Assessing criminal thinking in male sex offenders with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles. *Criminal Justice and Behavior,* 36(10), 1025–1036.

Walters, G. D., Hagman, B. T., & Cohn, A. M. (2011). Towards a hierarchical model of criminal thinking: Evidence from item response theory and confirmatory factor analysis. *Psychological Assessment*, 23, 925–936.

Walters, G. D., Deming, A., & Casbon, T. (2015). Predicting recidivism in sex offenders with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS). *Assessment,* 22(2), 167–177.

Weiner, I.B., Lerner, R.M., Easterbrooks, M.A., & Mistry, J. (2003). *Handbook of Psychology Volume 6 Developmental Psychology*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Weiten, W. & Lloyd, M.A. (2008). *Psychology Applied to Modern Life (9th edition).* Boston, MA: Wadsworth Cengage Learning.

Wellford, C. F. (1987). Delinquency prevention and labeling. In *Families, Schools, and Delinquency Prevention* (pp. 257–267). New York, NY: Springer New York.

Welte, J.W., Zhang, L., & Wieczorek, W.F. (2001). The Effects of Substance Use on Specific Types of Criminal Offending in Young Men. *Journal of Research in Crime and Delinquency,* 38(4): 416–438.

Wethington, E., & Kessler, R.C. (1986). Perceived support, received support, and adjustment to stressful life events. *Journal of Health and Social Behavior*, 27(1): 78–89.

Wiatrowski, M.D. (1978). Social Control Theory and Delinquency. *Dissertations and Theses.*

Wikstrom, P.-O. (1995). Self-control, temptations, frictions and punishment: An integrated approach to crime prevention. In P.-O. Wikstrom, J. McCord, & R.V. Clarke (Eds.), *Integrating crime prevention strategies: Propensity and opportunity* (pp. 7–38). Stockholm: Fritzes.

Wikstrom, P.-O. (1998). Communities and crime. In M. Tonry (Ed.), *The handbook of crimeand punishment* (pp. 269–301). New York. NY: Oxford University Press.

Wilhelm, K. A. Y., Niven, H., Parker, G., & Hadzi-Pavlovic, D. (2005). The stability of the Parental Bonding Instrument over a 20-year period. *Psychological medicine,* 35(3), 387–393.

Wills, T.A. (1991). Social support and interpersonal relationships. In M.S. Clark (Ed.), *Prosocial behavior* (pp. 265–289). Newbury Park, CA: Sage.

Wright, J.P., Cullen, F.T., & Miller, J.T. (2001). Family social capital and delinquent involvement. *Journal of Criminal Justice,* 29(1): 1–9.

Wright, J. P., Morgan, M. A., Almeida, P. R., Almosaed, N. F., Moghrabi, S. S., & Bashatah, F. S. (2017). Malevolent forces: Self-control, the dark triad, and crime. *Youth Violence and Juvenile Justice,* 15(2), 191–215.

Wu, N. S., Schairer, L. C., Dellor, E., & Grella, C. (2010). Childhood trauma and health outcomes in adults with comorbid substance abuse and mental health disorders. *Addictive behaviors,* 35(1), 68–71.

Zeidner, M., & Saklofske, D. (1996). Adaptive and maladaptive coping. In M. Zeidner & N.S. Endler (Eds.), *Handbook of coping, theory, research and applications* (pp. 505–531). New York, NY: John Wiley & Sons.

Ziarul Unirea. (2016). România delicvenței juvenile: Peste 15.000 de minori condamnați în ultimii 5 ani. Rtrieved from https://ziarul unirea.ro/romania-delicventei-juvenile-peste-15–000-de-minori-condamnati-in-ultimii-5-ani-368120/ on 19 December 2017.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment,* 52(1), 30–41.

Zimmerman, A. G., & Ybarra, G. J. (2016). Online aggression: The influences of anonymity and social modeling. *Psychology of Popular Media Culture,* 5(2), 181–193.

Zimring, F. E. (1981). Kids, groups and crime: Some implications of a well-known secret. Journal of Criminal Law and Criminology, 72(3): 867–88.

Zulfiqar, S. H. (2021). *Does Media Violence Cause Violence?: Can Exposure to Violent TV Shows, Movies and Video Games Turn People Aggressive and Desensitized to Violence?*. Chișinău: Eliva Press.

Zumbach, J., & Bluemke, M. (2018). Violence in Computer Games and Implicit Aggressiveness: Lessons Learned from the Media Comparison Paradigm. In *Advances in Psychology Research* (pp. 97–126). NOVA.

ISBN: 978-606-37-2253-0